

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਮੇਰਾ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ
ਅਤੇ
ਕਿਸ਼ੋਰ-ਕੌਤਕ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110001

Mera Bala Pritam and Kishor Kotak

Bhai Vir Singh

ISBN : 978-93-80854-44-1

ਨਵੀਂ ਛਾਪ : ਦਸੰਬਰ, 2010

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
Email : info@bvsss.org

Printer
Focus Impressions
New Delhi-110 003
Email : focusimpressions@gmail.com

ਮੁੱਲ : 30/- ਰੁਪਏ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਮੇਰਾ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ[1]

ਅੱਜ ਚੰਦ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਪਰ ਚੰਦਾ! ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਿਰੀ ਤੇਰੀ ਹੀ ਤਾਂ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ! ਸੁੰਦਰਤਾ ਇਕ ਇਲਾਹੀ ਜਲਵਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਤੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਝਾਤੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਵਹਿੰਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਝਾਕੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਮਲ ਉੱਮਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ; ਕਦੇ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਚੋਂ ਮੌਲ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਡਰਾਉਣੀ ਗੜਗੱਜ ਵਿਚੋਂ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਮਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਗਲੇ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਤੇ ਸਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ ਦੇ ਗੋਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੂਕ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਸੰਗਮਰਮਰ, ਕਦੇ ਇੱਟ, ਚੂਨੇ, ਕਾਠ, ਲੋਹੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਗੱਤੇ, ਕਾਗਤ, ਰੰਗ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਕਦੇ ਅੱਖਰ, ਵਾਕ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਈ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ਮੁਛਹਿਰਿਆਂ ਤੇ ਬਾਂਕੀਆਂ ਨੁਹਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੁਟ ਫੁਟ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ! ਤੂੰ ਸਥੂਲ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਪਰ ਸਥੂਲ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਜਲਵੇ ਖ਼ੂਬ ਮਾਰਦੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਦੇਵੀ ਹੈਂ ਕਿ ਦੈਵ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੈਂ ਕਿ ਆਪੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈਂ? ਦੇਖ ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਪਿਆ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸ਼ੈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਉਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਰਸੀਏ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਕੋਈ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦੇਵੀ ਹੈਂ, ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੀ ਕਿ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰਕ ਵਸਤੂ ਭਲੀ ਹੈਂ, ਪਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤਾਂ ਲੋੜਾਂ ਬੇਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ

---

1. ਇਹ ਲੇਖ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: 445 (1914 ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਪਰ ਟਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਲਾਭਦਾਯਕ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਲਾਭਦਾਯਕ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਟਿਕਾਣੇ ਫਕੀਰਾਂ, ਕਵੀਸ਼ਰਾਂ, ਗਵੱਯਾਂ, ਚਿਤ੍ਰਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤ੍ਰਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਨ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਆਪੇ ਪਈ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਮਲ ਉਨਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਬੀ ਨਿਆਰੀਏ ਵਾਂਙੂ ਜਗਤ ਦੇ ਰੇਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿਖ਼ਾਲਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਤੇਰਾ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਵੱਜਦਿਆਂ ਚਿੱਤ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਕੱਠਾ ਹੋਕੇ ਅਨੰਤ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਟੁੱਭੀ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਵਹਿਮ ਦੀ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਖਯਾਲ ਤੇ ਭਰਮ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਪਾਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈਂ ਕਿ ਆਹ ਤੱਕੋ ਅੱਗੇ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ। ਲੋਕੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਯਾ ਸਥੂਲ ਸਾਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਝਲਕੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਯਾ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਰੇਖਾਂ ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਇਕਸੂਰਤਾ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ। ਬਾਜ਼ੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਭਾਵ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਅਜੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਲੈਂਦੀ ਹੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੋ ਭੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਲੱਛਣ ਕਹੋ ਅਜੇ ਕੁਛ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਸਮਾਨਾਂ ਯਾ ਸਥੂਲ ਆਸਰਿਆਂ ਤੇ ਖੇਡਦੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਦੇਵੀ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਜਦ ਵਜਦਾ ਹੈ ਤਦ ਰਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਰਸ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵੇਰ ਰਸ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਐਸੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ, ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਖਿਆਲ ਸਭ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਾਨੋ ਸਮਾਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਇਹ ਛਿਨ ਦਾ ਹਜ਼ਾਰਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਠਹਿਰੇ ਪਰ ਅਸਰ ਇਹੋ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ ਜੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਝਲਕਾ ਇਕ ਚਸੇ ਵਿਚ 'ਰਸਮੰਡਲ' ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਲਾਰਾ ਚਿਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਤਰੋੜਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ--ਦੇਖਣਹਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਣਹਾਰ ਵਿਚ-ਜੋੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਖ ਫਰਕਣ ਜਿੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ

ਉਸ ਰਸ ਦਾ ਝਲਕਾ ਮਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਜੀਭ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਰਸ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇਖਣਹਾਰ ਦੇ ਦੀਸਣਹਾਰ ਤੋਂ ਛੁਟਿਆ--ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਇਆਂ ਖੁੱਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਖ:-

"ਜੇਤੇ ਘਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਭ ਹੀ ਮਹਿ
ਭਾਵੈ ਤਿਸਹਿ ਪੀਆਈ॥"

(ਕੇਦਾਰਾ ਕਬੀਰ)

ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਿਆਂ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸੁੰਦਰ ਧੁਨੀ ਵਾਜਿਆਂ ਤੂਤੀਆਂ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉਤੇ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮਨ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਰਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦਿਤਾ, ਬ੍ਰਿਤੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਸਾਡਾ ਵੈਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਅਤਿ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੱਠਿਆਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਰਸ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਬਾਹਰ ਭੱਜੀਦਾ ਹੈ, ਬਾਰੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਚੰਮ ਦੇ ਢੋਲਾਂ ਤੂਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤੱਕੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਤੱਕਣ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਝਲਕੇ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ 'ਰਸ ਮੰਡਲਾਂ' ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣਾ, ਅੰਤਰਮੁਖ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਡੋਬਣਾ--ਉਹ ਗੁਆ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਵਜਦੇ ਸਾਰ ਤ੍ਰਿਖੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਲੰਘ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰਸ ਰੂਪ ਇਕ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪੇ ਨੂੰ ਜੋੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸਦਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਲਾਭ ਉਠਾਈਏ ਤਾਂ ਸਮਾਧੀ ਕਹੋ, ਲੀਨਤਾ ਕਹੋ, ਪਰਮ ਸੁਖ ਕਹੋ, ਪਾ ਲਈਏ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵੱਲ ਦੌੜਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਸਦੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਤੇ ਭੋਗਣ ਵਲ ਲਗਦੇ ਹਾਂ, ਸੋ ਐਸਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਵਧੀਕ ਫਸਦੇ ਹਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਬਿਨਸਦਾ ਹੈ, ਵਿਛੁੜਦਾ ਹੈ, ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਤਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੀ ਥਾਂ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ

ਇਹ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ 'ਕਲਜਾਨਕਾਰੀ', ਤਾਕਤ ਹੈ, ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਰਸ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਸੋਚ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਖਲਾਸੀ ਦੇਕੇ ਰਸ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਲਜਾਨ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ਪਰ ਰਸੀਏ--ਨਾਮ ਰਸੀਏ--ਬਿਨਾਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਇਹ ਲਾਭ ਕੌਣ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ ? ਲੋਕੀਂ ਤਾਂ ਏਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸੁੰਦਰਤਾ' ਡਿੱਠੀ 'ਸੁੰਦਰਾਂ' ਦੇ ਮਗਰ ਉਠ ਭੱਜੇ। 'ਸੁੰਦਰਾਂ' ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਨ ਖਿੰਡ ਗਿਆ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਲਾਇਆ। ਭੋਗਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਮੈਲਾ ਹੋ ਗਿਆ; ਖਿੰਡੇ ਤੇ ਮੈਲੇ ਮਨ ਨੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬੀ ਵਲੂੰਧਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਤਾਂ ਕੀ ਵਲੂੰਧਰੀ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਉਹ ਤਿਲਕ ਗਈ, ਸੁੰਦਰ ਝਉਂ ਗਏ, ਮੈਲਾ ਤੇ ਖਿੰਡਿਆ ਮਨ 'ਬਲਹੀਨ ਤੇ ਦੁਖੀ' ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਨੇ ਇਕਾਗ੍ਰ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਿਰਮਲਤਾ ਤੇ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਨੇ ਰਸਰੂਪ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਤਰਮੁਖ ਕਰਕੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਆਪੇ ਵਿਚ--ਦੇਖਣਹਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਣਹਾਰ ਵਿਚ--ਟਿਕਾਉਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਰਬਾਧਾਰ ਦੇ ਮੰਡਲ--ਪਰਮ ਆਨੰਦ-ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਸੀ; ਉਸੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਝਲਕਾ ਉਲਟੇ ਪਾਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਹਾਂ, ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ਫਸਾਣ ਕਰਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਨਹੀਂ, ਵਰਤਨਹਾਰੇ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ। ਵਰਤਨਹਾਰਾ ਕੀਹ ਕਰੇ ? ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਇਹੋ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਜਦ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ੈ, ਯਾ ਸੁੰਦਰ ਜੀਵ ਡਿੱਠਾ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਲਗ ਗਏ। ਇਹ ਸੁਭਾਵ ਕੀਕੂੰ ਬਦਲੇ ? ਸੁਭਾਵ ਦੀ ਬਦਲੀ ਕੇਵਲ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗ ਸੁਭਾਵ ਬਦਲਣ ਲਈ 'ਵੈਰਾਗ' ਤੇ 'ਹਜ਼ੂਰੀ' ਦਾ ਸਬਕ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹਜ਼ੂਰੀ-ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਰਸੀਆ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਜੀ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ 'ਰਸ-ਆਨੰਦ' ਲੈਣ ਦੀ ਜਾਚ ਦੱਸ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਮਨ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪੇ ਦੇ

ਰਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਸ-ਲੀਨਤਾ ਤੀਸਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਲਿਵ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਨਹੀਂ, 'ਮੇਰੋ ਸੁੰਦਰ ਕਹਹੁ ਮਿਲੈ ਕਿਤੁ ਗਲੀ' ਦੇ ਸੰਦੇਸੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਨਿਉਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਾਅਵਤਾਂ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਬੁਲਾਵੇ ਹਨ; ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਲਾਡ ਲਡਾਉਣ ਦੇ ਸੱਦੇ ਹਨ।

ਵਾਹਵਾ, ਚੰਦਹੀਨ ਰਾਤ! ਅਸਾਂ ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੱਕੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਨੀਂਦ ਨੇ ਆਖਿਆ: "ਜਾਓ ਹੁਣ ਜਾਗ ਦੀ ਗੋਦ ਖੇਲੋ"। ਭਾਵੇਂ, ਠੰਢ ਹੈ, ਪਰ ਧੁਰ ਛੱਤ ਤੇ ਗਿਆਂ, ਗੂੜ੍ਹੇ ਨੀਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤਾਰੇ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਾਂਦਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਤਾਰੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਬੀ ਮੱਧਮ, ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਪਏ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੂਰੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਪੱਛੋਂ ਵਲੋਂ ਮੱਧਮ ਰੁਮਕੇ ਪੌਣ ਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਤ੍ਰੇਲ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ 'ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਐ ਚਾਮਕਨਿ ਤਾਰੇ' ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੱਝ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਤ ਤਾਂ ਚਾਂਦਨੀ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਪੰਚਮੀ ਸੀ, ਚੰਦ ਸਵੀਂ ਸਾਂਝੇ ਹੀ ਦਿਦਾਰੇ ਦੇ, ਲੁਕਣ ਮੀਟੀ ਖੇਡ ਗਿਆ, ਪਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਨੀਲ ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਚਮਕੀਲੀ ਝਲਕ ਵਿਚ ਡੇਰੇ ਲਾ ਲਏ। ਹਨੇਰੇ ਨੇ ਤੇਜ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਤੇਜ ਚਮਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੱਛੋਂ ਦੀ ਪੌਣ ਨੇ ਅੰਬਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਫ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਸ਼ੈ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਸਾਡੀ ਪਿੱਠ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵੱਲ ਫਿਰਾ ਲਈ ਤੇ ਮੂੰਹ ਪੁਰੇ ਵੱਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਉੱਠਕੇ ਤਖਤਪੋਸ਼ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਤੇ ਪੁਰੇ ਦੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਇਕ ਹੋਰ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਗਏ। ਚੰਦ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਚੰਦ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਤਾਰਾ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੌਣ ਹੈ ! ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕ੍ਰ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ੁਹਰਾ; ਪੱਛਮੀਆਂ ਦਾ ਵੀਨਸ। ਜ਼ੁਹਰਾ ਤੇ ਵੀਨਸ ਵਾਲਿਆਂ ਤਾਂ ਬੜੇ ਸੁਆਦਲੇ ਕਿੱਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਇਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਨੰਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਨਾ ਚੜ੍ਹੇ ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਢੰਗ ਸੁਆਰਥ ਨਾ ਪਵੇ, ਸਭ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ

ਕੰਮ ਇਸ ਮਿੱਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਬੰਦ। ਜਦੋਂ ਚੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਦੇ ਪੈਰ ਪੈਣ।

ਦੇਖ, ਅੱਜ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹਿਆ ਸ਼ੁੱਕ੍ਰ ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਪੂਰੇ ਵੱਲ ਧੂਹਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰਿਖੇ ਤੇਜ ਦੀਆਂ ਪਰ ਪਯਾਰੀਆਂ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਪੂਰੇ ਵੱਲ ਧੂ ਲਿਚੱਲੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਮਾਨੋਂ ਸ਼ੁੱਕ੍ਰ ਵੱਲ ਉਠ ਟੁਰੇ। ਪਰ ਨਹੀਂ ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੇ। ਪੂਰੇ ਵੱਲ ਟੁਰੇ, ਦੂਰ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾ ਨਿਕਲੇ। ਗੰਗਾ ਦਾ ਰਮਣੀਕ ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ; ਸਾਵਾ ਸਾਵਾ ਕਚਾਹ ਵਰਗਾ ਗੰਗਾ ਦੇ ਨਿਤਰੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਡਲ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੀਲਾਂ ਦਾ ਪੇਹਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਤੇ ਬਰੇਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਕਿਨਾਰੇ ਲੰਮ ਸਲਮਾ ਨੱਗਰ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਜੀ, ਉਹ ਨਗਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਫ਼ਖਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਦੈਵ ਦੇ ਚਰਨਾ ਦੀ ਰਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਵਡਯਾਈ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਦਰਯਾ ਦੇ ਇਕ ਪੱਕੇ ਘਾਟ ਪਰ ਪੌੜਾਂ ਉਤੇ ਕੁਸ਼ਾ ਦਾ ਆਸਣ ਵਿਛਾਈ ਪਸ਼ਮੀਨੇ ਦੀ ਚਾਦਰ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰੀ ਇਕ ਸੂਰਤ ਬਿਰਾਜ ਰਹੀ ਹੈ। ਨੈਣ ਬੰਦ ਹਨ, ਪਰ ਦਿਲ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਮੋਹਨੀ ਮੂਰਤ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਖੇਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪ, ਕਿਸੇ 'ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਇਸ ਠੰਢ ਵਿਚ ਏਕਾਂਤ ਪਰ ਸੁਖਦਾਈ ਟਿਕਾਣੇ ਬੈਠ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਨੂਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਵਨ ਸੰਗੀਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਗਾ ਰਹੀ ਹੈ:-

ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਐ ਚਾਮਕਨਿ ਤਾਰੇ॥
ਜਾਗਹਿ ਸੰਤ ਜਨਾ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ॥

(ਆਸਾ ਛੰਤ ਮ:੫)

ਵਾਹ ਵਾਹ ਸੁਆਦ, ਰਾਤ ਦੀ ਏਕਾਂਤ ਤੇ ਚੁੱਪ ਦਾ ਸੁਆਦ, ਜਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦਾ ਸੁਆਦ, ਮਿੱਠੀ ਪਵਨ ਦਾ ਸੁਆਦ, ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਸੁਆਦ 'ਸੰਤ ਜਨਾ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ' ਨੂੰ ਕਿਸ ਮੌਜ ਵਿਚ ਹੁਲਾਰੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ:-

ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੈ ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ॥
ਤਿਨਾ ਦਰੀਆਵਾ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ ਮਨ ਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ॥
(ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੨)

ਪੂਰੇ ਵਲੋਂ ਹੁਣ ਹੋਰ ਚਾਨਣਾ ਆਉਣ ਲਗਾ, ਲਾਲੀ ਭਾਹ ਵੱਜ ਪਈ:-

ਚਿੜੀ ਚੁਹਕੀ ਪਹੁ ਫੁਟੀ ਵਗਨਿ ਬਹੁਤੁ ਤਰੰਗ॥
ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਸੰਤਨ ਰਚੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮਹਿ ਰੰਗ॥੧॥
(ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫)

ਸ਼ਹਿਰ ਵਲੋਂ ਇਕ ਦੰਪਤੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਏਹ ਘਾਟ ਪਰ ਉਤਰੇ ਅਰ ਉਸ ਸਮਾਧਿ ਸਥਿਤ ਸੱਜਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਬੈਠੇ। ਕੁਛ ਇਲਾਚੀਆਂ ਅੱਗੇ ਧਰੀਆਂ, ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਥੋੜੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸਮਾਧਿ ਸਥਿਤ ਸੱਜਣ ਨੇ ਨੈਣ ਖੁਲੇ, ਨੈਣ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਯਾਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਚਰਨੀਂ ਨਿਵਾ ਗਏ। ਸਮਾਧੀ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਨੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਕਹੀ ਤੇ ਐਤਨੀ ਸਵੇਰੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ ਜਿਸਦਾ ਉਤਰ ਉਸ ਨਵੇਂ ਆਏ ਸੱਜਣ ਨੇ ਇਹ ਦਿੱਤਾ :- "ਹੇ ਭਗਵਾਨ ! ਆਪ ਰਾਜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹੋ ਅਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੂਜਯ ਹੋ ਤੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਰਾਇਣ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ! ਮੈਂ ਅਤਿਥਿ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਆਇਆ ਹਾਂ।"

ਬ੍ਰਾਹਮਣ- ਆਪ ਵੀ ਰਾਜਾ ਹੋ, ਮੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹੋ, ਐਸੇ ਵਾਕ ਨਾ ਕਹੀਏ।

ਨਵਾਂ ਆਯਾ--ਹੇ ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ! ਪੰਡਤ 'ਸ਼ਿਵਦੱਤ' ਜੀ ! ਆਪ ਪੂਜਯ ਹੋ, ਆਪ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੁਲ ਦੇ ਚੂੜਾਮਣੀ ਹੋ, ਮੈਂ ਛਤ੍ਰੀ ਹਾਂ, ਅਤਿਥੀ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਲਈ ਆਇਆਂ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵੰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਰਾਜਭਾਗ ਦੇ ਸਾਂਭਣੇ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਦੀ ਅਸੀਸ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸੰਤਾਨ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਰ ਬੀ ਤ੍ਰੁਠੇ ਅਰ ਇਕ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾਨ ਦਿਓ।

ਸ਼ਿਵਦੱਤ--ਰਾਜਾ ਫਤਹਚੰਦ ਮੈਣੀ ਜੀ ! ਆਪਦਾ ਆਉਣਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਆਪ ਨੂੰ ਠੀਕ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਕਿ ਪੁਤ੍ਰਦਾਨ ਮੈਂ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਫਤਹ ਚੰਦ-ਸ੍ਰੀ ਜੀ! ਫਲਦਾਰ ਬ੍ਰਿਛ ਨਿਉਂਦੇ ਹਨ, ਵੱਡੇ ਸਦਾ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਤਾ ਸੇਠ ਅਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਪਰ ਤ੍ਰੁਠੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਪਰ ਬੀ ਤ੍ਰੱਠ ਪੈਣ; ਕੇਵਲ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਹੈ ਅਰ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਸ਼ਿਵਦੱਤ--ਹੇ ਰਾਜਾ! ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ! ਹੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸੱਜਣ! ਏਹ ਕੌਤਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਆਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਜ਼ਾਹਰੀ ਕਲਾ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਾਂ ? ਉਹ ਆਪ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਚੋਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਫਤਹ ਚੰਦ - ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਹੀ ਬੈਠਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਿਵਦੱਤ--ਆਪ ਸਰੀਰ ਧਾਰਕੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਜਾਣੋਂ ਮੈਂ ਟਾਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮ ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਉਹ ਜੋਤਿ ਜੋ ਕਦੇ ਗਿਲਾਨੀ ਭਈ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਰੱਖਯਾ ਨੂੰ ਆਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਤੀਏ ਲਏ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਕਲਪ ਧਾਰੇ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੇ ਮੈਂ ਇਸੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਿੱਸੇ ! ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਦਿੱਸੇ। ਜੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਉਹੋ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ, ਜੇ ਬੁਧ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਉਹੋ ਧਾਰ ਆਏ, ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੋ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਹ ਜੋ ਸੈਨਤ ਮਾਰ ਗਏ ਸੋ ਕਰ ਗਏ, ਕਲੇਜਾ ਕੱਢ ਲਿਗਏ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਛਬੀ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹਾਂ, ਇਹੋ ਮੇਰੀ ਸਮਾਧੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਮੇਰਾ ਤਪ ਹੈ। ਦੇਖ ਪੁਰੇ ਵਲੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਨਵਯੋਬਨਾਂ ਟਿੱਕੀ ਉਤੇ ਮੇਰਾ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਜੀ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਖਿੱਚੀ ਖੜੇ ਹਨ। ਪਯਾਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ! ਸ਼ਰਨ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕੀ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਮਿਲ ਜਾਏ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨੀਰ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ, ਸਰੀਰ ਕੰਬ ਗਿਆ ਅਰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ, ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ।

ਫਤਹ ਚੰਦ--ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ, ਫਿਰ ਇਸ ਦਾਸ ਤੇ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਪਰ ਲਿਟਾ ਦਿਓ !

ਸ਼ਿਵਦੱਤ--ਮਿੱਤ੍ਰ ਜੀ ! ਇਹ ਰਸਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੈਠੋ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਧਯਾਨ ਰੱਖੋ ਕਿ ਜਗਤ ਰੱਖਯਕ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ। ਕੇਵਲ ਧਯਾਨ ਕਰੋ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਖਿਆਲ ਕਰੋ, ਚਿੱਤ ਦੀ ਲੋ ਲਾਓ, ਸਿੱਕ ਉਪਜੇ, ਪਯਾਰ ਮੌਲੇ, ਲੋਚ ਉਮਡੇ, ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਚੋਜੀ ਗੋਬਿੰਦ, **ਮੇਰਾ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**, ਮੇਰੇ ਬਾਲ ਲੀਲਾ ਵਾਲੇ ਸਾਈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗ੍ਰਿਹ ਵਿਚ ਆਉਣਗੇ ਤੇ ਸਭ ਵਾਸ਼ਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਪਰ ਦੇਖਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਕੇ ਪਿੰਜਰ ਵਾਲਾ ਉਦਾਸੀਨ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਢਲ ਚੁੱਕਾ ਨਿਤਾਣਾ ਨਿਮਾਣਾ ਦੇਖਣ ਦੀ ਆਸਾ ਨ ਕਰਨੀ। ਉਹ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈ, ਖੇੜੇਦਾਰ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ, ਹਸਮੂਰਤੀ ਹੈ, ਮਨਮੋਹਨ ਹੈ, ਰਸੀਆ ਹੈ, ਆਨੰਦ ਹੈ, ਆਨੰਦ ਕੰਦ ਹੈ, ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਉਛਾਲੇਦਾਰ ਸਾਗਰ ਹੈ, ਉਮਾਹ ਦਾ ਸੁੱਭਰ ਭਰਿਆ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਉਤਸਾਹ ਦੀ ਸਦਾ ਖਿੜੀ ਬਸੰਤ ਹੈ, ਖਿੱਚਦਾਰ ਹੈ, ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ, ਧੂੰਹਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਤੱਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਦੂ ਫੇਰਦਾ ਹੈ, ਹਸਦਾ ਹੈ, ਠੱਗਦਾ ਹੈ, ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੋਂਹਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਰਾਗ ਅਵਤਾਰ ਹੈ; ਸਾਖਯਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਦੇਖੇਂਗਾ, ਫੇਰ ਦੇਖ ਨਾ ਸਕੇਂਗਾ ਪਰ ਅੰਦਰਲੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਣਗੇ, ਫੇਰ ਦਿੱਬਯਤਾ ਦੇਖੇਂਗਾ।

ਏਹ ਵਾਕ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ ਦੁਹਾਂ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਇਕ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ, ਇਕ ਸੁਖ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ, ਇਕ ਰਸ ਦੀ ਲਹਿਰ ਲੰਘੀ, ਇਕ ਉਮਾਹੀ ਫਿਰੱਕਾ ਫਿਰ ਗਿਆ।

ਸ਼ਿਵਦੱਤ - ਜਾਓ, ਹੁਣ ਘਾਟ ਪਰ ਲੋਕ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਕੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸਦਾ ਤੋਂ ਠਾਕਰ ਪੂਜਾ ਇਥੇ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਦੰਦ ਕਥਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਯਾ ਹੋਯਾ।

ਫਤਹਚੰਦ--ਸਤਿ ਬਚਨ, ਭਗਵਾਨ! ਠਾਕੁਰ ਪੂਜਾ ਆਪ ਨੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਤੇ ਤਯਾਗੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ!

ਸ਼ਿਵਦੱਤ - (ਨੈਣ ਭਰਕੇ):-

"ਨਕਾਸ਼ਟੇ ਵਿਦਜਤੇ ਦੇਵੋ ਨੇ ਪਾਖਾਣੰ ਨਮ੍ਰਿਣਮਯੇ" (ਨਾ ਠਾਕੁਰ ਕਾਠ ਵਿਚ ਹੈ, ਨਾ ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਤੇ ਨਾ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ)।

ਜੀਉਂਦਾ ਠਾਕੁਰ, ਜੀਵਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਠਾਕੁਰ ਆਪ ਠਾਕੁਰ ਸੱਚ ਮੁਚ ਦਾ ਠਾਕਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ-"ਭਾਵੇਹਿ ਵਿਦਯਤੇ ਦੇਵਸ੍ਰਸਮਾਦ ਭਾਵੇਹਿ ਕਾਰਣਮ੍।"

ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਠਾਕੁਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਮੇਰੀ ਖ਼ਯਾਲੀ ਮੂਰਤ ਨਹੀ ਮਿਥ ਲਈ, ਸਗੋਂ ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾਂ, ਮੇਰੀ ਮਨਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਰਿਦੇ ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ 'ਜੀਉਂਦਾ ਠਾਕੁਰ' ਆ ਵਸਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਜੀਉਂਦਾ ਠਾਕੁਰ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਠਾਕੁਰ ਹੈ, ਠਾਕੁਰ ਜੀਵਨ ਹੈ; ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ, ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਪਯਾਰਦਾ ਹੈ। **'ਮੇਰਾ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ' 'ਮੇਰਾ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ'** ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਪੰਡਤ ਦੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਜਲਧਾਰਾ ਵਹਿ ਟੁਰੀ। ਗੰਗਾ ਦੇ ਠੰਢੇ ਸੀਤ ਜਲ ਵਿਚ ਇਹ ਜੀਵਨ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਨਿੱਘੀਆਂ ਹੰਝਾਂ ਤ੍ਰੁੱਪ ਤ੍ਰੁੱਪ ਢੱਠੀਆਂ।

ਹੁਣ ਰਾਜਾ ਫਤਹਚੰਦ ਤੇ ਉਸਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਉਚੀ ਹੋ ਆਈ। ਗੰਗਾ ਜਲ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਪੈ ਪੈ ਕੇ ਕਿਹਾ ਰੰਗ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ? ਇਧਰ ਘਾਟ ਪਰ ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ਼ਨਾਨੀਆਂ, ਧਯਾਨੀਆਂ, ਠਾਕੁਰ ਪੂਜਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ, ਰੌਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਇਸ ਰੌਲੇ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਉਠਣ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਰੌਲੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਲ ਲੌ ਲਾ ਬੈਠਾ ਹੈ; ਭੀੜ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਭਾਰੀ ਸ਼ੈ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਅਰ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਛਲਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੜਾ ਭੁਚਾਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਉਛਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਸ਼ਹੁ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਤੂਫਾਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਛੱਲਾਂ ਦਾ ਉਛਾਲਾ ਨਦੀ ਦੇ ਵਿਚ

ਵਿਚਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਮਾਨੋਂ 'ਫਾਗ ਮਚਿਓ ਰੀ ਹੋਰੀ' ਵਾਂਙੂ ਸਾਰੇ ਘਾਟ ਪਰ ਤਰਥੱਲ ਮਚਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਚਾਰੀ ਭੱਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ' ਦੀ ਸੱਦ ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਲੋ ਪਲੀ ਵਿਚ ਘਾਟ ਸਾਫ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਾਰੀ ਭੀੜ ਨੱਸ ਭੱਜ ਗਈ। ਘਾਟ ਨਿਰਜਨ ਹੋਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਛੱਲਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ, ਪੂਰੇ ਵਲੋਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿਕੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਦੇ ਤਰਸਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਰਸ਼ਾਂ ਕੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨੂਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਆ ਖਲੋਤੀ ! ਪੰਡਤ ਜੀ ਚੁਫਾਲ ਦੰਡਵਤ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਤੇ ਮੋਹਨੀ ਮੂਰਤ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨੀ ਨੇ ਪੈਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਠੁੱਡੇ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਕਿਹਾ - 'ਉਠੋ'।

ਚਰਨ ਛੋਹੇ ਕਿ ਸੁਖਸਾਗਰ ਛੁਹ ਗਿਆ। ਅਮੇਵੇਂ ਰਸ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਗਈ, ਉਠ ਕੇ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਅਦਬ ਨਾਲ ਹੋ ਬੈਠੇ **'ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ' 'ਮੇਰਾ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ'** ਦਾ ਜਾਪ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੱਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਕ ਸਜਿੰਦ ਤੇ ਇਕ ਨਜਿੰਦ ਦੋ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਵੱਜ ਕੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ-- "ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇਖੋ ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੱਸ ਗਏ। ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਚਾਰ ਛਿੱਟ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤੁਸੀਹਾ ਨਹੀਂ ਭੋਗ ਸਕੇ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਸੰਧਯਾ ਤਰਪਣ ਵਿਚੇ ਤਯਾਗ ਕੇ ਓਠ ਭੱਜੇ, ਜੋ ਧੋਤੀ ਸਾਫਾ ਨਾ ਭਿੱਜ ਜਾਏ, ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖੜਕਾਰੇ ਨਾਲ ਉਥਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਧਰਮ ਦਾ ਪਯਾਰ ਕਿਸ ਨਿਵਾਣ ਵਿਚ ਜਾ ਵੱਸਿਆ ਹੈ ? ਇਸ ਕਾਰਣ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਲਯਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਦੇਸ਼ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਸਮ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਬੁਤ ਹੈ ਪਰ ਜਿੰਦ ਨਹੀਂ, ਕਲਬੂਤ ਹੈ ਪਰ ਰੂਹ ਨਹੀਂ, ਦੇਹ ਹੈ ਪਰ ਭਉਰ ਨਹੀਂ। ਪੰਡਤ ! ਤਯਾਗ ਕਰ, ਪਰ ਜੋ ਤਯਾਗੇਂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਨਾ ਸਿੱਟ, ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਦੇਹ। ਜੋਗ ਕਰ ਪਰ ਸੁੰਞ ਵਿਚ ਨਾ ਜੁੜ, ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਜੁੜ। ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤ੍ਰੁਟ ਨਾ ਪਰ ਉਚਾ ਹੋ ਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰ। ਭਜਨ ਕਰ ਪਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਨਾ ਛੋੜ। ਸਿਮਰਨ ਕਰ, ਪਰ ਕੰਮ ਨਾ ਛੱਡ। ਸਰੀਰ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਜਾਣ ਕੇ ਆਲਸੀ ਨਾ ਹੋ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰ। ਆਤਮ ਸੱਤਯਾ ਹੈ; ਬਲ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਮਾਹ ਹੈ, ਰਸ ਹੈ, ਖਿੜਾਉ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਇਹ ਹੈ ਓਥੇ ਸਾਂਈਂ ਹੈ"।

ਏਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਛਾਲ ਮਾਰੀ, ਮਗਰੋਂ ਪੰਜ ਦਸ ਹੋਰ ਹਮਜੋਲੀਆਂ ਨੇ ਛਾਲ ਮਾਰੀ। ਔਹ ਮਲਕੜੇ ਤਰਦੇ ਹਨ, ਗੋਰਾ ਗੋਰਾ ਸਰੀਰ ਪਯਾਰਾ ਪਯਾਰਾ ਸਰੀਰ, ਬਾਲਾ ਸਰੀਰ ਸਥਾਰ ਗੰਗਾ ਪਰ ਪਿਆ ਹੈ, ਗੰਗਾ ਦਾ ਵਹਾਉ ਮਲਕੜੇ ਪਰੇ ਨੂੰ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਖੜੇ ਤੱਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਰੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਖੀਵੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ :- "ਨਮੋ ਸੂਰਜ ਸੂਰਜੇ, ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦਰੇ" ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਦ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਏ।

2.

ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਰਮਣੀਕ ਮਹਿਲ ਹੈ, ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਹੈ, ਇਕ ਵਿਚਲੀ ਉਮਰ ਦੀ, ਪਰ ਸੁਥਰੀ ਨੁਹਾਰ ਵਾਲੀ, ਠਹਿਰੇ ਮਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬੈਠੀ ਆਪੇ ਹੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ :-

'ਹੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ **ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ** ! ਇਸ ਨਿਮਾਣੀ ਨੂੰ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਹੇ ਜਗਤ ਨਾਥ! ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਹੇ ਧਰਾ ਭਾਰ ਹਰਨ ਆਏ! ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਅਸੀਂ ਮਾੜੇ ਹਾਂ, ਹੇ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਦਕੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਦੇ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਠਾਰੋ। ਹੇ **ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ** ! ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ, ਜੋ ਪੁੱਛ ਕੇ ਟੁਰਕੇ ਦਰ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਈਏ। ਇਹੋ ਰਸਤਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਬੈਠਕੇ ਧਜਾਵੋ, ਅੰਦਰ ਵੜਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ। ਇਹ ਖੇਚਲ ਤਦੇ ਹੀ ਪਏ ਦੇਨੇ ਹਾਂ। ਹੇ ਨਾਥ ! ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ, ਰਸਤਾ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਬਖਸ਼ੋ ਹੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ **ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ**! ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਖ਼ੈਰ ਪਾਓ'।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਫਤਹ ਚੰਦ ਮੈਣੀ ਜੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਬੋਲੇ:-

ਪਜਾਰੀ ! 'ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ' ਆਏ ?

ਰਾਣੀ--ਸੁਆਮੀ ਜੀ ! ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਫੇਰੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਠਾਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਡ ਚੰਮ ਦੇ ਤਰਸਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਚਰਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ; ਇਸ ਮੜੋਲੀ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ। ਪਤੀ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਕੁਲੀਨ ਨਹੀਂ, ਉੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਹੀਂ, ਗਰੀਬ ਖੱਤ੍ਰੀ ਹਾਂ। ਪਤੀ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਜਪੀ ਤਪੀ ਨਹੀਂ, ਠਾਕੁਰ ਨਹੀਂ ਪੂਜੇ, ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਮਹਾਰਾਜ ਤਾਂ ਜਨਮ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਤਪੀਏ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਮੰਦ-ਕਰਮੀ ਔਗੁਣੀ ਭਰਪੂਰ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰੀਏ ਤੇ ਪਿਆਰਿਆ ਕਰੀਏ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਔਗੁਣੀ ਭਰਪੂਰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਫੇਰਾ ਤਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਰਾਜਾ-ਪ੍ਰਿਯਾ ! ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਆਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਮਨਾ ਕਰਕੇ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਜੀ ਵਿਚ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੈ, ਇਸ ਪਿਛੇ ਸਿਮਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਕਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰੇਮ ਖ਼ਾਤਰ ਸਿਮਰੀਏ ਤਾਂ ਖਬਰੇ ਆ ਜਾਣ ! ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੱਲ ਆਖਦੇ ਸੇ ਕਿ ਕਾਮਨਾਂ ਤੇ ਗ਼ਰਜ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਰਿਦੇ ਨਿਰਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਰਾਣੀ--ਪਤੀ ਜੀ ! ਸੱਚ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਪੁੱਤ੍ਰ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ? ਕੀ ਸਾਰੇਗਾ? ਜੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਜਗਤ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਰਾਜਾ--ਪ੍ਰਿਯਾ ! ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਨਮੇਂ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ 'ਆਪਜੀ' ਮਨੁੱਖੀ ਦੇਹ ਧਾਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਉਧਾਰਨ ਖਾਤਰ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ; ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਰਾਣੀ--ਸੁਆਮੀ ਜੀ ! ਸਚ ਮੁਚ ਅਸੀਂ ਵਡਭਾਗੇ ਸਮੇਂ ਆਏ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਅਸੀਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰੀਏ ? ਕਿਉਂ ਨਾ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ**' ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਅਧਾਰ ਸਮਝਕੇ ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਪਾਲਿਕ ਸਮਝਕੇ, ਆਪਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਸਮਝਕੇ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਮਝਕੇ ਸਿਮਰੀਏ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰੀਏ।

ਰਾਜਾ--ਫੇਰ ਕੀਕੂੰ ਕਰੀਏ ?

ਰਾਣੀ--ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ! ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਗਜਾ।

ਰਾਜਾ--ਪੁੱਤ੍ਰ ਭਾਵਨਾ ਛੱਡੀਏ ! ਛੁੱਟਦੀ ਨਹੀਂ। ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ, ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਈਆਂ ਸੋਚਾਂ ਬੜੇ ਡੂੰਘੇ ਘਰ ਬਣਾ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰਾਣੀ--ਵੈਰਾਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੱਢਣ ਦਾ ਡੰਡਾ ਹੈਨਾ।

ਰਾਜਾ--ਸੱਚ, ਕਿਥੇ ਹੈ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ, ਜੋ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਗਿਆ ? ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਰਾਵਣ ਜੋ ਸਵਾ ਲੱਖ ਪੁੱਤ੍ਰ ਪੋਤ੍ਰੇ ਦਾ ਜਨਕ ਸੀ? ਸਭ ਮਿਥਨ ਮੁਹਾਰਾ ਹੈ, ਕੂੜਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ।

ਰਾਣੀ--ਹਾਂ, ਪਰ ਪੁੱਤ੍ਰ 'ਪੂ' ਨਾਮੇ ਨਰਕ ਤੋਂ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਪੂ' ਨਰਕ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਕੀ ਕਰੀਏ ? ਹੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਲਾਲਸਾ ! ਕਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੂਰ ਹੋ, ਜੋ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ**' ਲਈ ਸਾਰੀ ਥਾਂ ਵਿਹਲੀ ਹੋਵੇ।

ਰਾਜਾ--ਨਰਕ ਦਾ ਹੁਣ ਫਿਕਰ ਕਿਉਂ ਕਰੀਏ ? ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਤਾਰੇਗਾ, ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਸ੍ਰਿਗਾਲਾਂ (ਗਿੱਦੜਾਂ) ਦਾ ਕੀ ਭੈ ?

ਰਾਣੀ (ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ)--ਠੀਕ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੈ। ਲਓ ਮੇਰੀ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਾਮਨਾਂ ਤਾਂ ਟੁੱਟੀ ਜੇ।

ਰਾਜਾ--ਪਰ ਹੇ ਰਾਣੀਏ ! ਮਾਲ ਮਿਲਖਕੌਣ ਸਾਂਭੇਗਾ?

ਰਾਣੀ--ਜਦ ਨਰਕ ਭੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਲ ਮਿਲਖ ਦਾ ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਬੀ ਨਾਲ ਜਾਵੇ। ਜੇ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਤਾਰੇਗਾ ਤਾਂ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਮਾਲ ਮਿਲਖ ਭੀ ਪਿਆ ਸਾਂਭੇਗਾ।

ਰਾਜਾ--ਹਾਂ ਰਾਣੀ! ਮਾਲ ਮਿਲਖ ਸਭ ਦਾਤ ਉਸੇ ਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸ੍ਵਾਮੀ ਜੁ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਦਾਤਾ ਜੁ ਹੋਯਾ।

ਰਾਣੀ--ਫੇਰ ਮਾਲ ਮਿਲਖ ਦਿੱਤੇ ਬੀ ਉਸੇ ਤੇ ਸਾਂਭੇ ਭੀ ਉਹੋ, ਅਸੀਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਫਸਾ ਕੇ ਕਾਸ ਨੂੰ ਪਏ ਦੁੱਖ ਪਾਈਏ, ਅਸੀਂ ਬੀ ਉਸੇ ਦੇ ਹੋਈਏ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣੀਏਂ।

ਰਾਜਾ--ਠੀਕ ਹੈ ! ਹੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਾਮਨਾ ! ਹੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰੜਕਦਾ ਕੰਟਕ ! ਵਿਦਾ ਹੋ, ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਅਸਾਂ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡਿਆ। ਅਸੀਂ ਹੋਈਏ, **ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ** ਹੋਵੇ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਸਾਡਾ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਹੋਵੇ, ਨਾ ਨਾ, ਅਸੀਂ ਓਸਦੇ ਹੋਈਏ, ਉਹ ਮਾਲਿਕ ਹੋਵੇ, ਅਸੀਂ ਚਰਨ ਚੁੰਮੀਏਂ।

ਰਾਣੀ--ਹੇ ਪੁਤ੍ਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ! ਦੂਰ ਹੋ, ਹੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਵਾਸ਼ਨਾ! ਦੂਰ ਹੋ, ਹੇ ਮਾਲ ਮਿਲਖ ਦੇ ਹਿਤ ! ਦੂਰ ਹੋ। ਹੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ! ਸਾਡਾ ਮਨ ਧੋ ਦਿਓ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਙ ਸੱਚੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਲਾਲਾਸਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰੀਏ।

ਇਉਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਦੁਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ। ਨੈਣ ਬੰਦ ਹਨ, ਪਰ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਜੀ ਕੋਲ ਹੈ ! ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਜੀ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਾਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੱਕੋ ਜੋਤਿ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਉਤੇ '**ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ**' ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਤੱਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਨੂਰਾਂ ਦੇ ਨੂਰ ਖੂੰਡੀ ਲਈ ਖੜੇ ਹਨ, ਅਰ ਬਾਲਕ ਖਿੱਦੂ ਸਿੱਟ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਖੇਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ-

ਹਾਥਿ ਕਲੰਮ ਅਗੰਮ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖਾਵਤੀ॥
ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਸਭ ਸੰਗਿ ਅਨੂਪ ਰੂਪਾਵਤੀ॥
ਉਸਤਤਿ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਇ ਮੁਖਹੁ ਤੁਹਾਰੀਆ॥
ਮੋਹੀ ਦੇਖਿ ਦਰਸੁ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀਆ॥੧॥

(ਫੁਨਹੇ ਮ: ੫)

ਕੈਸਾ ਸੁਆਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੁਰਤ ਕੈਸੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੈ, ਮਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਚਿਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਗਨਾਨੰਦ ਹੈ। ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਖੜਾਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਟਟਾਕ ਟਟਾਕ ਖਿੱਦੂ ਨੂੰ ਖੂੰਡੀਆਂ ਵੱਜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਮੁੰਡੇ ਖ਼ੂਬ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਐਨਾ ਸ਼ੋਰ ਮਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ ਆਦਮੀ ਜਾਗ ਪਏ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਿਸ਼ਚਲ

ਤੇ ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋਤਿ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ, ਉਸਦੇ ਕਉਤਕ ਤੇ ਚੋਜ ਆਪਦੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚੀ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਦੇਖੋ, ਸੁੱਕੀ ਗੋਦ 'ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ, 'ਦੇਖੋ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ 'ਪਰਮ ਪਦ' ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਆਹ ਦੇਖੋ ਜੋ 'ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੁ ਤਰਿਆ' ਦਾ ਖੇਲ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ! ਹੇ ਖਤ੍ਰਾਣੀ ਮਾਈ, ਹੇ ਰਾਜ ਰਾਣੀ ਮੈਣਿਆਣੀ ! ਦੇਖ ਤੇਰੀ ਗੋਦ ਹਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੇਖ ! ਜਗਤ ਰੱਖਜਕ ਦਾਤਾ, ਦੇਖ ! ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਭਾਰ ਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪੰਜ ਸੱਤ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਬਾਲਕ, ਬਾਲਕ ਨਹੀਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਆਇਆ ਹਈ। ਪਰ ਤੂੰ ਪਈ ਰਹੁ, ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਟਿਕੀ ਰਹੁ, ਇਹ ਅੱਥਰਾ ਤੇ ਚੋਜੀ ਬਾਲਕਾ, ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਅਜੇ ਚੋਜਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਗਨ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੇਖੋ ਖੇਲ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ, ਚੋਜੀ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀਕੂੰ ਮਲਕੜੇ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਕੀਕੂੰ ਦਬੇ ਦਬੇ ਪੈਰ ਧਰਦਾ ਹੈ, ਕੀਕੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਕੀਕੂੰ ਗਲੱਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਤੱਕ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ :-

"ਮਾਂ"

ਮਾਂ, "ਮਾਂ"

ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਿਆਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੋ ਮੈਣਿਆਣੀ ਨੂੰ ਕਹੇ "**ਮਾਂ**"। ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੱਦ ਪਈ "**ਮਾਂ**; ਥੱਲੇ ਲਹਿ ਗਈ, ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੀ ਉਹ ਸੱਦ। ਜਿਸ ਮੰਡਲ ਧਿਆਨ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ '**ਮਾਂ**'। ਮਾਂ ਕਹਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਤਯਾਗ ਕਰ ਚੁਕੀ ਮੈਣਿਆਣੀ ਕੀ ਤੱਕਦੀ ਹੈ ਕਿ '**ਮਾਂ**' '**ਮਾਂ**' ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਤ੍ਰਬ੍ਰਕੀ, ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ; '**ਮਾਂ** ਮਿੱਠਾ ਪਯਾਰਾ, ਧੀਮਾ, ਰਸਦਾਇਕ, ਖਿੱਚ ਭਰਿਆ ਪਦ '**ਮਾਂ**' ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ 'ਗੋਦੀ ਹਰੀ ਹੈ'। ਉਹ ਸੂਰਜ ਮੰਡਲ ਉਤੇ ਖੇਡਦੀ ਜੋਤਿ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਗਲੱਕੜੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਚਿਹਰਾ ਝੁਕਕੇ ਮਾਈ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਨੈਣ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ "**ਮਾਂ**"।

ਹਾਇ! ਸਿੱਕਦੀ ਤੇ ਲੋਂਹਦੀ **ਮਾਂ**! ਦੇਖ, ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕਦੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਮਿਲਿਆ, ਕਿਹੜਾ ਪੁੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ? ਜਿਸ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਜਪੀ ਤੇ ਤਪੀ ਤਰਸਦੇ ਹਨ, ਦੇਖ ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਿਆ ਆਖਦਾ ਹੈ:-

"ਮਾਂ"

'**ਮਾਂ**' ਇਕ ਅੱਖਰਾ ਪਦ ਕੀਹ ਸੀ ? ਮੈਣਿਆਣੀ ਸਾਰੀ ਸਦਕੇ ਹੋ ਗਈ। ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੈਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਕਦ ਹਿੱਲਣ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ? ਤੇ ਫੇਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ--"**ਮਾਂ**"

ਲੈ "**ਮਾਂ**" ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਪਿਆਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਆਪਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੇ, ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ "ਤੂੰ ਮਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਪੁੱਤ"।

ਫਤਹ ਚੰਦ ਅੰਦਰ ਰਸ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜੀ, ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਖੇਡਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਹੜੇ ਵੜਦੀ ਦਿੱਸੀ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਗੋਦੀ ਬੈਠਦੀ ਦਿੱਸੀ, ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ **"ਮਾਂ"**।

ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੀ ਨਿਪੁੱਤੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ "**ਮਾਂ**" ? ਓ ਭਈ ਰਾਜਾ ! ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ, ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਹ ਉਹ ਹੈ ਜੋ:- -"ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ ਤੇਵਡ ਤੇਰੀ ਦਾਤਿ" ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੰਗੋ ਪੁੱਤ, ਵਾਕਬ ਨਹੀਂ। ਵਾਸ਼ਨਾ ਤਿਆਗੋ, ਆਪੇ ਪੁੱਤ।

ਰਾਜਾ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਆਹਾ ! ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਗੋਦ ਹਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਜੋਤਿ ਦਾ ਪੁੰਜ, ਸੱਚੇ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਬਾਲਕਾ, ਨੂਰ ਦਾ ਬੁੱਕਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪੁਤਲਾ; ਕਿਸ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਹੈ; ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੈ, ਅਰ ਮਾਤਾ ਕੀਕੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੈ। ਹਾਂ ਰਾਜਾ! '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਇਹੋ ਹੈ।

ਰਾਜਾ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਦੇ ਵਾਕ ਲੰਘੇ ਕਿ "ਆਪੇ ਆਵੇਗਾ, ਤੂੰ ਸਿਮਰਰਿਆ ਕਰ" ਸਚ ਮੁਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਦੇਖੋ, ਉਸ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਜਰਨੈਲ ਨੇ ਕਿਸ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ, ਕਿਸ ਬਲ ਨਾਲ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾਈ ਹੈ ਕਿ ਹਿੱਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਨੈਣ ਗੱਡ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ "**ਮਾਂ**"। ਫਤਹ ਚੰਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਾਬ ਨਾ ਰਹੀ, ਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਾਨੰਦ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ

ਹੋ ਗਿਆ, ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਗਨ ਬੈਠੀ ਮਾਂ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹੈ, ਓਸ ਦੇ ਕੰਨ ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਹਨ; ਅੰਦਰੋਂ '**ਮਾਂ**' ਦੀ ਸੱਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਤਨਾ ਕਾਲ ਇਸ ਆਤਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਬੂਹੇ ਵਿਚ ਖਿਲਾੜੀ ਸਖੇ ਖੜੇ ਹਨ, ਸਭ ਚੁੱਪ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਹਨ, ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਜੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਬੜੇ ਗਦ ਗਦ ਕੰਠ ਵਿਚ ਬੋਲੇ--

"ਤੂੰਹੀ, ਤੂੰਹੀ, ਤੂੰਹੀ ਤੂੰਹੀ, ਤੂੰਹੀ ਤੂੰਹੀ"

'**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ** ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੋਏ', ਨਜ਼ਰ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਗੱਡੀ ਤੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਮਹਾਂਧੁਨੀ ਰਲਾਈ :--

"ਤੂੰਹੀ' ਤੂੰਹੀ, ਤੂੰਹੀ ਤੂੰਹੀ, ਤੂੰਹੀ, ਤੂੰਹੀ"

'ਤੂੰਹੀ' 'ਤੂੰਹੀ' ਦਾ ਰੰਗ ਬੱਝ ਗਿਆ। ਇਕ ਅਕਾਲ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਜੰਮ ਗਿਆ, ਕਮਰਾ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚੀ ਅਲੂਹੀਅਤ[1] ਦਾ ਮੰਡਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਆਰਾਧਨਾ ਦੇ ਮਗਰੋਂ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ**' ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। "ਮਾਂ ! ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਏ, ਕੁਛ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦੇਹ"।

ਮੈਣਿਆਣੀ ਨੇ ਆਦਮੀ ਭਜਾਯਾ ਕਿ ਬਜ਼ਾਰੋਂ ਤਾਜ਼ੀ ਮਠਿਆਈ ਲਿਆ, ਪਰ ਚੋਜੀ ਪਿਆਰੇ ਬੋਲੇ :--

"ਤਲੇ ਹੋਏ ਛੋਲੇ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖਾਸਾਂ, ਹਾਂ; ਅੰਦਰ ਪਏ ਛੋਲੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਖਾਸਾਂ"।

ਸਚਮੁਚ ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਪਦਾਰਥ ਅੰਦਰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਰਸੋਇਣ ਨ ਰੱਖੇ ਸੇ। ਰਾਣੀ ਭੱਜੀ ਗਈ, ਲਿਆਈ, ਅੱਗੇ ਧਰੇ। ਚੋਜੀ ਜੀ ਨੇ ਕੁਛ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਨੂੰ ਦਿਤੇ, ਫੇਰ ਅਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਫੇਰ ਰਾਜਾ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਦਿਤੇ, ਫੇਰ ਆਪ ਖਾਧੇ। ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਭੱਜ ਗਏ; ਦੋ ਘੰਟੇ ਖ਼ੂਬ ਖਿਦੋ ਖੂੰਡੀ ਖੇਡੀ, ਖੇਡਦੇ ਖੇਡਦੇ ਸਵੇਰ ਦੀ, ਸੁਹਣਿਆਂ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਂਙ ਚਮਕਦੀ ਤ੍ਰੇਲ ਵਾਂਙੂ ਖਿਸਕੰਤ ਹੋ ਗਏ।

---

1. ਰੱਬੀ ਰੰਗ, ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ।

3

ਪਾਟਲੀ ਪੁੱਤਰ, ਹਾਂ ਜੀ, ਪੁਰਾਤਣ ਪਾਟਲੀ ਪੁੱਤਰ, (ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਦਾ ਪਾਲੀ ਬੋਥਰਾ) ਤੇ ਫੇਰ ਪਟਨਾ ਤੇ ਅੱਜ ਕੱਲ ਬੀ ਪਟਨਾ ਕੇਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਪਟਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਟਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਘਰ ਹੈ, ਜਗਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ, ਸਾਡੀ ਮਾਤਾਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਆਯਾ, ਗਹਿਣੇ, ਕਪੜੇ, ਰੁਪਏ, ਰੇਸ਼ਮ ਮਠਿਆਈਆਂ ਅੱਗੇ ਧਰ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ: ਲਓ ਬੇਬੇ ਜੀ !

ਬੇਬੇ--ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਏ ਹੋ ? ਵੀਰ ਜੀ !

ਮਾਤਾ--ਬੇਬੇ ! ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜੀ ਅੱਜ ਫਤਹ ਚੰਦ ਰਾਜਾ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਖੇਡੇ, ਉਹ ਆਤਮ ਰੰਗ ਰਮਾਯਾ ਕਿ ਸੱਚ ਖੰਡ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਣਿਆਣੀ ਨੂੰ "**ਮਾਂ**" ਆਖ ਕੇ ਤਾਰ ਆਏ ਹਨ। ਬੇਬੇ ! ਕਦੇ ਸਾਥੋਂ ਭੁੱਲ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਬਾਲਕਾ ਨਹੀਂ, (ਹੌਲੇ ਜੇਹੇ) 'ਆਪ' ਹੈ, ਖੇਡਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਕੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ, ਚੋਜਾਂ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਹੈ...ਆਤਮ ਹੁਲਾਰਾ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਬੇਬੇ--ਵੀਰ ਜੀ! ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਚਾਹੇ ਕੁਛ ਕਰਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਲੇਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਘੜੇ ਭੰਨੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗਾਗਰਾਂ ਲੈ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵਿੰਨ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਖੂਹ ਨੂੰ ਸ੍ਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਖਾਰਾ ਹੋ ਜਾਹ[1] ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਨਾ ਆਵੇ, ਪਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ।

ਮਾਮਾ--ਚੰਗਾ, ਸਿਆਣੇ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੜੇ ਭੱਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਦ ਕਰਮ ਭੱਜੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਾਗਰਾਂ ਛਿਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਛਿੱਜੇ। ਜਿਸ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਜਾਰ ਕਰਨ, ਜਿਸ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੱਖੜਖਾਨੀ ਕਰਨ, ਉਹੋ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਰਨਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਚੋਜ ਮਤਲਬ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਭਲਾ ਦੇਖੋ; ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਭਾਰੀ ਪੰਡਤ, ਤੇਜਸ੍ਵੀ ਚੇਲਿਆਂ ਵਾਲਾ, ਰਾਜ ਵਾਲਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਗਤ

1. ਇਹ ਖੂਹ ਮੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਹਿਲੋਂ ਮਿਠਾ ਸੀ ਤਦ ਤੋਂ ਖਾਰਾ ਹੈ।

ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਈਸ੍ਵਰ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਨ ਮੰਗਣ ਤਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਆ ਸਮਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਖ਼ਬਰੇ ਕੀਹਾ ਕੀਤਾ ਨੇ ? ਉਹ ਸਾਖਜਾਤ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤਿ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜਗਤ ਸੇਠ, ਰਲਾ ਸੇਠ, ਮਾਧੋ ਸੇਠ ਹੋਰ ਕਿਤਨਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਮਖ਼ੌਲ ਭਰੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਿਤਨੇ ਰੋਗੀ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਕੱਲ ਇਕ ਕੋੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਘਾਟ ਤੋਂ ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ, ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਨਵਾਂ ਨਰੋਇਆ ਸੀ। ਜੇ ਅਜ਼ਮਤਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਸਾਖਜਾਤ, ਤੇ ਜੇ ਘਾਟਾਂ ਪਰ ਪਾਣੀ ਉਛਾਲਦੇ, ਖਿੱਦੋ ਖੇਡਦੇ, ਗਾਗਰਾਂ ਵਿੰਨ੍ਹਦੇ, ਖੇਡਾਂ ਕਰਦੇ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਬੇ ਜੀ! ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ!

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਧੰਮ ਧੰਮ ਕਰਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਤੀਰ ਕਮਾਣ ਤਾਣੀ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਕਦਮ ਰੱਖਦੇ ਲਾਲ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਗਰ ਸੌ ਮੁੰਡਾ ਇਕ ਕਦਮ ਸਫ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਦਮ ਪੱਟਦਾ ਕਦਮ ਬਦਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਸੈਨਾਪਤੀ ਜੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਕਵੈਦ ਕਰਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਬੋਲੇ:--

"ਜੀਓ! ਲਿਆਓ ਮਿਠਾਈ, ਰੋਟੀ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਖੁਆਈਏ"। ਮਾਂ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਯਾ, ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆਂ, ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ--ਲਾਲ ਜੀ! ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਅੱਜ ਬੜਾ ਚਿਰ ਲਾਯਾ?

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ-ਮਾਂ ਜੀ! ਅੱਜ ਹੋਰ ਮਾਂ ਬਣਾਈ ਹੈ।

ਮਾਂ--ਦੋ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਇਕ ਪੁਤ੍ਰ ਕੀਕੂੰ ਬਣੋਗੇ ?

ਸਾਹਿਬ--ਜੀਕੂੰ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਜ਼ਰ।

ਮਾਂ--ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਕੀਕੂੰ ਖੇਲੋਗੇ?

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ--ਜੀਕੂੰ ਦੋ ਸਰੋਵਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਚੰਦ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਖੇਲਦਾ ਹੈ।

ਮਾਂ--ਦੋ ਮਾਵਾਂ ਕੀਕੂੰ ਤਾਰੋਗੇ?

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ--ਨਾਮ ਪੁੱਤ ਸਭ ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਖੇਲੇਗਾ, 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਧੀ' ਸਭ ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਖੇਲੇਗੀ। ਸਭ ਸਪੁੱਤੇ ਹੋ ਕੇ ਤਰਨਗੇ। ਨਾਮ

ਪੁੱਤ ਨਾ ਮਰੇਗਾ; ਨਾ ਗੋਦ ਸੱਖਣੀ ਕਰੇਗਾ। ਨਾਲ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਤਾਰੇਗਾ।

ਮਾਂ--ਕੋਈ ਵੱਧ ਘੱਟ ਬੀ ?

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ--"ਹਭ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਜਿਉ ਜਲ ਘਟਾਊ ਚੰਦਮਾ"। (ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਡਖ: ਮ: 5)

ਹੁਣ ਰੋਟੀ ਛੇਤੀ ਦਿਓ ਨਾ ਭੁੱਖ ਲਗੀ ਏ।

ਬਸ ਪੰਗਤ ਲਗ ਗਈ। ਲਾਂਗਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈ ਆਏ। ਸੌ ਹੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਚੋਜੀ ਜੀ ਆਪ ਛਕਾਉਂਦੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਸਭ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਮਾਂ ਪੁੱਤ ਇਕੱਲੇ ਹੋ ਬੈਠੇ।

ਮਾਤਾ--ਲਾਲ ਜੀ ! ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਏ ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਜੇ।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ--ਮਾਂ ਜੀ ! ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ ਲਗਦੀ ਏ, ਜਿਹਨੂੰ ਲਗਦੀ ਏ ਪਿਆ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰ ਨਾਨਕਦਿਆਂ ਪਰ ਕੌਣ ਬਲੀ ਹੈ? ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ--ਤੁਰਕ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਕੋਈ ਖੁਣਸ ਨਾ ਕਰੇ।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ--ਤੁਰਕਰਾਜ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਹੈ, ਜ਼ੁਲਮ ਮੇਟ ਦਿਆਂਗੇ।

ਮਾਤਾ--ਕੀਕੂੰ ?

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ--ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ, ਸੀਸ ਨਾਲ।

ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਬ੍ਰਕ ਗਈ, ਡਰ ਗਈ, ਸਹਿਮ ਗਈ ਤੇ ਚੁਪ ਕਰ ਗਈ। ਸੋਚੀ--ਇਹ ਅਜ਼ਮਤ ਵਾਲਾ ਘਰ ਹੈ, ਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦਾ ਦਰ ਹੈ, ਖਬਰੇ ਜੋ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢਿਆ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਕੀਹ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਜੋ ਕਹਿਣਗੇ ਪੱਥਰ ਲੀਕ ਹੈ। ਤਦ ਮਾਤਾ ਨੇ ਗੱਲ ਭੁਲਾਈ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ--"ਲਾਲ ਜੀ ! ਮੈਣਿਆਣੀ ਤੇ ਮੈਣੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵਰ ਦਾਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ?"

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ--ਦੋਵੇਂ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤ ਹੋ ਗਏ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਕਾਮਨਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇੱਛਾਂ ਪੂਰਣਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੰਝ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਰੇ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ਸੇ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਅਚਾਨਕ ਉਛਲੇ ਪਲੰਘ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰੀ, ਐਸੀ ਛੂਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਾਂਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸੇ। ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਸੂਯੰ ਪਾਕੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਖੜੋਤੇ, 'ਮੋਨ ਭਇਓ ਕਰ ਪਾਤੀ ਰਹਿਓ' ਕਹਿੰਦੇ ਅਰ ਉਸ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਚੀਰ ਕੇ ਭੱਜਕੇ ਮੈਣੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਵੜੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤਿ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ, ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਨੇਕੀ ਦੇ ਚੋਜ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੈਣੀ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮ ਦਸ਼ਾ ਹੁਣ ਬੜੀ ਆਰੂਢ ਹੋ ਗਈ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਪਿਆਰ ਪਿਆ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲੌਢੇ ਪਹਿਰ ਓਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ, ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਖੇਲਣਾ, ਘਰ ਵਿਚਲੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਚੋਜ ਕਰਨੇ, ਬੂਟੇ ਪੱਟਣੇ, ਲਾਉਣੇ, ਕਲਮਾਂ ਕਰਨੀਆਂ। ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਲਾਯਾ ਇਕ ਕਰੌਂਦੇ ਦਾ ਬੂਟਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸ ਬਾਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਰਾਂ ਹੀ ਮਹੀਨੇ ਫਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਬਾਰਾਂ ਮਾਸੀ ਕਰੌਂਦਾ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਸੰਝ ਤੱਕ ਤਾਂ ਖੇਲਦੇ ਫੇਰ ਤਲੇ ਹੋਏ ਛੋਲੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਰੋਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਛਕਦੇ, ਜੋ ਰੋਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ**' ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਸਖਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਖਿਲਾੜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੈਣਿਆਣੀ ਤੇ ਮੈਣੀ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾ ਬੈਠਦੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਚਰਜ ਆਤਮਰਸ ਛਾਉਂਦਾ ਤੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਬੀ ਅਕਸਰ ਉਥੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਚਾਰ ਘੜੀ ਰਾਤ ਗਈ ਤੱਕ ਕਦੇ ਚੁੱਪ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਦੇ ਜਦ ਉਚਰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਕ ਕਰਦੇ ਕਿ ਸਭ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ ਬੈਠਦੇ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਐਸਾ ਤੇਜ ਤੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਕਿ ਤੇਜ ਝੱਲਿਆ ਨਾ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਜਲਾਲ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸਦਾ ਕਿ ਤ੍ਰੈਏ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੈਵੀ ਭੈ ਨਾਲ ਭਰਕੇ ਆਤਮਰਸ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ। ਕਦੇ ਐਸੀ ਮੋਹਨੀ ਮੂਰਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸ ਭਰੀਆਂ ਕਨੱਖੀਆਂ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੂਰੀ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਜਮਾਲ[1]

1. ਮਿੱਠੀ ਸੁੰਦਰਤਾ।

ਸਭ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਕੇ ਮੂਰਛਿਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ। ਕਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦੇ। ਗਾਉਂਦੇ ਕੀ ਜੋ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਲੰਘਦੇ ਤਾਂ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਉਹ ਰਸ ਛਾਵੇ, ਉਹ ਰੰਗ ਬੱਝੇ ਕਿ ਜਿਸਦਾ ਕਹਿਣਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਮੰਡਲ ਬਣਿਆਂ ਕਿ ਮਹਿੰਮਾ ਕਹੀ ਨ ਜਾਵੇ। ਓਧਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਉਡੀਕਾਂ ਵਿਚ ਓਦਰ ਪਿਆ ਕਰਨ, ਮਾਮਾ ਜੀ ਤੇ ਕਦੇ ਹੋਰ ਇਤਬਾਰੀ ਘਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਜਾਂ ਸਨਬੰਧੀ ਲੈਣ ਆਯਾ ਕਰਨ, ਤਦ ਕਿਤੇ ਘਰ ਜਾਯਾ ਕਰਨ। ਘਰ ਵਿਚ ਬੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸੰਝ ਨੂੰ ਸੋਦਰ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਦ ਤਕ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਪਾਠ ਕੀਕੂੰ ਹੋਵੇ? ਸੋ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗ ਜਾਯਾ ਕਰੇ, ਤੇ ਉਡੀਕ ਪਈਂ ਹੋਇਆ ਕਰੇ। ਅਕਸਰ ਚਾਰ ਘੜੀ ਰਾਤ ਗਈ ਪਰ ਆਪ ਆਯਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੈਣੀ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨਾਲ ਆਯਾ ਕਰਨ ਤਦ ਰਹੁਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋਇਆ ਕਰੇ; ਮਗਰੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤੀਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਰਵਾਹ ਦਾ ਇਹ ਅਸਰ ਪਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਰਹੁਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਚਾਰ ਘੜੀ ਰਾਤ ਗਈ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਦੇ ਬਾਲਪਣੇ ਦੇ ਚੋਜਾਂ ਦਾ ਘਰ ਘਰ ਚਰਚਾ ਸੀ, ਘਰ ਘਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸੁਖ ਯਾ ਵਰਦਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸੀ। ਸੰਝ ਸਵੇਰੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜੀ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਭਰ ਭਰ ਲਗਦੇ। ਬਾਲਕ ਵਰੇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਪਟਣੇ ਪੁਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਰ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਕਰਕੇ ਯਾਦ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਥਾਂਈਂ ਨਾਮ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਦੀਆਂ ਖੇਲਾਂ ਤੇ ਕੌਤਕਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਚੱਕਰ ਲਗਦੇ, ਪਰ ਐਸਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ ਕੋਈ ਚੋਜੀ ਅੱਖੜਖਾਂਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਖ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਨਵਾਬ ਰਹੀਮ ਬਖਸ਼ ਤੇ ਕਰੀਮ ਬਖਸ਼ ਦੋ ਸਿਰਕਰਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੇ, ਸੋ ਭੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਏ ਬਾਗ਼ ਤੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੰਨੇ ਲਾਯਾ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਸੀ, ਪਰ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਜੀ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਨੌ ਨਿਹਾਲ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਲ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਸੱਚੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਗਏ ਸੇ।

ਇਸ ਸਾਰੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰੇਮ ਮੈਣੀ ਤੇ ਮੈਣਿਆਣੀ ਨਾਲ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਚੋਜੀ ਪਿਆਰੇ) ਪੁੱਤ ਜਾ ਬਣੇ ਸੇ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਪੁਤ੍ਰ 'ਪੂ' ਨਰਕ ਤੋਂ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਨਰਕਾਂ, ਸਾਰੀ ਚੁਰਾਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ-

ਠਾਕੁਰ ਹਮਰਾ ਸਦ ਬੋਲੰਤਾ॥
ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਦਾਨ ਦੇਤਾ॥

ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਇਹ ਅਵਧੀ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ ਇਕ ਦਿਨ ਨਾਗਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਕਿ ਦੰਪਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਜੇ ਲੋੜੇ ਪਹਿਰ ਦਰਸ਼ਨ-ਅਮਲ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਲਾਜ, ਕੁਲ ਕਾਣ, ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਣੀ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਗੁਰ ਗ੍ਰਿਹ ਨੂੰ ਆਪ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਟੋਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ? ਪਰ ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਆਏ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਆਪ ਪਹੁੰਚਣਾ, ਆਪ ਜਾਣਾ, ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰਨੀ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕੌਤਕ ਹਾਸੇ ਖੇਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੋਊ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਮਲਤਾ ਭਰੀ ਮਿਹਰ ਹੀ ਵਸਦੀ ਰਹੀ। ਨਰਮ ਤੋਂ ਨਰਮ, ਕੋਮਲ ਤੋਂ ਕੋਮਲ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਪੁਤ੍ਰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਣੀ ਤੇ ਮੈਣਿਆਣੀ ਜੀ ਲਈ ਸੀ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਨਾਲ ਬੀ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਡੋਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਹਰ ਅਜ਼ਮਤ ਸੱਚੀ ਨਿਕਲੀ, ਫੇਰ ਤਾਂ ਉਹ ਭੌਰੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਦੋ ਪਹਿਰ ਤੜਕੇ ਤੋਂ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ ਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਸਾਖਯਾਤ ਦਰਸ਼ਨ ਉਥੇ ਹੋਣੇ। ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਫਤਹ ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ। ਫੇਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਰਹੁਰਾਸ ਮਗਰੋਂ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਜਾਣਾ। ਅਕਸਰ

ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਤੇ ਕੁਲੀਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿਚ ਦੰਦ ਕਥਾ ਟੁਰੀ, ਪਰ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਨੇ ਕੱਖ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜੋ ਕੋਈ ਆਯਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਗਤ ਦਾ ਭਾਰ ਹਰਨ ਹਿਤ 'ਆਪ' ਆਏ ਹਨ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੇਲ, ਕੁਵੈਦ, ਬਾਲ-ਲੜਾਈਆਂ ਦੇ ਰੰਗ, ਉਪਕਾਰ, ਨੇਕੀ, ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਜੀਆਦਾਨ ਦੇ ਚੋਜਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਬਾਲ ਲੀਲ੍ਹਾ ਪਟਣੇ ਵਿਚ ਵਰਤਦੀ ਰਹੀ।

4.

ਹੁਣ ਆਪ ਦਾ ਜੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਪਿਆਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਐਸਾ ਬਿਰਹ ਕਰਿਆ ਕਰਨ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਪੱਥਰ ਬੀ ਪੰਘਰ ਜਾਣ। ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਪਰ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗ ਘੱਲੀ। ਆਗਿਆ ਆ ਜਾਣੇ ਪਰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਜੋ ਅਸਰ ਸੰਗਤ ਪਰ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਣਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਸਭਨਾਂ ਤੇ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਛਾ ਗਿਆ, ਬਿਰਹ ਦੀ ਕਾਤੀ ਫਿਰਨ ਲੱਗੀ, ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਲੇਜੇ ਚੀਰਨ ਲੱਗਾ। ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰ ਭਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਛਮ ਛਮ ਡੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਹਾਹੁਕੇ ਤੇ ਤਰਲੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਲੈ ਕਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਕਦੇ ਮਤੀ ਦਾਸ ਤੇ ਕਦੇ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ। ਬਿਨੈ ਕਰਦੇ ਹਨ :- ਬਖਸ਼ੋ ! ਸਦਾ ਏਥੇ ਵੱਸੋ। ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਹੋ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਭ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜੀ ਦੀ ਮੌਜ ਹੈ ਅਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਇਹ ਬਿਨੈ ਸ੍ਰੀ "**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਜੀ ਪਾਸ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਖੇਲਾਰੀ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਬਾਲਕ, ਆਪਣੇ ਚੋਜਾਂ ਤੋਂ ਅੱਖੜਖਾਂਦ ਮਲੂਮ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ, ਪੂਰਨ ਪਰਮਾਨੰਦੀ ਅਡੋਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਖਦੇ:-

"ਮੈਂ ਸਦਾ ਤੁਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਤੁਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕ ਜੋਤਿ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲਗ ਚੁਕੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਪੇਉਂਦ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੋ। ਮੇਰਾ ਆਨੰਦੀ ਰਸ ਤੁਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹਰਦਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰੀ ਵਿਛੋੜੇ

ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਵਿਛੋੜਿਆ। ਤੁਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ, ਮੈਂ ਤੁਸਾਡਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਤਮ ਰੌ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਕੇਂਦ੍ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋ, ਤੁਸਾਨੂੰ ਜੁਦਾਈ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਰ ਰਸ ਭਰੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਕਟਾਖਜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਤੇ ਸੁਖ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਪਰ ਘਰੀਂ ਜਾਕੇ ਫੇਰ ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਖਿਆਲ ਪੀੜਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ। ਕਈ ਦਿਨ ਤਾਂ ਇਹੋ ਰੰਗ ਰਹੇ, ਜਿੱਥੇ ਸਮਾਗਮ ਬਣਦਾ ਇਕ ਬਿਰਹ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ। ਕਈ ਵੇਰ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਾਂਗ ਵਿਚ ਆਪ ਬੀ ਨੈਣ ਮੁੰਦਕੇ ਛਮਾਛਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ, ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਇਹੀ ਆਤਮ ਆਧਾਰ ਹੈ, ਇਹੀ ਆਤਮ ਰਸ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੁਕਤੀ; ਇਹੀ ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵਿਦਤ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰ ਗਾਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂਤਾ ਰੰਗ ਆਪਨੂੰ ਸਦਾ ਉਚੇਰੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਹੀ ਆਪ 'ਦਾਤਾ ਪਦ' ਵਿਚ ਖੜੇ ਐਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਧੀਰਜ ਭਰਿਆ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਆਤਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਕੇ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ। ਪਰ ਹਾਇ ! ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ, ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ, ਆਤਮ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ! ਸਥੂਲ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਲੈ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਯੋਗ ਭਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੁਖਾਉਂਦੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ[1] ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਲਈ ਆਏ ਸੇ ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵਕਤ ਨੇੜੇ ਆਯਾ ਜਾਣਕੇ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਜੀ ਦਸ ਬਰਸ ਦੀ ਵਰੇਸ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਦੇ ਮੁਨੀ, ਯੋਗੀ, ਸੰਨਯਾਸੀ, ਰਸੀਏ, ਤਾਰਕ, ਰੱਖਜਕ, ਅਵਤਾਰ ਪੂਰਨ ਪਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜੀ ਦੇ ਟੁਰਨ ਦਾ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਮੈਣਿਆਣੀ ਤੇ ਮੈਣੀ ਜੀ ਦੀ ਰੁਦਨ ਮਈ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਬਿਰਹ ਸੱਲੇ ਦਿਲ ਦਾ ਇਹ ਨਕਸ਼ਾ ਹੈ:-

---

1. ਪ੍ਰੇਮ ਬੰਧਨਿ ਤੁਮ ਬਾਂਧੇ॥ (ਸੋਰ: ਰਵਿ।)

"ਲੜ ਨਾ ਛੁਡਾ ਸਿਧਾਵੋ, ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਈਂ!
ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਵਿਛੋੜੋ, ਡੂੰਘੀ ਹੈ ਪ੍ਰੀਤ ਪਾਈ।
ਭੌਰਾ ਬਣਾਕੇ ਸਾਨੂੰ, ਮੁਖ ਕਿਉਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ,
ਨਿਹੁ ਲਾਕੇ ਹਾਇਪ੍ਰੀਤਮ! ਛਿਪਦੇ ਹੋ ਹੁਣ ਕਿਦਾਈਂ?
ਡੇਰਾ ਲਗਾਕੇ ਅੰਦਰ ਮੰਦਰ ਬਣਾਕੇ ਦਿਲ ਨੂੰ
ਸੁੰਞਾਂ ਏ ਛੱਡ ਕੇ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਕਿਉਂ ਗੁਸਾਈਂ
ਬਣ ਜਿੰਦ ਦੀ ਏ ਜਿੰਦੇ ਹੁਣ ਜਾਂਵਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ
ਜਿੰਦ ਕੱਢ ਲੈ ਚਲੇ ਹੋ ਨਿਰ-ਜਿੰਦ ਛੱਡ ਸਾਂਈਂ
ਤਨ ਜਿੰਦ ਬਿਨ ਨ ਜੀਵੇ, ਜਿੰਦ ਆਪ ਬਿਨ ਨ ਰਹਿੰਦੀ;
ਵਿਛੁੜਨ ਜੋ ਆਪਦਾ ਹੈ, ਦੂਹਰੀ ਹੈ ਮੌਤ ਆਈ।
ਹੋਏ ਜੋ ਆਪ 'ਜੋਗੇ' ਹੋਏ ਹੁਣ 'ਆਪ ਦੇ' ਹਾਂ;
ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਹਾਇ ਪ੍ਰੀਤਮ! ਸੁੱਟੋ ਨ ਵਿਚ ਜੁਦਾਈ।
ਤੇਰੇ ਹਾਂ, ਹਾਇ! ਤੇਰੇ, ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਦੇ ਤੇਰੇ,
ਸਾਡੀ ਏ 'ਮੇਰਿ ਮੈਂ' ਦੀ ਆਪੇ ਖਰੀਦ ਪਾਈ।
ਅਪਨੀ ਨ ਰਾਸ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਰਹੀ ਹੈ ਕੋਈ,
ਦਿੱਤੀ ਜੁ ਦਾਤ ਤੂੰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨ ਹੁਣ ਲੁਕਾਈਂ।
ਜਾਵੋ ਨਾ ਹਾਇ ਜਾਵੋ, ਵੱਸੋ ਸਦਾ ਏ ਨੈਣਾਂ;
ਦਿੱਸੋ ਸਦਾ ਦਿਖਾਵੋ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਦਾ ਗੁਸਾਈਂ!
ਔਗੁਣ ਜੇ ਤੱਕ ਰੁੱਠੇ, ਐਬਾਂ ਤੋਂ ਜੇ ਚਲੇ ਹੋ,
ਤੁੱਠੇ ਜਦੋਂ ਸੇ ਪਜਾਰੇ! ਔਗੁਣ ਸੇ ਤਦ ਸਵਾਈ।
ਦੇਖੇ ਨ ਐਬ ਤਦ ਤੂੰ, ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਕਾਇਆ,
ਅਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੇ ਸਦਕੇ ਤੁੱਠੇ ਸੇ ਆਪ ਸਾਂਈਂ।
ਤੁੱਠੇ ਰਹੋ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪਜਾਰੇ ਸਦਾ ਪਿਆਰੇ!
ਜਾਵੋ ਨ ਦੂਰ ਜਾਵੋ ਚਰਨੀਂ ਲਵੋ ਵਸਾਈ।
ਅਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੇ ਸਦਕੇ ਅਪਨੀ ਹੀ ਤੱਕ ਵਡਾਈ
ਜਾਵੋ ਨ ਹਾਇ ਜਾਵੋ! ਸ਼ਰਨੀ ਲਵੋ ਸਮਾਈ।"

ਇਸ ਵੈਰਾਗ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਬੀ ਕਰੁਣਾਰਸ ਛਾ ਗਿਆ, ਆਪਦੇ ਫੁਲ ਕਟੋਰੀਆਂ ਵਰਗੇ ਨੈਣ ਜਲ ਭਰ ਲਿਆਏ ਅਰ ਕਿਤਨਾ ਕਾਲ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਛਾਏ ਰਹੇ। ਪਰ ਜਦ ਹੁਕਮ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਰਾਜਾ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਧੜਮ ਕਰਕੇ ਢੱਠੇ ਅਰ ਮੂਰਛਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਤਦ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਬਲ ਨ਼ਾਲ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਅਰ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤੀ ਬਖਸ਼ੀ, ਅਰ ਢੇਰ ਵਰ ਦਿੱਤੇ।

ਪਰ ਸਾਰੇ ਵਰ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਕੇ ਮੈਣਿਆਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਹੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ, ਹੇ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ, ਹੇ ਰਖਜਕ, ਹੇ ਗੁਸਾਈਂ! ਮੈਂ ਅਭਾਗ ਤੇ ਨਿਪੁੱਤੀ ਨੂੰ '**ਮਾਂ**' ਕਹਿਕੇ ਸੁਭਾਗ ਤੇ ਸਪੁਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਇਆ ਸਮੁੰਦਰ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥੂਲ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿੱਕ ਕਿੱਕੁਰ ਤਸੱਲੀ ਪਾਇਆ ਕਰੇਗੀ ? ਗਿਆਨ ਅਰ ਸਿਮਰਨ, ਧਿਆਨ ਅਰ ਰਸ ਆਪਦੀ ਅਪਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਦਰਸ਼ਨ ਬਿਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਟੇਗੀ ?' ਚੋਜੀ, ਪਰ ਦਾਨੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਬਾਲਾ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਤੇ ਵਡੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਇਹ ਕਟਾਰ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਪੋਸ਼ਾਕ ਹੈ, ਜਦ ਸਥੂਲ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜੀ ਚਾਹੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕੋ, ਮੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਝਲਕਾ ਵੱਜੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਚਿਤ ਕਰੇ, ਚਣੇ ਤਲਕੇ ਤੇ ਦੋਧੀ ਪੂਰੀਆਂ ਬਣਾਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲਾਏ ਸਖਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਵਾਯਾ ਕਰੋਗੇ ਤਦ ਮੈਂ ਖਾਯਾ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੇ।"[1]

ਨਵਾਬ ਰਹੀਮ ਖਾਨ ਨੇ ਜਦ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਜੈਤੇ ਭਗਤ ਦੀ ਨਾਮ, ਅਵਸਥਾ ਪਰਪੱਕ ਸੀ; ਉਸ ਨੇ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾਨ ਮੰਗਿਆ, ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਪਾਠ ਵੇਲੇ ਝਲਕਾ ਵੱਜਸੀ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪ੍ਰੇਮ ਕੁੱਠਾ ਬੇਜ਼ੁਬਾਨ ਸਿਰ ਨਿਹੁੜਾਏ ਖੜਾ ਸੀ : ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਮੰਗ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੱਸਕੇ, '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ**' ਨੇ ਆਪਣੇ

1. ਰਾਜੇ ਨੇ ਘਰ ਨੂੰ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਯਾ ਤੇ ਏਹ ਸਾਮਾਨ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ। ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਨਾਮ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੈਣੀ ਸੰਗਤ ਹੈ।

ਸੱਚੇ, ਸੁੱਚੇ ਤੇ ਉੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਸਵੇਰ ਦੇ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਮਾਨਸਕ ਪੂਜਾ ਸਮੇਂ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਜਗਤ ਸੇਠ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਭੁਗਤੀ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨੇ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਰ ਥਾਂ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਰੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹਨ, ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕਾਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ, ਚਿੱਠੀਆਂ ਘੱਲ ਦਿਆਂ? ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਧੁਰ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਕਾਰਨਾ[1] ਹੈ; ਪਰ ਸੇਠ ਨੇ ਤਦ ਬੀ ਹਰ ਟਿਕਾਣੇ ਹੁਕਮ ਘੱਲ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਥਾਂ ਸੇਵਾ ਹੋਵੇ। ਫੇਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਬਿਨੈ ਹੋਈ। ਆਪ ਨੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ, "ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ੍ਰ ਵੇਲੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਵਾਰ ਸੁਣੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੰਘੂੜਾ ਝੂਟਦੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਦਿੱਸਾਂਗੇ"[2],

ਗੱਲ ਕੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰ ਦਾਨ ਦੇਂਦੇ, ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਆਪ ਟੁਰੇ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦਾਨਾਪੁਰ ਤੱਕ ਨਾਲ ਆਈ। ਇਥੇ ਇਕ ਗ਼ਰੀਬ ਪ੍ਰੇਮਣ ਮਾਈ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਇਕ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਹਾਂਡੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਖਿਚੜੀ ਬਣਾਕੇ ਛਕਾਈ। ਉਸ ਗ਼ਰੀਬ ਪ੍ਰੇਮਣ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਕਾਨ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਯਾ, ਹੁਣ ਤੋੜੀ ਉਸ ਧਰਮਸਾਲ ਦਾ ਹਾਂਡੀ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ' ਨਾਉਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਹਾਂਡੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪਈ ਹੈ[3]। ਗੱਲ ਕੀ ਦਾਨਾ ਪੁਰ ਤੋਂ ਆਪ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਮੋੜਿਆ ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਤੁਰੇ।

---

1. ਹੁੰਡੀ ਦੇ ਰੁਪੈ ਅਦਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਕਾਰਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
2. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪੰਘੂੜਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਥੇ ਪਿਆ ਹੈ।
3. ਹਾਂਡੀ ਮਿੱਟੀ ਵਾਲੜੀ ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਹਾਂਡੀ, ਹਾਂਡੀ ਖਿਚੜੀ ਰਿੰਨ੍ਹਣੀ ਉਹ ਖਿਚੜੀ ਹਾਂਡੀ, ਹਾਂਡੀ ਖਿਚੜੀ ਦੇਂਵਦੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਹਾਂਡੀ, ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੜੇ ਉਹ ਡਿੱਠੀ ਹਾਂਡੀ, ਖਿਚੜੀ ਖਾਧੀ ਕੱਢਕੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂਡੀ। ਧੰਨ ਮਾਈ ਪਰਧਾਨੀਏ ਜਿਨ੍ਹ ਰਿੱਧੀ ਹਾਂਡੀ, ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਟੁਰ ਗਏ ਘਰ ਰਹਿ ਗਈ ਹਾਂਡੀ, ਖਿਚੜੀ ਨਿੱਤ ਪਕਾਂਵਦੀ ਵਿਚ ਉੱਸੇ ਹਾਂਡੀ। ਧਿਆਨ ਧਰ ਦੇਂਵਦੀ ਗੁਰ ਅੱਗੇ ਹਾਂਡੀ ਦੇਖੋ ਸਤਿਗੁਰ ਖਾ ਰਹੇ ਹਥ ਲਾ ਉਸ ਹਾਂਡੀ। ਮਾਈ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਈ ਉਹ ਬੇੜੀ ਹਾਂਡੀ। ਹਾਂਡੀ ਤੋਂ ਸੰਗਤ ਬਣੀ ਹੁਣ 'ਸੰਗਤ ਹਾਂਡੀ'।

ਰਾਜਾ ਫਤਹ ਚੰਦ ਤੇ ਰਾਣੀ ਨੇ ਘਰ ਆਕੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਨੂੰ; ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਆ ਕੇ ਬੈਠਦੇ, ਬਿਰਾਜਦੇ, ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ ਮੰਦਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਲਟ ਦਿੱਤਾ ਅਰ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤੇ ਕਟਾਰ ਤੇ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੀ। ਦੋ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਛੋਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਉਂਦੇ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਸਾਯੰਕਾਲ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਇਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈਂਦਾ।

5.

ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਰੰਗ ਬਦਲਦੇ ਗਏ। ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਵਧੀਕ ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਘ ਗਏ, ਮੈਣਿਆਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਪੁਤ੍ਰ, ਦੈਵੀ ਪੁਤ੍ਰ, ਆਪੇ ਆਕੇ ਤਾਰਣਹਾਰ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਰਸ ਰੰਗ ਦੇਖਿਆਂ ਜੁੱਗ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਆਤਮ ਅਵਸਥਾ ਅਰੂਢ ਹੈ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਦਾ ਰੰਗ ਸਵਾਇਆ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਵਾਧੇ ਤੇ ਹੈ, ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਨ ਬੀ ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਧਿਆਨ ਵਿਚ **ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ** ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਹਾਂ ਹੁਣ ਤਾਂ **ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ** ਜੀ 'ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ' ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਐਡੇ ਉੱਚੇ ਰਿਦੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਧੂਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਤਾਂ ਜਿੰਦ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਆਧਾਰ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਰਹੀ, ਜੀਉ ਉੱਮਲਦਾ ਹੈ, ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਰੁਕਦਾ ਨਹੀਂ--

> **ਮਾਏ! ਮੇਰੀਆਂ ਕਉਣ ਕਤੇ ਹੁਣ ਪੂਣੀਆਂ ਸੁਧ ਬਿਸਰੀ ਤੇ ਮਤਿ ਮਗਨਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰੇਮ ਝੰਞੂਣੀਆਂ! ਨਿਹੁੰ ਲੱਗਾ ਲਗ ਵਧਦਾ ਮਾਏ! ਬਿਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਗੱਲਾਂ ਊਣੀਆਂ। ਫੇਰੂ ਜੀਂਵੰਦਿਆਂ ਨੇਹੁੰ ਵਿਸਰੇ ਨਾਹੀਂ ਮੋਇਆਂ ਬੀ ਦੂਣ ਚਊਣੀਆਂ।**
> (ਕਾਨੜਾ ਫੇਰੂ ਜੀ)

ਨੇਹੁੰ ਲੱਗਾ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਵਧਦਾ ਅਰ ਵਧਦਾ ਹੈ ਮੌਤ ਬੀ ਨਹੀਂ ਘਟਾ ਸਕਦੀ। ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਵਿਚ, ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਾਂਗ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈਣ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਹੱਦ ਬੰਨੇ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਬਾਰਾਂ ਚੌਦਾ ਬਰਸ ਬੀਤ ਗਏ, ਆਖ਼ਰ ਫਤਹਚੰਦ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਟੁਰ ਪਏ।

ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਸੇਧ ਕੀਤੀ। ਸੰਗਤ ਬੀ ਮਗਰੇ ਆਈ। ਉਹ ਨੇਹੁੰ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਉਹ **ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ** ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਰਾਜਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਹੁਣ ਬੁੱਢਾ ਸ਼ਿਵਦੱਤ, ਦਾਨਾ ਪੁਰ ਆ ਮਿਲਿਆ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ: 'ਫਤਹ ਚੰਦਾ ! ਓ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦਿਆ ਮਹਿਰਮਾਂ ! ਇਸ ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿਸਾਰ ਟੁਰਿਆ ਹੈਂ ? ਲੈ ਚੱਲ ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦੇਸ਼। ਮੇਰੇ ਹੱਡ ਬੁੱਢੇ ਹਨ, ਮਾਸ ਢਲਕਦਾ ਹੈ, ਆਸੰਙ ਨਹੀਂ ਪਰ ਨੇਹੁੰ ਨੌਬਾਲਾ ਹੈ। ਓ ਮੇਰੇ ਸੰਗੀਆ! ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਦੇ ਜਾਣੂਆਂ, ਓ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲਿਆ ਪਿਆਰਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਨਿਬਾਹਵੋ, ਇਕ ਵੇਰ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਾਵੋ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸਦੀ ਚਰਨਧੂੜੀ ਵਿਚ, ਮੇਰੀ ਧੂੜੀ ਰਲਾ ਦੇਵੋ,

"ਮੈਂਡੀ ਦੇਹ ਨਿਮਾਣੀ ਲਾਲ ਵੋ:-

ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਸੱਦਕੇ, ਵੋ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਾਸ ਬਹਾਲ ਵੋ! ਇਕ ਵੇਰੀ ਤੱਕੀਂ ਅੱਖੀਓਂ ਮੈਨੂੰ ਤਕ ਤਕ ਕਰੀਂ ਨਿਹਾਲ ਵੋ। ਦੇਹੁੰ ਪੁੰਨੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ! ਕੁਈ ਦਮ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਾਲ ਵੋ! ਇਸ ਚਰਖੇ ਨੂੰ ਘੁਣ ਖਾ ਗਿਆ, ਸਿਰ ਲੋਂਦਾ ਦਿਸਦਾ ਕਾਲ ਵੋ। ਕਰ ਮਿਹਰ ਪੁਰਾਣੇ ਦਾਸ ਤੇ ਇਹ ਬਿਰਦ ਆਪਣਾ ਪਾਲ ਵੋ! ਕਰ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਮਿਹਰ ਤੂੰ, ਦਰ ਢੱਠਾ ਦਾਸ ਸੰਭਾਲ ਵੋ!"

ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਦੇ ਬਿਰਹ ਨੇ ਮੈਣੀ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਮੈਣੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦੇਹ ਜਰਜਰੀ ਦੇਖਕੇ, ਪਰਵਾਰ ਉਸਦੇ ਦਾ ਭੈ ਤੱਕ ਕੇ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਨਾ ਛੁਟ ਜਾਏ, ਮੈਣੀ ਇਕੱਲਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਇਹ ਕਦ ਜਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਸਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਆਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋਕੇ ਘਰ ਬਹਿ ਜਾਵੇ ? ਫਤਹ ਚੰਦ ਨੇ ਚਰਨ ਛੂਹ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਨੂੰ 'ਦਰ ਦਰਸ਼ਨ' ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆ ! ਜੇ ਇਸ ਦੇਹ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਨਿਕਾਰੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੇ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਹੱਡ ਚੰਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੂੰ ਚੱਲ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸਰਦਾਰ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਨਫ਼ਰ ਹੋਵਾਂਗਾ।" ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ

ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਇ ਪਰਵਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਦਿਵਾ, ਸ਼ਿਵਦੱਤ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਜੀ, **ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ** ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ--ਜੀ ਨੂੰ ਫਤਹ ਚੰਦ ਨਾਲ ਲੈ ਟੁਰੇ। ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਆਪਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਾਈ। ਹਾਇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ! ਤੇਰੇ ਰਿਦੇ ਦਾ ਅਦਬ ਕੈਸਾ ਉੱਚਾ ਹੈ? ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਆਖਦਾ ਹੈ "ਪਾਪੀ ਸਰੀਰਾ! ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ ਆ? ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਚਲਿਆ ਹਾਂ, ਜੇ ਤੂੰ ਹਾਰ ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਐਉਂ ਜਾਂਦਾ:--

ਪੈਰੀਂ ਥਕਾਂ ਸਿਰਿ ਜੁਲਾਂ ਜੇ ਮੂੰ ਪਿਰੀ ਮਿਲੰਨ੍ਹਿ॥ ਪਰ ਤੂੰ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ ਮੈਂ ਬੇ ਅਦਬ ਹੋਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।"

ਮੈਣਿਆਣੀ--ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਚਮਕਦੇ ਨੂਰ ! ਐਉਂ ਨਾ ਕਹੁ, ਧੰਨ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਹੇ ਵੱਡੇ ! ਖਿਮਾਂ ਕਰਨੀ।

ਇਸ ਦੇਹੀ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਦੇਵ॥
ਸੋ ਦੇਹੀ ਭਜੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵ॥
(ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ)

ਹੁਕਮ ਹੈ। ਹੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ! ਆਪ ਦੀ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੇ ਬਲਿਹਾਰ ਹਾਂ।

ਗੱਲ ਕੀ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਟੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਥੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪਟਨਾ, ਕਿਥੇ ਮੈਨਦੁਆਬ ਦਾ ਆਨੰਦਪੁਰ। ਘੋੜਿਆਂ, ਡੋਲਿਆਂ ਦੇ ਸਫਰ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਪੁੱਛਦਾ ਨਹੀਂ; ਬੁੱਢੇ ਜੁਆਨ, ਨੱਢੇ; ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ, ਸੁਖ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ, ਖਿੱਚੀ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਿੱਚ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸਿਵਾ ਖਿੱਚ ਦੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਸਤਾ ? ਉਹ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਿੱਚੀ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ ਖਿੱਚ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲ। ਹੈ ਤਾਂ ਖਿੱਚ 'ਧੂਹ' ਪਰ ਏਸ ਭਾਗ ਸੁਲੱਖੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

ਸਨੇ ਸਨੇ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੋਹ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਆ ਗਏ। ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋਲਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਵੇਤਾ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਮੇਰਾ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਪੂਰਨ ਪਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮੈਣੀ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੇਖੋ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਹਨ। ਮੈਣਿਆਣੀ ਤੇ ਮੈਣੀ ਪੂਰੇ ਅਦਬ ਭਰੇ ਪੂਰੇ ਸਿੱਖੀ ਭਾਵ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੁਤ ਦਾ ਮਾਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਰਹੇ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਵਿਚਾਰਾ ਅਤੀ ਦੀਨ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਵਾਂ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਰਦ ਦੇ ਪੱਕੇ, ਨੇਮ ਦੇ ਸੱਚੇ, ਅੱਗੋਂ ਹੋ ਟੁਰੇ। ਰੋਪੜ ਤਕ ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਅੱਗੋਂ ਆ ਮਿਲੇ।

ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਦੀ ਪਾਲਕੀ ਕਹਾਰ ਚਾਈ ਲਿਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਮਗਰੋਂ ਦੀ ਆ ਕੇ ਕਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੜੋਣ ਦੀ ਸੈਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਾਸ ਆਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, 'ਬਾਬਾ ਜੀ ਝਾਤ'।

ਆਹਾ ! ਇਸ ਕਰਾਮਾਤੀ ਵਾਕ, ਜੀਆ ਦਾਨ ਵਾਲੇ ਵਾਕ, ਸੱਦ ਇਲਾਹੀ ਦੇ ਵਾਕ ਨੇ ਬਿਰਧ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਨੂੰ ਹਿਲਾਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਛਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਤੱਕੇ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤਮ, **ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**, ਹੁਣ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ "ਝਾਤ" ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਤੇ ਭਰ ਗਭਰੂ ਜੁਆਨ ਹੋਕੇ ਬੀ ਮੈਨੂੰ ਬਾਲ ਲੀਲ੍ਹਾ ਦੇ ਚੋਜਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਉਛਾਲੇ ਨਾਲ ਜਿਉਂ ਉਛਲਿਆ ਪੀਨਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਪਿਆ ਪਰ ਸਾਰੀ ਪਟੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਉਸਤਾਦ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕੁੱਛੜ ਵਿਚ ਬੋਚ ਲਿਆ। ਕਲੇਜੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਧੰਨ ਸਿੱਖੀ ! ਧੰਨ ਸਿੱਖੀ!! ਧੰਨ ਸਿੱਖੀ!!!

ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਤਾਂ ਦ੍ਰਵ ਗਿਆ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਉਮਾਹ ਗਿਆ, ਪਿਆਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਚੁੰਬਕ-ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਸਾਰ ਮਾਨੋਂ ਨਵੀਂ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ : ਗਲੇ ਲਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਫੇਰ ਪਿਆਰਿਆ।

ਦੇਖ ਓਏ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਭੁੱਲੇ ਪਾਠਕ ਮਿੱਤ੍ਰ ! ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ। ਬੁੱਢਾ ਠੁਕ ਕੁੜ ਭੱਜ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੇਹਿ ਦ੍ਰਖਤ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਾਂਗ ਝੁਰੀਦਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਮਾਸ ਢਿਲਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਮੁਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ; ਤੂੰ ਦੇਖੇਂ ਤਾਂ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਏਂ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਉਸ ਵਿਚ ਆਤਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਲਾਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਮਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਵਿਚਲੇ ਪੰਛੀ ਦੀ

ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਕੇ ਜਰਜਰੇ ਪਿੰਜਰੇ ਨੂੰ ਬੀ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧੰਨ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ !

ਜਦ ਪਿਆਰ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਚੁਕਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਨੂੰ ਪੀਨਸ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਬਹਾਲਿਆ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਸੁਰਤ ਕੀਤੀ। ਸੰਗ ਵਿਚ ਸੁਧ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ, ਮੈਣੀ ਤੇ ਮੈਣਿਆਣੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਡੋਲੇ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਪੈਦਲ ਭਜੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਚਿਹਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਚਮਕਦੇ ਹਨ, ਲਾਲੀ ਫੁੱਟ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਲਹੂ ਚੋਂਦਾ ਹੈ। ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢੱਠੇ ਪਰ '**ਮਾਂ**', ਆਖਣ ਵਾਲੇ ਮਰਿਯਾਦਾ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਨੇ ਧਰਤੀ ਪੈਣੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਿਰ ਸੰਭਾਲਕੇ ਫੇਰ ਉਸ ਵੇਗ ਵਾਲੀ ਸੱਦ ਵਿਚ ਕਿਹਾ "**ਮਾਂ**", ਹਾਂ ਜੀ

"ਮਾਂ"

"**ਮਾਂ**" ਕਹਿਣਾ ਕੀ ਸੀ, ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਮਾਨੋਂ ਮੂਰਛਿਤ ਹੋ ਗਏ, ਰਸ ਵਿਚ ਆਪੇ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹੋ ਟੁਰੇ। ਦੈਵੀ ਪੁਤ੍ਰ ਖੜਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ :-

"ਅੰਮੀ ! ਪਿਆਰ ਇਲਾਹੀਂ"

ਇਸ ਸੰਗਮ ਨੂੰ ਕੀਕੂੰ ਕਹੀਏ ? ਵਰਿਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ, ਖਿੱਚ ਤੇ ਧ੍ਰਿਕ ਦੇ ਬਾਦ ਦਾ ਮੇਲਾ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅੱਗੋਂ ਆਕੇ ਮਿਲਨਾਂ, ਦਾਸ ਨਿਵਾਜਣ ਦਾ ਬਿਰਦ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਅਵਧੀ, ਸਾਤ੍ਵਕ ਭਾਵ ਛਾ ਗਏ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਡੰਡੌਤ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ। ਘੰਟਾ ਭਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸਮਾਂ ਕਿਥੇ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਕਲਾ ਵਰਤਾਈ, ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ, ਇਕ ਇਕ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਸੁੱਖਾਂ ਪੁੱਛੀਆਂ ਪਿਆਰ ਕੀਤੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਧ ਮੀਲ ਅੱਗੇ ਚੋਜੀ ਜੀ ਵਲੋਂ ਡੇਰਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਲੰਗਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸੇ, ਉਥੇ ਸਭ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਾਯਾ।

ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਹੁਣ "ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ" ਕਰ ਕੇ ਸੱਦਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ "ਦੇਖੋ ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਤੇਰੀ ਰਸਨਾ ਵਿਚੋਂ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨਿਕਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ ਤੂੰ ਬਿਰਧ ਹੈਂ, ਵੱਡਾ ਹੈਂ, ਸਾਡਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹੈਂ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਦਾ

'**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ਸੱਦਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਰਸ ਹੈ ਸੋ ਅਸੀਂ ਤਜਾਗਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ"। ਦਾਸ ਨਿਵਾਜਣ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਚੋਜਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਜਾਮੇਂ ਨਹੀਂ ਮੇਉਂਦਾ ਆਖਦਾ ਹੈ : "ਫਤਹ ਚੰਦਾ ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਖੁਸ਼ ਥੀਵੇਂ, ਮੈਨੂੰ ਏਹ ਸੁਭਾਗ ਦਿਨ ਦਿਖਾਏ। ਪਰ ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕਾ ਮੇਰੇ '**ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ**' ! ਹੁਣ ਚਰਨੀਂ ਸਮਾ ਲਈਂ "ਜੋ ਮੁੜ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਨ ਜਾਵਾ।" ਹੱਸ ਕੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬੋਲੇ :-

"ਜੈਸੀ ਮਨਸਾ ਤੈਸੀ ਦਸਾ[1]॥"

ਫੇਰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਪਤਮੀ ਦਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਪਰ ਧਾਕੇ ਆਏ ਸੇ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇ ਰੀਢ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਮਾਹ ਸੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਰੰਗ ਮਾਣੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਸੁਖ ਪਾਏ। ਏਹ ਕੌਤਕ 1746 ਬਿਕ੍ਰਮੀ[2] ਦੇ ਲਗਪਗ ਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯਥਾ ਯੋਗ ਦਾਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਫਤਹ ਚੰਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ-ਇਹ ਵਿਦਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸਿੱਖੀ ਨੇ ਇਸਦੇ ਲੜ ਲਗਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀ ਦੇਸ਼ ਜਾਕੇ ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਕਰੋ, ਮੇਰੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਕਰੋ, ਇਸਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਜੋ ਇਹ ਕਹੇ ਮੇਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਾਣਿਆਂ ਕਰੋ, ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਮੇਤ ਜਾਣਿਆਂ ਕਰੋ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਗੁਰਸਪਤਮਿ ਦੇ ਰੰਗ ਬੀਤੇ। ਹੁਣ ਫੇਰ ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਦਿਨ ਆਏ, ਸਭ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਦਾ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਸੰਗਤ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਟੁਰੀ, ਰੋਪੜ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਜੇ

---

1. ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਜੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਗੁਰੂਗੋਦੀ-ਹਾਂ ਅਪਣੇ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਗੋਦੀ--ਵਿਚ ਸਿਰ ਰਖੇ ਸਮਾਏ। ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਹੱਥੀਂ ਹੀ ਸਸਕਾਰ ਤੇ ਫੁੱਲ ਸਤਲੁਜ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਗਏ। 'ਸੇਵਕ ਕੀ ਓੜਕਿ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ'।2।ਤ੍ਵਾ: ਖਾ:।

ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਟੋਰਨ ਆਏ। ਸ਼ਿਵਦੱਤ ਤਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਸਮਾ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰਾ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਪੂਰੀ ਹੋਈ। ਬਾਕੀ ਸੰਗਤ ਫਤਹ ਚੰਦ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਟੁਰ ਗਈ। ਬਿਰਹ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਭਰੇ, ਪਰ ਆਤਮ ਰਸ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਜੀਉਂਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨੇ ਸਨੇ ਪਟਨੇ ਪਹੁੰਚੇ !

ਫਤਹਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰਬਾਰ ਨੂੰ ਢਾਹਕੇ ਗੁਰੂ ਮੰਦਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਫੇਰ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਓਥੇ ਅਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ 'ਗੁਰੂ-ਪੂਜਾ' ਕਰਦਾ, ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਦਾ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ, ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭੋਗ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ 'ਮੈਣੀ ਸੰਗਤ' ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਫਤਹ ਚੰਦ ਮੈਣੀ ਖੱਤਰੀ ਸੀ[1]।

1. ਭਾਈ ਗਜਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 1926 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮਸਤਾਨੀ ਡਿੱਠੀ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਉਥੇ ਰਹੇ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆ ਕੇ ਟਿਕੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਫੇਰ ਪਦਾਰਥ ਕਠਾ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਰੌਣਕਦਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੀਤ- ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਟਣੇ ਤੋਂ ਵਿਦੈਗੀ
ਸਮੇਂ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਅੰਕਤ ਹੈ।

ਸੰਗਤ-
ਸੋਹਣੇ ਕਲਗੀ ਵਾਲਿਆ! ਏਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ,
ਸਾਥੋਂ ਮੰਨਿਆਂ ਨ ਜਾਵੇ ਏ ਭਾਣਾਂ। ੧.
ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ ਤੁਸੀਂ ਜਾਨ,
ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਨ ਦੇ ਹੋ ਪ੍ਰਾਨ,

ਅਸਾਂ ਜੀਵਨ ਤੁਸਾਂ ਬਿਨ ਕਿੰਵ ਪਾਣਾਂ ? ੨.
ਗੁਰੂ ਜੀ—ਆਯਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼;
ਛੇਤੀ ਟੁਰ ਆਓ ਦੇਸ਼,

ਮੰਨ ਅਸਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਹੁਣ ਟੁਰ ਜਾਣਾ। ੩.
ਸੰਗਤ—ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦੇ ਲਾਲ !
ਸਾਨੂੰ ਲੈ ਚੱਲੋ ਨਾਲ

ਸਾਨੂੰ ਵਿਛੁੜ ਤੁਸਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਆਣਾ। ੪.
ਗੁਰੂ ਜੀ—ਹੋਸਾਂ ਸਦਾ ਮੈ ਸਹਾਇ;
ਰਹਿਸਾਂ ਅੰਗ ਸੰਗ ਆਇ,
ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਦਾ ਰਹਾਣਾ। ੫.

ਕਿਸ਼ੋਰ-ਕੌਤਕ[1]

1.

ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਠੰਢੀ ਤੇ ਕੱਕਰੀ ਨਾਲੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਬੀ ਸਰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਭਰੀ ਠੰਢ ਲੰਘ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਖਿੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਵਾਵਾਂ ਹੁਣ ਹੱਡ ਨਹੀਂ ਕੁੜਕਾਂਦੀਆਂ, ਮਿੱਠੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਧੁੱਪਾਂ ਅਜੇ ਅੱਕਲਕਾਂਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸੁਹਾਵੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ, ਪਹੁ ਫੁਟਾਲਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਤਲੁਜ ਨਦੀ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ ਪੂਰਬ ਦੇ ਪਾਸੇ ਦਾ। ਕੋਈ ਸੁਹਾਵਣੀ ਮੂਰਤ ਪੂਰੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਤੇ ਨਦੀ ਵਲ ਪਿੱਠ ਕੀਤੀ ਇਸ ਕਿਨਾਰੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦੇ ਬਿਰਾਜ ਰਹੀ ਹੈ। ਥੋੜੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਜਣ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਵੀ ਬੰਦ ਸਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਜਦ ਸੂਰਜ ਨੇ ਅੱਖ ਝਮਕੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਪਾਈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਬੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਚੁਫੇਰੇ ਤੱਕਿਓ ਨੇ, ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਓ ਨੇ ਫੇਰ ਮਲਕੜੇ ਜੇਹੇ ਨੇੜੇ ਵਾਰ ਆ ਬੈਠੇ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸੁਹਣੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਨੈਣ ਖੁਹਲੇ, ਨੇੜੇ ਬੈਠੇ ਸੱਜਣਾ ਵੱਲ ਤੱਕੇ; ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਪਰਸਪਰ ਸੀਸ ਝੁਕੇ, ਤਦ ਵਾਰਤਾ-- ਲਾਪ ਐਉਂ ਛਿੜੀ--

ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ (ਸੁਹਣੀ ਸੂਰਤ ਵੱਲ ਤੱਕਕੇ)-- ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਆਪ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਬੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਕੇਡੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ ? ਜੈਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਭੀ ਸਾਂਈਂ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿਭਾਵੇ!

ਨੰਦ ਚੰਦ--ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ! ਕੀ ਕਹੀਏ ? ਗੁਰੂ ਘਰ ਹੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਜਾ ਦੀ ਓਟ ਹੈ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਚਾਰ ਕੂੰਟ ਅੰਧੇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਧੇਰਗਰਦੀ ਮਚ ਰਹੀ ਹੈ ਜੈਸੇ ਅਪੂਰਬ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਨ ਵੈਸੇ ਅਨੋਖੇ

1. ਇਹ ਲੇਖ ਸੰ: ਗੁ: ਸਾ: 458 (1927 ਈ.) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਪਤਮੀ ਪਰ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਖੇ ਸੰਗਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ਸੀ।

ਕਰਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਵਰਗੀ ਕਰਨੀ ਕਿਸ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਜੇਹੇ ਓਹ ਆਪ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੂਰਜ ਤੇਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਚੰਦ ਸਰੀਖੇ ਸਿਖ; ਧੰਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਤੇ ਧੰਨ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੀਰਤਾ ਨਾਲ ਆਰੇ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਝੱਲਿਆ ਤੇ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਨੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅਸਹਿ ਕਸ਼ਟ ਉਬਲਦੀ ਦੇਗ ਵਿਚ ਸਹਾਰੇ, ਜਾਨਾ ਤੇ ਖੇਡ ਗਏ, ਪਰ ਧਰਮ ਨਾ ਹਾਰਿਆ। ਆਪ ਦੇ ਵਡੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਸ ਜ਼ਾਲਮ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਛੁਟਕਾਰਾ ਬੀ ਪਾ ਗਏ, ਪਰ ਵਾਹਵਾ ਪ੍ਰੇਮ ! ਕੀਕੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਪਿਆਰੇ ਬਿਨ ਰੱਖਣਾ ਦਿਲ ਦੀ ਮਰਮੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਨਾ ਝੱਲਿਆ। ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਜੋ ਉਧਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸਾਕਾ ਵਰਤਿਆ, ਇਧਰ ਆਪ ਨੇ ਆਕੇ ਚੋਲਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਸੀ ਵਾਰਤਾ?

ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ--ਜਿਸ ਸਿਖ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੰਦੇਸ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਰਮਦਾਸਪੁਰੇ ਪੁਚਾਇਆ ਹੈ, ਇਉਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ; ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿੰਨੈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪਦੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਦਾ ਰੰਗਿਆ ਇਹ ਮਨ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਬਿਰਹੋਂ ਪੀੜਾ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕੇਗਾ। ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅੱਪੜੇਗਾ। ਸੋਈਓ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ (ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਸੰਮਤ 1732 ਬਿ) ਦੁਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਤਨ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੁਰਕ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਵਾਲਿਆਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤੇ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਥੋਂ ਟੁਰਕੇ ਮਜਨੂੰ ਦੇ ਟਿੱਲੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦੁਆਰੇ, ਆਏ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਓਥੇ ਜਾ ਕੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ, ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਲੇਟ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਮ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਅਭਿਆਸੀ ਆਤਮਾ ਨੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰੇ ਦੇ ਰਸਤਿਓਂ

ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰੀ। ਨੇੜੇ ਦੇ ਇਕ ਸਿਖ ਨੇ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਾਸ ਸੀ, ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਟਿੱਕੇ ਦਾ ਸਮਾਨ ਤੇ ਸ਼ੰਦੇਸਾ ਸਾਨੂੰ ਪੁਚਾਇਆ।

ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ--ਧੰਨ ਸਿੱਖੀ! ਧੰਨ ਪ੍ਰੇਮ!! ਧੰਨ।

ਨੰਦ ਚੰਦ--

ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਰਿ ਚਲੀਐ॥
ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣ ਸੰਸਾਰਿ ਤਾਕੈ ਪਾਛੈ ਜੀਵਣਾ॥੨॥

(ਵਾਰ ਸਿਰੀ: ਮਹਲਾ ੨)

ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ--ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਤਾਂ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਲੈ ਆਇਆ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਅਦਭੁਤ ਹੈ।

ਹਰਦਿੱਤਾ--ਜੀ ! ਇੰਞ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੱਯਦ-ਆਦਮ ਜੱਲਾਦ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਈ ਹੈ, ਸੀਸ ਧੜ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਢੱਠਾ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਭੀੜ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤੇ ਦੁਖੀ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਝੁਕ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਜੈਤਾ ਤੇ ਊਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਵੇਸ ਕਰਕੇ ਏਸ ਨੀਯਤ ਨਾਲ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਜਿਵੇਂ ਬਣ ਪਵੇ ਲੈ ਕੇ ਉਡ ਪਈਏ।

ਸਾਹਿਬ:--ਹਾਂ ਜੀ, ਓਹ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਬਿਰਦ ਨੇ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਤੋਂ ਊਚ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਸੁਹਾਵੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ? ਓਹੀ?

ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ--ਜੀ ਹਾਂ, ਸੋ ਭਾਣਾ ਐਸਾ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਸੀਸ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਚੱਲਣ ਵੇਲੇ ਸਖਤ ਹਨੇਰੀ ਝੁੱਲੀ, ਅੰਧਕਾਰ ਛਾ ਗਿਆ, ਐਸਾ ਕਿ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਤਾਰੇ ਦਿੱਸੇ, ਭੁਚਾਲ ਆਇਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਸਹਿਮ ਤੇ ਭੈ ਛਾ ਗਿਆ[1]। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਹਫ਼ਲਾ ਤਫ਼ਲੀ ਤੇ ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਵਿਚ

---

1. ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਅੱਸਬ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਕਾਲਫ ਵਰਗੇ ਬਦੇਸੀ ਨੇ ਬੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਚਾ ਹੋਣੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮਹੀਤ ਆਜ਼ਮ ਤੇ ਸੈਰੁਲ-ਮੁਤਾਖਰੀਨ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਖਜਾ ਬਦਲੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਵਮ ਜੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਾਇਆ, ਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਓਹ ਕਤਲ ਹੋਏ ਅੰਧੇਰਾ ਛਾਇਆ, ਤਾਰੇ ਦਿੱਸੇ, ਅੰਧੇਰੀ ਵਗੀ ਆਦਿ। (ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ)

ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ, ਵਲ੍ਹੇਟ ਇਕ ਪੰਡ ਜੇਹੀ ਬਣਾ, ਸੀਸ ਤੇ ਚਾ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਕਾਤਲ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਤਾਂ ਹਫ਼ਲਾ ਤਫ਼ਲੀ ਵਿਚ ਸਨ, ਹੋਣਹਾਰ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਕੁਤਵਾਲੀ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਊਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੇਸ ਵਿਚ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਤਾਕ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਧਿ ਬਣੇ ਤਾਂ ਧੜ ਵੀ ਲੈ ਚੱਲਾਂ। ਲੌਢੇ ਕੁ ਪਹਿਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਫੇਰ ਧੁੱਪ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਢੰਡੋਰਾ ਫਿਰਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਜੋ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਚਾਹੇ ਆ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਚਾਲ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਆਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸੂੰਹ ਕੱਢਾਂਗੇ ਕਿ ਐਡਾ ਦਲੇਰ ਕੌਣ ਸੀ ਜੋ ਅਹਿਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤਾਂ ਕੀ, ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ। ਸ਼ਾਮਾਂ ਵੇਲੇ ਇਕ ਲੁਬਾਣਾ ਸਿਖ ਜਿਸਨੂੰ ਵਣਜਾਰਾ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕਲੀ ਸਿੱਟ ਕੇ ਖਾਲੀ ਗੱਡੇ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਊਦੇ ਨੇ ਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੋ ਲੈ। ਸੋ ਸਲਾਹ ਗੰਢਕੇ ਲੱਖੀ ਵਣਜਾਰੇ ਨੇ ਗਡੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵੱਲ ਪਾ ਦਿੱਤੇ, ਖਾੜ ਪਾੜ ਤੇ ਕਲੀ ਦੇ ਉੱਡਣ ਨੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਅਗੇ ਕਪੜਾ ਦੇ ਰਤਾ ਪਰੇ ਕੀਤਾ। ਗੱਡੇ ਧਸ ਧਸ ਕੇ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਉਲਰ ਜਾਂਦੇ ਸੇ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸੌ ਗੱਡਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦਾਉ ਲਗ ਗਿਆ, ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੀਲਾ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਧੜ ਗੱਡੇ ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਜ ਲੀਤਾ ਫੇਰ ਹਿਕਮਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਏਥੋਂ ਤ੍ਰੈ ਕੁ ਮੀਲ ਤੇ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਕੋਲ ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਦਾ ਛਪਰੀਆਂ ਦਾ ਗਿਰਾਂ ਸੀ, ਇਥੇ ਪੁਜਦੇ ਸਾਰ ਇਕ ਛੱਪਰੀ ਵਿਚ ਲੱਕੜਾਂ ਕਾਠ ਸਿੱਟ, ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਧਰ, ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ, ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਗ ਫੈਲ ਗਈ ਅਰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਫਿਰ ਨਿਕਲੀ।

ਧੜ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਹਫ਼ਲਾ ਤਫ਼ਲੀ ਫਿਰ ਪੈ ਗਈ, ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਨਿਕਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੁਬਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੋਣੀ ਆਰੰਭ ਹੋਈ। ਇਕ ਦਿਲਚਲਾ ਕੁਤਵਾਲ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਰਕਾਬਗੰਜ ਲੱਖੀ ਦੇ ਮਗਰੇ ਪੁੱਜਾ।

ਅਗੇ ਕੀ ਦੇਖੇ ਕਿ ਗੱਡੇ ਤਾਂ ਅਜੇ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਖੋਹਲੇ ਬੀ ਨਹੀਂ; ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਦ ਉਸਦਾ ਸ਼ੁਬ੍ਹਾ ਬੀ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਗੱਡਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਕੇ ਪੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਆਂਦਾ। ਜਦ ਅਹਦੀਏ ਟੁਰ ਗਏ ਤਦ ਲੁਬਾਣੇ, ਜੋ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤ੍ਰ ਦਾ ਯਤਨ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਓਹ ਛੱਡ ਕੇ ਧੜ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਹੋਰ ਬਾਲਣ ਪਾਉਣ ਲਗ ਗਏ। ਐਉਂ "ਧੰਨ ਸਿੱਖੀ ! ਧੰਨ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ" ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਰਸ਼ੀ ਦਾਤੇ--ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਰੀਰ ਵਾਰ ਗਏ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਦ੍ਵੈਖੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬਚਾਕੇ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ--ਸਿਦਕ ਏਸੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਦਿਲ ਦਾ ਪਿਆਰ ਇਹੋ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਮੂਰਖ ਹੈ ਜੋ ਦਿਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਛੇੜ ਦਿੱਤਾ ਸੂ। ਮੁਰਦਾ ਮਨ ਲੋਕ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਲੱਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਿਲ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਉਪ੍ਰਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਤਾਕਤ ਭੰਨ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਪ੍ਰੇਮ ਸੂਰ ਦੀਆਂ ਰੌਸ਼ਨ ਕਿਰਨਾਂ ਜਦ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਦਮਕ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀਰਾ ਕਣੀਆਂ ਹੋ ਅਮਰ ਚਾਨਣ ਰੇਖਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੌਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਟ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸੇ ਘੱਲਣੇ ਹਨ। ਪਰ ਰਾਜ ਮਦ ਬੁਰੀ ਬਲਾ ਹੈ, ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਪਾਕੇ ਹੋਸ਼ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਉਡਣੋਂ ਰੋਕ ਬਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ? ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਵਡਭਾਗੀ। ਵੀਰਾ ! ਭਾਵੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਥੋੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਹਨ, ਓਹ ਦਬਕ ਗਏ ਤੇ ਕੁਸਕੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਦੇਖ ਲੈ ਏਹ ਲੱਖੀ ਤੇ ਜੈਤਾ ਤੇ ਊਦਾ ਏਹ ਤ੍ਰੈ ਸਿੱਖ ਕਿਸ ਚੋਟੀ ਦੇ ਮਰਦ ਨਿਕਲੇ ਹਨ ? ਬੱਸ ਇਕ ਹੋਵੇ ਮਰਦ ਤਾਂ ਕਹੀਦਾ ਹੈ: ਮਰਦ ਦੀ ਬੱਧੀ ਖੜੀ ਹੈ, ਏਥੇ ਤਾਂ ਤ੍ਰੈ ਨਿਕਲੇ!

ਨੰਦ ਚੰਦ--ਸੱਚ ਹੈ ਪਰ ਸੁਆਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਜੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਤਰਦੇ ਸੁਹਣੇ ਹੋਰ ਤੇ ਇਕ ਉਸ ਪਿਆਰੀ ਜੋਤਿ ਉਤੇ ਆ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਪਰਵਾਨੇ; ਹਾਂ, ਸੁਆਦ ਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਾਨ ਭਰ ਜਾਂਦੀ ਮਰ ਮਿਟੀ ਪਰਜਾ ਵਿਚ।

ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ--ਜੇਰਾ ਕਰੋ ! ਜਾਨ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਸ ਸੀਸ ਤੇ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਨੇ, ਹੁਣ ਜਾਗ ਆ ਗਈ ਸਮਝੋ। ਜਾਗ ਤਾਂ ਆ ਗਈ ਜਦੋਂ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਟੁਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ, ਹਾਂ ਜਾਗ ਆ ਗਈ ਜਦ ਜਾਨ ਤੇ ਖੇਡ ਗਏ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਹਾਂ ਜਾਗ ਆ ਗਈ ਜਦੋਂ ਖੰਡਾ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤਾ ਖੜਗਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ। ਤੇ ਹਾਂ ਹੁਣ ਨਜ਼ਰ ਟਿਕਾਓ ਇਸ ਪਿਆਰੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਗੁਰੂ ਤੇ, ਇਸ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ ਹਰੀ ਹਰੀ, ਊਦੀ ਊਦੀ, ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ 'ਗੁਰੂ ਕੂੰਬਲੀ' ਤੇ ਨੈਣ ਲਾਓ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਏਹ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਨ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੇ, ਤੇ ਜਾਨ ਦਾ ਅਲਾਂਬਾ ਬਾਲ ਦੇਣਾ ਹੈ ਏਸ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਖੇਡ ਰਹੇ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਨੇ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਆ ਗਏ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮਸੰਦ ਦੁਲੀਚ ਚੰਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਦੁਲਚਾ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਭੀ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤੇ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਚੋਲਾ ਛੱਡ ਦੇਣ ਪਰ ਪਰਚਾਉਣੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਗਲਬਾਤ, ਜਿਹੜੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਸੰਖੇਪ ਜੇਹੀ ਮੁੜ ਕੇ ਸੁਣੀ ਤੇ ਫੇਰ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ :-

ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੇ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਚੁਕੀ ਪਰਜਾ ਵਿਚ ਜਾਨ ਭਰਨ ਦੀ ਗੱਲ। ਦੇਖੋ ਮਤੀਦਾਸ ਜੀ ਵੈਰੀ ਦੇ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰੇ ਗਏ, ਸੀ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਸਿੱਖੀ ਸ੍ਵਾਸਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਨਿਭੀ ! ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਬੰਨ ਕ੍ਰੇ ਉਬਲਦੀ ਦੇਗ ਵਿਚ ਪਾਏ ਗਏ, ਪਰ ਹਾਂ, ਧਰਮੋਂ ਨ ਡੋਲੇ, ਹੌਲ ਨਾ ਖਾਧਾ, ਗਏ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਦੁਆਰ ਸਿਦਕਾਂ ਨਾਲ ਸਿਹਰੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਜਾਵੇ ਕੋਈ ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਪਰਨਾਉਣ : ਵਾਹ ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ! ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਾਕਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪੂਜਨੀਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੇਖੀ; ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਰਤੀ, ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਗਈ ਤੇ ਜਾਨ ਪਾ ਗਈ। ਪਰ ਤੱਕੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਬਿਨਾਂ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਮਜਬੂਰੀ ਦੇ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੇਖੇ ਦੇ, ਅਲੱਗ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਜਾ ਸਰਪ ਕੁੰਜ ਵਾਂਙੂ ਸਰੀਰ ਛੋੜ ਦਿੱਤਾ : ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ, ਇਹ

ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜੁਦਾਈ ਨਾ ਝੱਲ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੱਖੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਤੇ ਆਪਾਵਾਰ ਦੀ ਰੂਹ ਫੂਕ ਗਿਆ ਹੈ।

ਦੂਲਚਾ--ਤੁਸੀਂ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹੋ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪੁਜਦਾ ਹੈ ? ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਅਦੁਤੀ ਹਨ। ਪਰ ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਦੱਸੋ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣਾ ਆਤਮਘਾਤ ਨਹੀਂ ? ਆਤਮਘਾਤ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਤਸੀਂ ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ! ਇਸਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਨਾ ਸਮਝਣੀ, ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੀ ਆਪ ਸਲਾਹੁਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ।

ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ--ਸੱਜਣਾ ! ਤੂੰ ਮਸੰਦ ਹੈਂ, ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ? ਆਤਮਘਾਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਗੁੱਸੇ, ਕ੍ਰੋਧ, ਨਿਰਾਸਾ, ਦਿਲਗੀਰੀ, ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਅੱਤਿ ਹਾਰ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਭੰਨ ਸਿੱਟਣਾ ਕਿ ਦੁੱਖ ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹੀ ਪਿੱਟੀ ਮੁਕਾਓ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ, ਰੰਜ, ਕ੍ਰੋਧ, ਨਿਰਾਸਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੈਦੋਂ ਛੁਟ ਆਏ, ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣੋ ਬੱਚ ਗਏ, ਘਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਹੈ, ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਫੌਜ ਹੈ, ਸਿੱਖੀ ਹੈ, ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਵਿਯੋਗ ਨਹੀਂ ਝੱਲਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਨਾਲ ਟੁਰਦੇ ਹਨ, ਕਿੱਡਾ ਉੱਚਾ ਭਾਵ ਹੈ? ਫੇਰ ਉਹ ਛੁਰੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਮਰਦੇ, ਕੁਛ ਖਾ ਨਹੀਂ ਮਰਦੇ। ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਨਹੀ ਮਰਦੇ, ਏਕਾਂਤ ਸੁਥਰੇ ਥਾਂ ਬੈਠ ਪ੍ਰਾਣ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਚੜ੍ਹਾ, ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਹੋ--ਬਿਰਹਚੋਟ--ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕੇਵਲ ਉਹ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੱਦ ਬੰਨੇ ਟੱਪ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਵਿਯੋਗ ਹੀ ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਚੋਟ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ--ਬਿਰਹ ਚੋਟ-ਹੀ ਪ੍ਰਾਣਾਂਤ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਮਹਿਰਮ ਹਿਰਦੇ ਤਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਿਰਦੇ ਬੀ ਤਾਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਅਵਧੀ ਨੂੰ

ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ। ਕੇਵਲ ਅੰਦਰਲੇ ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਸੀਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਸਰੀਰੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਇਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਅਵਧੀ ਤੇ ਅਭਜਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕਤਾ ਨੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੋਂ ਰਾਹ ਲਿਆ ਪਰਲੋਕ ਦਾ। ਇਹ ਆਤਮਘਾਤ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ--'ਲਾਗੀ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਨੈ ਪੀਰ॥ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਅਨੀਆਲੇ ਤੀਰ॥' ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸੱਲ ਨਹੀਂ? ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕਈ ਦਿਨ ਅੰਨ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ, ਹੁਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਰਾ ਦੇ ਮਗਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁਜਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਓਹ ਤੀਖਣਤਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੰਨ੍ਹੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਸੀ।

ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ--ਸੱਚ ਹੈ, (ਨੈਣ ਭਰਕੇ) ਜੀਉਂਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਇਹ ਪਾਪੀ ਸਰੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਖੇਦ ਤੇ ਸਾਕੇ ਸੁਣਕੇ, ਦੇਹ ਨਾ ਛੱਡ ਗਏ ਏਹ ਪ੍ਰਾਣ, ਪਾਪੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ। ਬਿਰਹ ਚੋਟ ਨਾਲ ਮਰਨਾ ਕੋਈ ਬਨਾਵਟੀ ਬਹਾਨੇ ਯਾ ਨਿਰਾਸਾ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਬੇਵਸੀ ਖੇਡ ਹੈ। "ਨਾਨਕ ਸਤੀਆ ਜਾਣੀਅਨਿ੍ ਜਿ ਬਿਰਹੇ ਚੋਟ ਮਰੰਨਿ੍॥"

ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਭਰ ਆਏ ਤੇ ਚੁਪ ਛਾ ਗਈ।

ਦੂਲਚਾ--ਮੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸਜਣੋਂ ! ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਿਖੀ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਜੀਵਨ ਜੋ ਕੁੱਛ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਵਜੂਦ ਨਾਲ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਲੱਖ ਹੋਵੀਏ ਕਿਸ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ? ਜੇ ਹੁਣ ਗੋਬਿੰਦ, ਕਿਧਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ, ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦਾ ਵਜੂਦ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸਿਖੀ ਤਿਲਕ ਦੇਣ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਸੜੇ--ਜੇ ਆਪ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀਹ ਹਾਂ ? ਲਾੜੇ ਬਿਨ ਜੰਞ ਕੀਹ ?

ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ (ਘਬਰਾਕੇ)--ਫੇਰ...।

ਦੂਲਚਾ--ਸਤਿਗਰ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਔਰੰਗੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਮੁਕਾਬਲਾ ਛਿੜ ਪਿਆ ਹੈ; ਇਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ, ਸਿਆਣੇ ਹੋ, ਵਿਖਾਂਦ ਮਿਟ ਜਾਏ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬ--ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਕੌਣ ਮੇਟੇ ? ਕਿਵੇਂ ਮੇਟੇ?

ਦੂਲਚਾ--ਕੋਈ ਰਾਹ ਕੱਢੋ, ਸਿਆਣੇ ਹੋ; ਦਾਨੇ ਹੋ।

ਨੰਦ ਚੰਦ--ਇਕੋ ਹੀ ਰਾਹ ਹੈ, ਜੋ ਔਰੰਗੇ ਦੇ ਚੱਲ ਪੈਰੀਂ ਪਓ; ਦੀਨ ਕਬੂਲ ਲਓ, ਜਗੀਰਾਂ ਲਓ, ਜੁੱਗਾਂ ਜੀਓ। ਸਿਵਾ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣ ਦੇ ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਜਰਵਾਣੇ ਨਾਲ ਬੀ ਕੋਦੇ ਬਣੀ ਹੈ ?

ਦੂਲਚਾ (ਨੈਣ ਭਰਕੇ, ਪੂੰਝਕੇ)--ਸੁਹਣਿਓ! ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਦਸ ਵਰਹੇ ਦੀ ਜਿੰਦੜੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਇਸੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਜੀਂਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਜੇ....ਸੁਖ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਰਹੇਗਾ ? ਇਸ ਦੀ ਖ਼ੈਰ ਮਨਾਓ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਰੀਝਾਓ ਜੋ ਅੱਗੋਂ ਸੁਖ ਵਰਤੇ ਮੈਂ ਭਲਾ ਲੋਚਦਾ ਹਾਂ।

ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ--ਤੁਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸੇਵਕ ਹੋ ਭਲਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੋਚੋ ? ਪਰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਕੇ ਮਗਰੋਂ ਛੇਵੇਂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਈਨ ਨਾ ਮੰਨੀ, ਸ਼ਰਣ ਨਾ ਲਈ, ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਹੁਣ ਏਸ ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇ ਦੇ ਲੱਛਣ ਓਹੋ ਦਾਦਾ--ਗੁਰੂ ਵਰਗੇ ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਜਾਚੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਖੰਡਾ ਖੜਕੇਗਾ, ਦੁੱਖ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਆਉਣਗੀਆਂ, ਪਰ ਅੰਤ ਸੱਚ ਜਿੱਤੇਗਾ, ਤੁਰਕ ਮਰੇਗਾ, ਜੜ ਨਾ ਮੇਖ। ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦਾ ਉੱਦਮ ਸੁਫਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਦੂਲਚਾ--ਇਸੇ ਗੱਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੰਬਦਾ ਹਾਂ, ਭਲਾ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੁਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜੋ ਚਾਹੇ ਸੋ ਕਰੇ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਬਾਲਕਾ ਹੈ, ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਵਡੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਬੁੱਢੇ ਕੇ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹੋ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ, ਹਾਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੁਲਹ ਠੰਢੇ ਪਾਸੇ ਪਾਓ ਤੇ ਚੁਪਚਾਪ ਹੋ ਜਾਓ। ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਸਾੜਾ ਨਾ ਦਿਓ ਜੀਕੂੰ ਹੁਣ ਤਿਲਕ ਦੀ ਰਸਮ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਟੁੱਟ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ? ਚੁਪਾਤੇ ਕਰ ਲਓ। ਔਰੰਗਾ ਆਖੇਗਾ ਵੇਖੋ ਕੇਡੇ ਕਰੜੇ ਹਨ, ਉਧਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਚੋਟੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦਾ ਤੇ ਉਬਾਲਦਾ ਹਾਂ ਇਧਰ ਏਹ ਨਿਰਭੈ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ, ਰੌਣਕਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਜੇ ਕਿਸ਼ੋਰ[1] ਹੈ, ਕੱਲ ਪਿਤਾ ਸਾਕਾ ਵਰਤਾ ਰਹੇ

1. ਦਸ ਯਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ 15 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰਾ ਨੂੰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਹਨ, ਅੱਜ ਉਹ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਆਏ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਕਟਾਰਾਂ ਕਮਾਨਾਂ ਤੇ ਖੰਜਰਾਂ ਦੇ ਪਤੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਖਤੀ ਆਵੇਗੀ, ਅੱਗੇ ਅਸਾਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ? ਠੀਕ; ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਚਿਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਲਗਦਾ ਹੈ ? ਸੋ ਕੋਈ ਬਿਧਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਕੱਢੋ।

ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ--ਦੂਲਚਾ ਜੀ ! ਗੁੱਸੇ ਨਾ ਹੋਵਿਓ, ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਟੁਰੇ ਹੋ ? ਇਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਿੱਖੀ ਪੰਥ ਹੈ, ਦਸੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਦੇ ਘੱਲੇ ਆਏ ਹਨ, ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਕੀ ਉਮਰਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਈਨ ਮੰਨੀ ਸੀ ? ਫੇਰ ਤੱਕੋ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰ ਗਏ ਕਮਾਲ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਫੇਰ ਵੇਖੋ, ਇਹ ਉਮਰਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਚੋਣ ! ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਪਾਰਦਰਸ਼ਕ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਰੱਬੀ ਮਾਮਲਾ। ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਡਰੋ ਨਾ, ਇਹ ਦਾਤਾ ਜਿਸਦੇ ਤਿਲਕ ਲਈ ਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹੋ ਅਰਸ਼ੀ ਜੋਤਿ ਹੈ; ਜੋ ਕਰੇਗਾ ਠੀਕ ਕਰੇਗਾ। ਅਸਾਂ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਗਰਦਨ ਝੁਕਾਉਣੀ ਹੈ।....ਜੋ ਅਗਨਿ ਕਿ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਬਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨਹੀਂ ਬੁਝਣਾ। ਹਾਂ ਅਸਾਂ ਹੁਣ 'ਆਨ ਸ਼ਾਨ' ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਗ਼ੈਰਤ ਨਹੀਂ ਗੁਵਾਣੀ, ਅਣਖ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀ, ਮਰਦ ਹੋਕੇ ਮਰਦਊਪਨੇ ਵਿਚ ਜੀਉਕੇ, ਸਾਂਈ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਕੇ ਮੁਕੰਮਲ ਆਦਮੀ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਿੰਣਗ ਨੇ ਅੱਗ ਹੋਕੇ ਸੀਨੇ ਬਸੀਨੇ ਮਘਣਾ ਤੇ ਬਲਨਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਔਰੰਗੇ ਤੋਂ ਦੱਬਦੇ ਹੋ, ਮੇਰਾ ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਮਰਾਂ, ਸਰਬੰਸ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਏ; ਪਰ ਹਾਰ ਨਾ ਮੰਨਾਂ। ਕਾਸ਼ ! ਮੈਨੂੰ ਸਿਦਕ ਮਿਲੇ; ਕਾਸ਼ ! ਮੇਰੇ ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਬਰਸੇ, ਕਾਸ਼ ਮੈਂ ਮਤੀਦਾਸ ਵਾਂਙੂ ਚੀਰਿਆ ਜਾਵਾਂ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕਸ਼ਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਤਕੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ, ਤੁਸਾਂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ? ਕੀ ਤੁਸਾਂ ਦੇਸ ਨੂੰ, ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਅਨਜਾਈਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ? ਜੇ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੀਸ ਤਲੀ ਤੇ।

ਦੂਲਚਾ--ਸੁਹਣੇ ਵੀਰ ਜੀਓ! ਤੁਸਾਂ ਵਰਗੇ ਤਾਂ ਜੁੱਗਾਂ ਜੀਉਣ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਮਰਨ ਲੜ ਕੇ। ਹਾਂ, ਭੇਟਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਨਿਕਾਰੇ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਪਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰਾ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਅਜੇ ਅਜਾਤ ਵਿਹਾਰ[1] ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਰੀਰ ਬਚਾਓ, ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ, ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ।

ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ--ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਛੋਟਾ ਗੱਲ ਵੱਡੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਹਿਬ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਲਾਡ ਤੇ ਨਖ਼ਰੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਝਿੜਕ ਬੀ ਲਵਾਂ, ਚਾਹੋ ਤਸੀਂ ਮੈਥੋਂ ਵਡੇ ਬੀ ਹੋਵੋ। ਸੱਜਣਾ। ਦੱਸ ਖਾਂ ਕਿੰਨੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਸੀ ਅਕਬਰ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਬੋਝ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆ ? ਕੁਛ ਕਰ ਖਾਂ ਚੇਤਾ।

ਦੂਲਚਾ--ਹੋਸੀ ਤੇਰਾਂ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ?

ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ--ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੈਨਾਪਤ ਬਹਿਰਾਮ ਨੇ ਰਾਜ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਪਰ ਕੀਹ 13 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਅਕਬਰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 13 ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁੰਡੇ ਹੁਣ ਟੁਰ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਛ ਫਰਕ ਸੀ ?

ਦੂਲਚਾ--ਕੀਹ ਫਰਕ ਸੀ ?

ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ--ਜ਼ਿਮੀਂ ਤੇ ਅਸਮਾਨ ਦਾ। ਇਕੋ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ। ਜਦੋਂ ਹਮਾਯੂੰ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਹਿਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੈਨਾਪਤ ਸੀ, ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਬਾਦ ਜਦ 'ਹੇਮੂੰ' ਸੁਲਤਾਨ ਆਦਿਲਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਭਾਰੀ ਲਸ਼ਕਰ ਲੈਕੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਅੱਖ ਵਿਚ ਤੀਰ ਖਾ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਢੱਠਾ, ਤਦ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਕੇ ਅਕਬਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਬਹਿਰਾਮ ਨੇ ਅਕਬਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਕਾਫਰ ਨੂੰ ਖੰਜਰ ਨਾਲ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਕਤਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੂੰ ਐਸੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦਾ ਨਾਸ

1. ਨਾਬਾਲਗ।

ਕਰਕੇ ਗਾਜ਼ੀ ਬਣੇਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੈਦੀ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਮੇਰੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਸੋਚ ਲੈ 13 ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਸਾਈ, ਜਿਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੀਰਤਾ ਦਾ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਬਹਿਰਾਮ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਰਫ ਨਹੀਂ ਉਹ ਜਦੋਂ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਅਕਬਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਕੌਡੀ ਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਰਾਜ ਸਾਰਾ ਸਿੱਧਾ ਆਪ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਤਦ ਅਕਬਰ ਸਤਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਸੀ। ਦੂਲਚਾ ਜੀ! ਪੰਜੇ ਉਗਲਾਂ ਬਰੱਬਰ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਇਨਸਾਨ ਇਕੋ ਜੇਹੇ ਨਹੀਂ, ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਕੰਨ ਤਾਂ ਸਭ ਦੇ ਇਕੋ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਦਰਲੀ ਲਿਆਕਤ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹੈ। ਫੇਰ ਸੋਚੋ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਪੁਰਖ ਕਲਾਵਾਨ[1] ਜੰਮਦੇ ਹਨ। ਦਿਮਾਗ਼ੀ ਲਿਆਕਤ ਤੇ ਸਮਝ ਦੀ ਇਸ ਕੁਦਰਤੋਂ ਮਿਲੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੱਥੇ 'ਰੂਹਾਨੀ ਕਲਾ' ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਓਥੇ ਹੋਰ ਹੀ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਚਰਜ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਵਿਚ, ਬੱਚੇ ਅਨੋਖੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਤਵਾਰੀਖਾਂ ਵਾਲੇ ਫ਼ਖ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦ ਰੂਹਾਨੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਰੂਹਾਨੀ ਕਲਾਵਾਨ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਅਲੌਕਿਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਲੋਕੀ ਕੈਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਤੇ ਸੰਸੇ ਵਾਲੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਤੋਲਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ ਮੁਅੱਰਖਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਮੰਨੋ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਭਰੋਸੇਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਛੇਵੇਂ, ਸੱਤਵੇਂ, ਅੱਠਵੇਂ, ਨੌਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਤੱਕਕੇ ਘਬਰਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਉੱਚਾ ਉੱਠ ਸਜਣਾ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਹਿਬੇ ਲਿਆਕਤ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ, ਕਲਾਵਾਨਾਂ ਤੋਂ, ਉਚੇਰੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਤੇ ਤਿਲਕ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਘੱਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਤਾ ਦੀ ਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਾਫੀ ਹੈ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਨੌਂ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ ਓਹੋ ਕੁਛ ਏਹ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਹਨ। ਸੰਸਾ ਕਿਉਂ ਤੇ ਵਹਿਮ ਕਿਉਂ ? ਕੌਣ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਹਨੇਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ? ਬੱਦਲ ਆਏ, ਅਣਗਿਣਤ ਵੇਰ ਆਏ, ਗੱਜੇ, ਗੜ੍ਹਕੇ, ਸੂਰਜ ਅੱਗੇ ਤਣ

1. Genius

ਖਲੋਤੇ, ਪਰ ਆਖਰ ਪਾਟੇ, ਉੱਡੇ, ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗੇ, ਸੂਰਜ ਅਖੰਡ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਜਜੋਤੀ ਅਮਰੀ ਸ਼ੈ ਹੈ ! ਭਰੋਸਾ ਬੰਨ੍ਹ, ਔਰੰਗਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਉੱਦਮ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗਾ : ਸਿੱਖੀ ਸਦਾ ਟੁਰੇਗੀ। ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਵਰਤੀ ਹੀ ਸੋਚ ਲੈ। ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਜੀ ਦੇ ਸਾਕੇ ਵੇਲੇ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿ-ਗੁਰ ਛੋਟੀ ਉਮਰਾ ਵਿਚ ਸਨ, ਫ਼ੇਰ ਵੇਖ ਲੈ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗਜਦੇ ਰਹੇ।

ਦੁਲਚਾ--ਚੰਗਾ ਵਾਹ ਵਾਹ, ਮੈਂ ਆਪ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਭਲੇ ਲਈ ਦੂਰੰਦੇਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਆਖੀ ਹੈ।

ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ--ਸੱਜਣਾ ਦੂਰੰਦੇਸੀ ਬੜੀ ਕੀਮਤੀ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵਜੂਦ ਰੂਹਾਨੀ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਵਜੂਦ ਹੈ, ਅਰ ਰੂਹਾਨੀ ਕਲਾਵਾਨ ਹੈ, ਅਰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਰੂਹਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬੀ ਉੱਚਾ ਹੈ:-

"ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ।"

(ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਟੁਰਨਾ ਇਹ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਮਰਮੀਆਂ ਨੂੰ, ਰਾਜ਼-ਦਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਨਿਕਟਵਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਚਾਹੀਏ। ਹਰ ਕੋਈ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਹਿਸਾਬ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਓਹੋ ਜਿਹਾ (ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਲਾਵਾਨ ਐਉਂ ਨਹੀਂ ਪਰਖੀਂਦਾ।

ਦੁਲਚਾ--ਸੱਜਣ ਜੀਉ ! ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਏਨੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਿਆਣਾ ਸਰੀਰ ਬਾਪੋ ਜੋ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਓਹ ਕਾਜ ਸੰਭਾਲੇ ਤੇ ਐਸੀ ਰਵਸ਼ ਰੱਖੇ ਜੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸ਼ਮਨ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਸਾਰੇ ਬਚੇ ਰਹੀਏ।

ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ--ਓ ਸੱਜਣਾ ! ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ? ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਕਮਲ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਮੈਂ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਲਾਡ ਵਿਚ, ਫਖਰ ਵਿਚ ਤੇ ਨਖਰੇ ਨਾਲ ਆਖਦਾ ਹਾਂ--ਔਰੰਗਾ ਖਪ ਖਪ ਮਰੇਗਾ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਅਡੋਲ ਰਹੇਗਾ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਰੇਗਾ ਸੋ ਠੀਕ

ਨਿਕਲੇਗਾ, ਚਾਹੇ ਕਦੋਂ ਨਿਕਲੇ। ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਜੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੌਣ ਸਿਆਣਾ ਹੈ? ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਕਾਜ ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਹਣਾ ਟੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ (ਦਾਦੀ ਜੀ) ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ (ਮਾਂ) ਜੀ ਆਪ ਦਾਨੇ ਹਨ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਿਆ, ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਮਰਮੀ ਹਨ, ਮਹਿਰਮ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਖ ਲੈ ਕਿ ਮਾਮਾ ਬੀ ਤੇ ਮਾਵਾਂ ਬੀ ਉਸ ਤੇਰੇ ਦੱਸੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਸਭ ਕੁਛ ਸੁਆਰਦੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਹਾਸੇ ਖੇਡੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਉਸ ਰੱਬ ਦੇ ਬਾਲਕੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ 'ਇੰਞ ਕਰੋ' ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਉਹੋ ਕੁਛ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਹੈ ਨਾ। ਓਹ ਸਰੀਰ ਵਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੋਤਿ ਵਲ ਤੱਕਦੇ ਹਨ। ਜੋਤਿ ਵਲ ਤਕ ਮਿੱਤ੍ਰਾ (ਕੁਛ ਸੁਣਕੇ ਤੇ ਕੰਨ ਲਾਕੇ) ਹੈਂ ! ਔਹ ਕੀ ਸੱਦ ਹੈ...? ਹਾਂ, ਤੱਕ ਵਿਰੇਸ ਨਿੱਕੀ ਹੈ, ਠੀਕ ! ਪਰ ਦੇਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪਿਤਾ ਪਿਤਾਮਾ ਵਾਂਙੂ ਉੱਠ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਅੱਪੜਦੇ ਹਨ, ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਵਾਕ ਕਰਕੇ ਠੰਢ ਪਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਹੋਣ, ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਹੋਣ, ਰਹੁਰਾਸ ਵੇਲੇ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਲ ਵਰੇਸ ਵਾਂਙੂ ਇਲਾਹੀ ਖਿੱਚਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੱਦੜੇ ਦੇਂਦੇ, ਰੱਬੀ ਕੂਕਾਂ ਕੂਕ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਨੈਣ ਜੋੜ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਮਗਨਾਰ.ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੈਂ...(ਤ੍ਰਬਕ ਕੇ) ਫੇਰ ਓਹੋ, ਬਈ ਧਿਆਨ ਕਰੋ, ਔਹ ਤੱਕੋ ਇਲਾਹੀ ਸੱਦੜਾ ਸੁਣੋ ! ਔਹ ਦੇਖੋ ਕਿਸ਼ੋਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਧੁਨਿ ਆ ਰਹੀ ਹੈ-

ਸਭਿ ਸੰਜਮ ਰਹੇ ਸਿਆਣਪਾ॥
ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਣਦਾ॥
ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਵਰਤਾਇਓ ਸਭੁ ਲੋਕੁ
ਕਰੈ ਜੈਕਾਰੁ ਜੀਉ॥੧੭॥

ਫੇਰ ਚੁਪ ਹੋ ਗਈ। ਫੇਰ ਸੱਦ ਉਠੀ:-

ਮੇਰੇ ਗੁਣ ਅਵਗਨ ਨ ਬੀਚਾਰਿਆ॥
ਪ੍ਰਭਿ ਅਪਨਾ ਬਿਰਦੁ ਸਮਾਰਿਆ॥
ਕੰਠਿ ਲਾਇਕੈ ਰਖਿਓਨੁ ਲਗੈ
ਨ ਤਤੀ ਵਾਉ ਜੀਉ॥੧੮॥

ਫੇਰ ਚੁਪਚਾਪ ਹੋ ਗਈ,
ਫੇਰ ਸੱਦ ਉਠੀ ਤੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਈ--

ਤੇਰੀਆਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਚੰਗਿਆਈਆਂ॥
ਮੈ ਰਾਤਿ ਦਿਹੈ ਵਡਿਆਈਆਂ॥
ਅਨਮੰਗਿਆ ਦਾਨੁ ਦੇਵਣਾ
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਮਾਲਿਜੀਉ॥੨੪॥

(ਸ੍ਰੀ ਰਾ: ਮ: ੧)

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਰੰਗ ਰੱਤੀ, ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਭਰੀ, ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਾਉਂਦੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਆ ਖੜੀ ਹੋਈ। 'ਤੇਰੀਆਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਚੰਗਿਆਈਆਂ' ਦੀ ਧੁਨਿ ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ, ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਅਲਾਪੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਨੈਣ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਲ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੇ ਉਠਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਬਾਲ ਵਰੇਸ--ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ--ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਲਾਡਲੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਧੁਨਕਾਰ ਉੱਠੀ-

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ!

ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਸੁਰ ਹੋਏ ਸਾਜ਼ ਵਾਂਙੂ 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ' ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਥਰਰਾ ਉੱਠੀਆਂ। ਅਧੀ ਘੜੀ ਇਹੋ ਕੀਰਤਨ, ਇਹੋ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਦਾ ਨਾਦ ਬੱਝਾ ਰਿਹਾ, ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ ਤੇ ਇਸੇ ਰਸ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ, ਮਾਨੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਅਰਸਾਂ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹਨ ਅਰ ਮਿਹਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਰੰਗ ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਗਏ, ਧਿਆਨ ਮਗਨਾਰ ਹੁੰਦੇ ਗਏ...। ਜਦ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਠੰਢਾ ਸੁਆਦ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਾਂ ਦੂਲਚੇ ਵਰਗੇ ਪੱਕੇ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਬਨਿਕ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬੀ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਰੂਹ ਦੇ

ਟਿਕਾਉ ਦਾ ਠੌਂਕਾ ਲੈ ਲੀਤਾ, ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਉਹ ਮੋਹਿਨੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੂਰਤੀ ਗੁੰਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਉਣ ਵਿਚ ਵਿਆਪੀ ਲਪਟ ਵਾਂਙੂ ਕਿਧਰ ਉਡਾਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਰਸੀਏ ਗਲੇ ਦੀ ਸੁਰ ਨੇ ਹੁਣ ਇਕ ਗਮਕਾਰ ਖਾਧਾ ਤੇ ਇਕ ਡਾਢੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਕੰਪਵੀਂ ਸੁਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਉਚਾਰ ਹੋਯਾ:--

ਹਉ ਗੋਸਾਈ ਦਾ ਪਹਿਲਵਾਨੜਾ॥
ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਉਚ ਦੁਮਾਲੜਾ॥
ਸਭ ਹੋਈ ਛਿੰਝ ਇਕਠੀਆ
ਦਯੁ ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ ਆਪਿ ਜੀਉ॥੧੭॥
ਵਾਤ ਵਜਨਿ ਟੰਮਕ ਭੇਰੀਆ॥
ਮਲ ਲਥੇ ਲੈਦੇ ਫੇਰੀਆ॥
ਨਿਹਤੇ ਪੰਜਿ ਜੁਆਨ ਮੈਂ
ਗੁਰ ਥਾਪੀ ਦਿਤੀ ਕੰਡਿ ਜੀਉ॥੧੮॥
ਸਭ ਇਕਠੇ ਹੋਇ ਆਇਆ॥
ਘਰਿ ਜਾਸਨਿ ਵਾਟ ਵਟਾਇਆ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਹਾ ਲੈ ਗਏ
ਮਨਮੁਖ ਚਲੇ ਮੂਲੁ ਗਵਾਇ ਜੀਉ॥੧੯॥
ਤੂੰ ਵਰਨਾ ਚਿਹਨਾ ਬਾਹਰਾ॥
ਹਰਿ ਦਿਸਹਿ ਹਾਜਰ ਜਾਹਰਾ॥
ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਤੁਝੈ ਧਿਆਇਦੇ
ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਤੇ ਗੁਣਤਾਸੁ ਜੀਉ॥੨੦॥
ਮੈ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਦਯੈ ਸੇਵੜੀ॥
ਗੁਰ ਕਟੀ ਮਿਹਡੀ ਜੇਵੜੀ।
ਹਉ ਬਾਹੁੜਿ ਛਿੰਝ ਨ ਨਚਊ
ਨਾਨਕ ਅਉਸਰੁ ਲਧਾ ਭਾਲਿ ਜੀਉ॥੨੧॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫)

2.

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਖਾਂਦਾ ਅਪਣੀ ਸੁਰਤ ਵੀ ਗੁਆ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਪੱਛਮੋੜੂੰ ਜੋ ਜਰਵਾਣਾ ਆਇਆ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਸਖਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਬੈਠਾ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਹੋਰ ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਆਇਆ, ਉਹ ਮਾਲਕ ਬਣ ਬੈਠਾ। ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਾਰ ਭੂਈਂ, ਮਾਲ, ਮਿਲਖ ਇਥੇ: ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਇਥੋਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਇਸ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਰਹੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਮੰਦਰ, ਪਿਆਰ ਮੰਦਰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਥਾਨ ਇਥੇ, ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਨੇ ਇਹ ਥਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ--ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼--ਮੰਨ ਰੱਖਜਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫ਼ਿਲਸਫਾ ਦੇ ਭੇਤ ਖੋਲ੍ਹ ਲਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਉਂ ਆ ਕੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਰੂੰ ਪਿੰਜੀਦੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਨਿੱਤ ਮਾਰਾਂ ਖਾਂਦੇ, ਦੁਬੇਲ ਹੁੰਦੇ ਐਉਂ ਫੁਟੇ ਸਨ ਕਿ ਜੋ ਜਰਵਾਣਾ ਆਇਆ ਉਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਬਣ ਗਏ; ਉਸੇ ਦਾ ਵੇਸ ਧਾਰ ਲਿਆ, ਉਸੇ ਦੀ ਰਹਿਤੇ ਬਹਿਤੇ ਹੋ ਗਏ। ਜੋ ਉਹ ਹਲਾਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਟਕਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਜੇ ਉਹ 'ਵੀਰ ਸ਼ੁਕਰ' ਨੂੰ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਵੀਰ ਸ਼ੁਕਰ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਣੀਆਂ ਵੰਡ ਤੁਰੇ। ਜੇ ਉਹ ਰੋਜ਼ੇ ਰਖਕੇ ਸਿਹਰਗੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬੀ ਆਪਣੇ ਵਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਹਰਗੀਆਂ ਖਾਣ ਲੱਗੇ। ਜਦ ਪੁਰਾਣਾਂ ਜ਼ਾਲਮ ਮਰਿਆ, ਨਵਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੁਹਰਾਂ ਦੇ ਥਾਲ ਲੈ ਮਿਲੇ, ਚਰਨ ਫੜ ਲਏ ਤੇ ਚਾਕਰੀ ਮੰਗੀ। ਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ, ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਣਖ ਆਨ, ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਮੌਤ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੀਚਾਰਦਾ, ਸਭ ਭਾਵ ਮੁੱਕ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਰਾਜੇ ਰਾਣੇ, ਗਰਦਨ ਫਿਰਾਜ਼ ਰਾਜਪੂਤ ਤੇ ਭੂਪਤਿ ਧੀਆਂ ਦੇ ਡੋਲੇ ਲੈ ਮਿਲੇ, ਗ਼ੈਰਤ ਗ਼ਰਦ ਵਿਚ ਮਿਟ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੀ ਯਾ ਹਿੰਦੂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਤਨ ਸੀ, ਇਕ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਢੇਰ, ਬਨ ਵਿਚੋਂ ਕੱਟੇ ਪਏ ਮੋਹੜਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਪਿਆ ਸੀ:--

ਕਈ ਢੇਰ ਲੱਗੇ ਲੱਕੜੀ, ਨਾ ਤੁੱਲ ਸਕਦੇ ਤੱਕੜੀ,
ਜਿਉਂ ਸੈਲ ਪਏ ਮੁਰਦੇ, ਜਿੰਦ-ਨਿਘ ਨਹੀਂ ਰਾਈ।

ਹਾਂ, 'ਸਤਿਗੁਰ' ਬਿਜਲੀ ਆਕੇ ਕੜਕ ਪਈ:- ਆ ਕੜਕ ਪਈ ਬਿਜਲੀ, ਛੁਹ ਲੱਗ ਗਈ ਰੰਗਲੀ, ਭਾ ਚਮਕ ਪਈ ਨੂਰੀ, ਬਲ ਜਿੰਦ ਉਠ ਸੁਾਈ।

ਹਾਂ, 'ਸਤਿਗੁਰ ਜੋਤੀ' ਇਸ 'ਆਰਯਾਵਰਤ' ਇਸ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਚਮਕੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਰਦਿਹਾਨ ਤੇ ਸੜ੍ਹਾਂਦ ਵਿਚ ਅੱਗ ਦਾ ਭਬਾਕਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਲਾਂ ਉਤੇ ਹਨੇਰਾ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੁੱਖ ਬੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ ਸੀ, ਹਾਵੇ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਭਰਦੇ ਸਨ, ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਤਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ (ਪ੍ਰਤੀਤੀ) ਕਿ ਇਹ 'ਦੁੱਖ ਪੀੜਾ' ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਹੈ, ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਖੁਹਾ ਬਹਿਣ ਦੀ ਹੈ, ਹਾਂ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਮਰ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅੰਧਕਾਰ:--

ਅੰਧਕਾਰ ਅਵਿੱਦਜਾ ਦਾ, ਅੰਧਕਾਰ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ, ਅੰਧਕਾਰ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ, ਅੰਧਕਾਰ ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ੀ ਦਾ, ਅੰਧਕਾਰ ਪਿੰਜਰੇ ਪਏ ਬਟੇਰਿਆਂ ਦਾ, ਹਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਨੂੰ ਭੁੱਲਕੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਵੀ ਖਾਨਾਂ ਜੰਗੀ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰ।

ਹਾਂ, ਰਾਤ ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਏ, ਜਿਨ ਘੇਰ ਲਈ ਧਰਤੀ,
ਪੈ ਰਹੀ ਉਦਾਸੀ ਏ, ਛਾ ਰਹੀ ਏ ਉਦਰਾਈ।

ਹੁਣ ਗੁਰ ਜੋਤਿ ਵੱਲ ਤੱਕੋ:--

ਬਣ ਸੂਰਜ ਆਏ ਹੋ, 'ਛੁਹ-ਚਾਨਣ' ਲਿਆਏ ਹੋ, ਇਕ 'ਚਾਨਣ--ਧੱਕਾ ਹੋ, ਆ 'ਨੂਰ--ਚਮਕ' ਲਾਈ। ਹਾਂ, ਮੌਤ ਮਰਾਈ ਜੇ, ਜਿੰਦ ਨੂਰ ਵਸਾਇਆ ਜੇ,

ਇਕ ਪਲਕ ਨਾ ਲੱਗੀ ਏ, ਹਾਂ, ਇਹੋ ਬਿਰਦ ਸਾਈਂ!

ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸਾਕਾ ਮੁਰਦੇ ਖ਼ਿਰਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕੜਾਕਾ ਆ ਪਿਆ। ਦਿਲ ਝੰਜੂਣੇ ਗਏ। ਇਕ 'ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ' ਨੀਲੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਖੜਾ ਹੋ ਕਾਲੇ ਹੋਏ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕ ਪਿਆ। ਜਾਨ-ਸਰੀਰ--ਇਕ ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੂਲ ਤੋਂ, ਧਰਮ ਤੋਂ, ਸੱਚ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰੀਦੀ ਹੈ। ਆਨ, ਬਾਨ, ਸ਼ਾਨ, ਅਸੂਲ ਕਾਇਮ ਰਖੀਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਰੀਰ, ਜਿੰਨਾ ਵਧੀਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰ-ਮਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ। ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦਾ

ਨੂਰ ਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਅਲਾਂਬਾ--ਨੂਰ ਦਾ ਅਲਾਂਬਾ, ਅੱਗੇ ਬਲ ਰਹੇ ਅਲਾਂਬੇ ਨੂੰ ਦਹਚੰਦ ਲਾਉਣ ਦਾ ਅਲਾਂਬਾ--ਬਾਲ ਗਏ। ਆਪ ਦਾ ਸੀਸ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਅਪੜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ, ਔਰੰਗੇ ਵਰਗਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਓਸ ਦੇ ਤਪ ਤੇਜ, ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਪੱਥਰ ਬੀ ਕੰਬ ਰਹੇ ਹਨ, ਰਾਜੇ ਰਾਣੇ ਭੇਡਾਂ ਵਾਂਙੂ ਸਿਰ ਸੱਟੀ ਪਏ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਅਭੈ ਹੋ ਕੇ ਸਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿਚੋਂ ਸੀਸ ਚਾ ਕੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਅਨੰਦਪੁਰ ਅਪੜਾਉਣ ਦਾ ਹੀਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੀ ਜਾਨ, ਜੋ ਗੁਰ ਜਯੋਤੀ ਭਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਹ ਸੀ ਆਪੇ ਉਤੋਂ ਖੇਡ ਜਾਣ ਦਾ ਮਾਦਾ ਜੋ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਭਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੋ ਮਰ ਮਿੱਟੀ ਪਰਜਾ ਵਿਚੋਂ ਦਿੱਲੀਓਂ ਸੀਸ ਲੈ ਟੁਰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਸਾਰਾ ਰਾਹ ਟੁਰਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਅਪੜਦਾ ਹੈ ਇਕ ਸਿੱਖ ! ਹੈ ਨਾ ਹੀਆ! ਹੈ ਨਾ ਹਿੰਮਤ ! ਹੈ ਨਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਆਨ ! ਗੈਰਤ ਇਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਿੱਤਰਨਾ ਨਬਜ਼ ਹੈ ਓਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਦਿਲ--ਧਾਪ ਦੀ, ਜੋ ਖੜੋ ਚੁਕੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰ ਜੋਤਿ ਨੇ ਰੁਮਕਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹਾਂ, ਇਕ ਨਹੀਂ ਦੂਜਾ ਸਿੱਖ ਫੇਰ ਹੀਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੀਆ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਦਾ ਹੈ, ਓਸੇ ਥਾਉਂ ਪਹਿਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਧੜ ਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਘਰ-ਬਾਰ ਨਾਲ ਫੂਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਹੀਆ, ਦਲੇਰੀ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੀ ਨਿਰਭੈਤਾ। ਮਰ ਮਿਟੀਆਂ, ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਨਾਲ ਦਬੇਲ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਭਰ ਦੇਣੀ ਬੜਾ ਕਠਨ ਹੁਨਰ ਹੈ, ਪਰ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜਜੋਤੀ ਨੇ--ਫਿਰ ਦੂਸਰੀ ਵੇਰ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ--ਅਭੈਤਾ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮਰਨੇ ਤੋਂ ਅਭੈ ਹੋ ਕੇ, ਅੰਦਰਲੇ ਉਚੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੀਉ ਕੇ ਸੱਚ ਧਰਮ ਪਰ ਸਦਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਸਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸੀਸ ਸਸਕਾਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ। ਦਿੱਲੀ, ਜਿਥੇ ਸਾਕਾ ਵਰਤਿਆ, ਉਥੇ ਉਸੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਸੀਸ ਗੰਜ ਨਾਮੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਖੜਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਦਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦਾਰ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ

ਬਨਵਾਇਆ[1] ਸਾਕੇ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਹੀ ਕਰਵਾਕੇ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਗੇ ਮਸੀਤ ਬਣਾਈ, ਪਰ ਫੇਰ ਗ਼ਦਰ ਮਗਰੋਂ ਜੀਂਦ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਥਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਨਾਇਆ[2]। ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਵਾਂ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਬਨਾਯਾ ਹੈ।

ਰਕਾਬਗੰਜ ਬੀ ਸਰਦਾਰ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਨਵਾਯਾ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਸਸਕਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਵਿਭੂਤੀ ਦੱਬੀ ਹੋਈ, ਉਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਾਤ੍ਰ ਥੜਾ; ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਬਣਾ ਛੋੜਿਆ ਸੀ। 1764 ਬਿ: ਦੇ ਲਗਪਗ, ਜਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਗਏ, ਤਾਂ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਬਣਵਾਈ। ਮਗਰੋਂ 1847 ਬਿ: ਵਿਚ ਸ੍ਰਦਾਰ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜੋ ਹੁਣ ਖੜਾ ਹੈ।[3] ਸੀਸ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਦਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਤੇ ਸਿਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਦਮ ਰਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਦਸਵਾਂ ਬਰਸ ਸੀ, ਪਰ ਰੂਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਉਚੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ। ਦਾਨੇ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਹਾਂ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ, ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਕਲਾਵਾਨ' ਪੁਰਖ ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਰਸ਼ੀ ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਆਯਾ ਨੂਰ ਕਲਾਵਾਨ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜੀ ਦੇ ਦਸ ਹੀ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰਾ ਦੇ ਕੌਤਕ ਅਚਰਜ ਹਨ। ਨਿਕੇ ਜੇਹੇ ਪਤਲੇ, ਲੰਮੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਾ ਸਮਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਆਤਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਪਟਣੇ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੰਨ ਚੁਕੇ ਹੁਣ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਹਾਂ, ਅੱਜ ਢਾਈ ਸੌ ਵਰ੍ਹਾ ਮਗਰੋਂ (ਇਹ ਲੇਖ

---

1. ਸੰਮਤ 1847 ਬਿ: ਵਿਚ।
2. ਸੰਮਤ 1914 ਬਿ: ਰਾਜਾ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਏ ਜੀਂਦ ਨੇ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਜਾਗੀਰ ਵੀ ਨਾਲ ਲਾਈ ਸੀ।
3. ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ 70 ਦਾ ਫੁਟ ਨੋਟ।

1927 ਈ. ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਯਾ ਸੀ।) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜਗਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੀਸ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਹੋ ਚੁਕਾ, ਦਸਤਾਰਬੰਦੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਜੋ ਜੋ ਆਏ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਨੈਣ ਵਹਾਂਉਂਦੇ ਆਏ, ਦਿਲ ਪਾੜਪਾੜ ਅੱਗੇ ਧਰਦੇ ਆਏ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜਜੋਤੀ ਵਾਲੇ ਬਾਲਕੇ ਨੇ ਇਹੋ ਆਖਿਆ: "ਤਕੜੇ ਹੋਵੋ, ਓਹ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਟਰਾਜ ਦੇ ਸਿਰ ਠੀਕਰਾ ਫੋੜਕੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਏ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਨ ਭਰ ਗਏ ਹਨ; ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਤਿਆਰ ਹੋਵੋ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਨਾ ਕਰੋ, ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ ਤੇ ਟੁਰੋ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ, ਜੋ ਓਹ ਵਾਹ ਗਏ ਹਨ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹਨ, ਪੀੜਤ ਹਨ, ਪਰ ਦਬਕੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਵਹੀਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਹਨ; ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਮੁਖ਼ਬਰਾਂ ਤੋਂ ਚੁਗਲ-ਖੋਰਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰੇ। ਅਮੀਰ, ਗ਼ਰੀਬ, ਪਤਵੰਤੇ, ਜਗੀਰਦਾਰ ਤੇ ਰਿਆਸਤੀ ਸਭ ਅੱਪੜੇ ਹਨ, ਇਹ ਜਿੰਦੜੀ ਰੁਮਕ ਪਈ ਦੇ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਸਿਖਾਈ ਸੀ: "ਜਦ ਲੋੜ ਪਵੇ, ਭਾਣਾ ਆ ਵਰਤੇ; ਸਰੀਰ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿਓ।" ਦੇਖੋ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਅਭੈਤਾ ਕਿਤਨੀ ਹੈ। ਜ਼ਾਲਮ ਤੋਂ ਜ਼ਾਲਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਬੀ ਅਭੈ ਆਨੰਦਪੁਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਸਤਾਰ-ਬੰਦੀ ਹੋ ਚੁਕੀ, ਰੱਬੀ ਬਾਲਕੇ ਨੇ ਗੁਰੁਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲਿਆ; ਗੁਰੁਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀ ਹੈ ? ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿਣਾ; ਸੁਰਤ ਦਾ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਖੁਭੇ ਰਹਿਣਾ; ਮਨ ਦੇ ਖੇੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਚਮਕ ਪੈਣਾ ਤੇ ਇਹ ਛੁਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾ ਦੇਣੀ--ਨੂਰ ਦੀ ਛੁਹ, ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇ ਅਲਾਂਬੇ ਦੀ ਛੁਹ। ਮਾਨੋਂ ਚਮਕਣਾ, ਬਲਣਾ, ਜੀਉਣਾ ਤੇ ਲਕੜਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਣਾ, ਬਾਲਣਾ; ਜਿਵਾ ਦੇਣਾ ਸਭ ਕੌਤਕ ਦਿਖਾਲਦੇ ਤੇ ਸਿਖਾਲਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਜਗਤ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਦੇ ਤਾਂ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਸੱਦ ਐਉਂ ਗਲੇ ਤੋਂ ਉਠਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਵ ਦ੍ਰਵ ਕੇ ਨੀਰ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਠੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ

ਘੋੜੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ, ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਵਰਜਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਖਾ ਰੁਖ਼ ਜੰਗੀ ਸਾਮਾਨਾਂ ਵੱਲ ਹੈ। ਇਧਰ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਜੀ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਮ੍ਹਾਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾਨੇ, ਨੇਕ, ਰੱਬ ਦੇ ਭੈ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਸੋ ਸਾਰਾ ਨਿਭਾਂਵਦੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਾਰਦਾਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ; ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਗੁਰਗਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਣ ਦਾ ਦਿਨ ਫੱਗਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੱਖ ਦੀ ਪੰਚਮੀ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਯਾ ਸੀ[1]। ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ ਸੰਦੇਸੇ ਅੱਪੜ ਗਏ ਕਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਗਾਦੀ ਦੇ ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇਂ ਨੇ ਹੁਣ ਗੁਰ ਜਜੋਤੀ ਦਾ ਨੂਰ ਚਮਕਾਉਣਾ ਹੈ ਟਿੱਕੇ ਦਾ ਦਿਨ ਫਗਣ ਦੀ ਪੰਚਮੀ ਹੈ।

ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਸੰਗਤਾਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਦਿਤੇ ਜੀ ਦਾ ਭਰਾ ਹਰਦਿੱਤਾ ਆਯਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਰਾਮਕੌਰ ਜੀ ਹਨ, ਜੋ ਅਜੇ ਬੱਚੇ ਹਨ[2]। ਬੇਦੀ, ਤ੍ਰੇਹਣ, ਭੱਲੇ, ਸੋਢੀ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਪੁਰਖ ਆਏ ਹਨ। ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ, ਮੰਜੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਮਸੰਦ ਸਭ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਵਹੀਰ ਪੁੱਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਾਬਲ, ਕੰਧਾਰ, ਬੁਖਾਰਾ, ਆਸਾਮ, ਦੱਖਣ ਤਕ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਅੱਪੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੂਰਨ ਹਨ। ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੇ ਐਸੇ ਸੁਹਣੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਵੰਡਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਆਉਂਦੇ

---

1. ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ ਵਾਲੇ ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।
2. ਸੂਰਜਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮਕੌਰ ਜੀ ਆਏ। ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਆਯਾ, ਪਰ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹ ਚੁਕੇ ਸਨ ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਵਿਚ ਰਾਮਕੌਰ ਤੇ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੁਹਾਂ ਦਾ, ਆਉਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਰਾਮਕੌਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਬਰਸ ਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਹਿਸਾਬ ਰਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਵਡੇ ਰੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਛੋਟੇ। ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਆਰਬਲਾ ਲਘੁ ਹੈ ਜਿਸ ਕੇਰੀ। ਤ੍ਰੈ ਸੰਬਤ ਬੀਤੇ ਤਿਸ ਬੇਰੀ। (ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਰੁਤ 1 ਅੰਸੂ 5-5)

ਹਨ ਰਹਿਣ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ, ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜੇ ਪੁਤ੍ਰ: ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ, ਜੀਤ ਮੱਲ, ਗੁਲਾਬ ਚੰਦ, ਗੰਗਾ ਰਾਮ, ਮਾਹਰੀ ਚੰਦ ਆ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦੇ ਦੋ ਪੋਤ੍ਰੇ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ, ਸ਼ਾਮ ਦਾਸ ਪੁਜ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਦਇਆ ਰਾਮ ਪ੍ਰੋਹਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬੇਲੀ ਤੇ ਭਲਾ ਮਸੰਦ ਨੰਦ ਚੰਦ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਸਾਹਿਬਚੰਦ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਰਕਰਦੇ ਇੰਤਜਾਮਾਂ ਵਿਚ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ; ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮਸੰਦ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਇਤਨੀ ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰੀ ਮੇਲੇ ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਸੁਗਾਤਾਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸਾਧੂ, ਸੰਤ, ਮਹੰਤ, ਜਗੀਰਦਾਰ, ਗਰੀਬ ਅਮੀਰ, ਉਮਡੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ 'ਮਾਨੋਂ ਇਕ ਪੁਰਖ-ਦਰਿਆ' ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਚੜ੍ਹੀਕਾਂਗ ਵਾਂਙ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ ਤਿਲਕ ਦਾ, ਗੁਰ ਗਾਦੀ ਬਿਰਾਜਣ ਦਾ। ਪਹਿਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਦਿਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਆਏ ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਆਦਿਕਾਂ ਤੇ ਦੂਲਚੇ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕ ਦਮਦਮਾਂ ਸੀ, ਇਥੇ ਕੁਦਰਤੀ ਢਲਾਣ ਐਉਂ ਸੀ; ਜਿਵੇਂ ਦਰਜੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਕ ਸ਼ਾਮਿਯਾਨਾਂ ਤਾਨਿਆਂ ਗਿਆ; ਇਸਦੀ ਸਜਾਵਟ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਵਿਛਾਈਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸ਼ਾਮਿਯਾਨੇ ਹੇਠ ਸੁੰਦਰ ਤਖਤ ਵਿਛਾਯਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਪਰ ਮਖ਼ਮਲੀ ਗੱਦੀ ਵਿਛਾਈ ਗਈ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਬਿਰਾਜਣ ਦੀ ਗੱਦੀ ਸੀ। ਤਖਤ ਦੇ ਉਪਰ ਇਕ ਜ਼ਰੀਦਾਰ ਚੰਦੋਆ ਤਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਗੱਦੀ ਵਿਛੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ ਵਾਰ ਛਤ੍ਰ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਤਿਆਰੀ ਹੋਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸ਼ਨਾਨੇ। ਸੂਖਮ ਬਸਤ੍ਰ ਦਾਸ ਗਨ ਆਨੇ॥੨੪॥ ਪਹਿਰਤਿ ਭਏ ਅੰਗ ਬਡ ਸ਼ੋਭਾ। ਦੇਖਤਿ ਸਭ

ਕੋ ਮਨ ਬਹੁ ਲੋਭਾ। ਸੁੰਦਰ ਸਿਰ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਈ। ਮੁਕਤਾ ਮਾਲ ਬਿਸਾਲ ਸੁਹਾਈ॥੨੫॥ ਹੀਰਨ ਜਰੇ ਹੇਮ ਕੀ ਮੁਸ਼ਟ। ਪਹਿਰਜੋ ਖੜਗ ਲੋਹ ਬਹੁ ਸੁਸ਼ਟ। ਮੁਕਤਾ ਗੁੱਛੇ ਸੰਗ ਨਿਖੰਗ। ਭਰਿ ਕਰਿ ਤੀਖਨ ਬ੍ਰਿੰਦ ਖਤੰਗ॥੨੬॥ ਪਾਇ ਗਰੇ ਮਹਿਂ ਬਾਂਧੀ ਕਮਰ। ਸੰਗਤ ਦਸਮੇਂ ਮਹਿਂ ਜਿਨ ਉਮਰ। ਖੰਜਰ ਜਮਧਰ ਬਿਛੂਆ ਲੀਨਿ। ਕਮਰਕਸੇ ਮਹਿਂ ਧਾਰ ਪ੍ਰਬੀਨ॥੨੭॥ ਪਾਨ ਕਮਾਨ ਲਹੌਰੀ ਧਰਿਕੈ। ਹੇਰਤਿ ਸਰ ਕਰ ਫੇਰਨ ਕਰਿਕੈ। ਅਨਿਕ ਬਿਭੂਖਨ ਚਾਮੀਕਰ ਕੇ। ਜਥਾ ਯੋਗ ਸਭ ਪਹਿਰਨ ਕਰਿਕੈ॥੨੮॥ ਜੁਗਮਾਤਨ ਕੋ ਕਰਿ ਪਦਬੰਦਨ। ਅਭਿਨੰਦਨ ਹ੍ਵੈ ਦੇਖਜੋ ਨੰਦਨ। ਦੇਤਿ ਅਸੀਸ ਸੀਸ ਕਰ ਫੇਰਾ। 'ਹੋਵਹੁ ਸੁਜਸ ਪ੍ਰਤਾਪ ਉਚੇਰਾ' ॥੨੯॥ ਨਿਕਸੇ ਸਦਨ ਪੌਰ ਗੁਰ ਪੂਰੇ। ਪੰਕਜ ਪਾਇ ਉਪਾਇਨ ਰੂਰੇ। ਦਰਸ ਹੇਤ ਸਿਖ ਖਰੇ ਹਜ਼ਾਰੋਂ। ਉਮਗੇ ਜਨੁ ਜਲ ਪਾਰਾਵਾਰੋ॥੩੦॥

ਐਉਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ, ਰੂਹਾਨੀਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਸਜੇ ਧਜੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਜੋਤੀ ਵਿਚ ਲਸਲਸ ਕਰਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ। ਅਗੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਜਮਘਟੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਖੜੇ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਹਨਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ। ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਬਲਵਾਨ ਕੁਮੈਤ ਘੋੜਾ ਖੜਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਪਰ ਆਪ ਸਵਾਰ ਹੋ ਪਏ ਸਵਾਰੀ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਟੁਰੀ:-

ਸਨੈ ਸਨੈ ਤਬਿ ਕੀਨ ਪਯਾਨਾ। ਗਰੀਅਨਿ ਮਹਿਂ ਠਾਂਢੇ ਨਰ ਆਨਾ। ਮਨਹੁੰ ਚਕੋਰ ਚੰਦਕੋ ਜੋਵੈਂ॥ ਰਿਦੈ ਅਨੰਦ ਨੰਮ੍ਰਿ ਸਿਰ ਹੋਵੈਂ॥੩੪॥ ਸਭਿ ਦਿਸ਼ ਦੇਖਤਿ ਜਾਤਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ। ਹੁਇਂ ਨਿਹਾਲ ਸ਼ਰਧਾਲੁ ਬਿਸਾਲਾ। ਭਈ ਭੀਰ ਬਹੁ ਮਾਨਵਕੇਰੀ। ਚਲਹਿਂ ਪਿਛਾਰੀ ਮੰਗਲ ਹੇਰੀ॥੩੫॥

ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਤੇ ਮਹਿਲਾਂ ਉਪਰੋਂ ਫੁਲਾਂ ਤੇ ਸਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਅਤਰ ਜਲ ਤੇ ਅੰਬੀਰ ਉਡਦੇ ਸੇ। ਕਿਤੇ ਸੰਖ ਦੀ ਧੁਨਿ

ਉਠਦੀ ਸੀ, ਕਿਤੇ ਨਰਸਿੰਘੇ ਦਾ ਨਾਦ ਧੁਨਿ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਤੇ ਤੂਤੀਆਂ ਨਫੀਰੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਆਦਰਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਮਦਮੇ ਅੱਪੜੇ। ਅੱਗੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੀਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਮੁਖੀ ਅੱਗੋਂ ਲੈਣ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉਤਰੇ, ਮਾਮਾ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਖੀਏ ਨਾਲ ਹੋ ਲਏ। ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਝੁਲਦੇ ਛਤ੍ਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਏ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਜੈਕਾਰ ਕਰਦੀ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ। ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਉਭਾਰ ਉਛਲਿਆ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਉਮਾਹ ਭਰੇ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਇਕ ਉਮਡਾਉ ਉਮਡਿਆ। ਇਸ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਆਦਰ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਆਪ ਅੱਗੇ ਵਧੇ; ਤਖਤ ਉੱਪਰ ਵਿਛੀ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਿਰਾਜਣ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਅਦਬ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ। ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਲਏ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਲਏ, ਇਸ ਗਾਦੀ ਪੁਰ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਕੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ; ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਰ ਬੈਠਾ ਤੱਕਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵੇਖ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਹੋਯਾ, ਆਪ ਦੇ ਕਲਗੀ ਜਿਗਾ ਵਾਲੇ ਸੀਸ ਨੇ ਜੁਹਾਰ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਤੇਜਸ੍ਵੀ ਮੂਰਤਿ ਨਜ਼ਰ ਪਈ, ਤਦ ਫੇਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਟਿਕੇ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਲਸਦਾ ਵੇਖਕੇ ਸਜਦਾ ਕੀਤਾ; ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੁਖਹਰਤਾ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਝਲਕਾ ਵੱਜਾ, ਆਪ ਨੇ ਬੰਦਨਾ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਪਿਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ, ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਸੂਰੂਪ-ਗਾਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ, ਸਤਿਕਾਰ ਅਦਬ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਂਦਰਾਂ ਦੇ ਸਨੇਹ ਨੇ ਨੈਣ ਭਰ ਦਿਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਸੁਹਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮਸਤਕ ਧਰ ਦਿਤਾ, ਪਲ ਬਾਦ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ ਨੇ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚਾਇਆ। ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਰਤਕੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ, ਗੁਰੂ ਵੰਸ਼ ਤੇ ਬੇਦੀ, ਤ੍ਰੇਹਣ, ਭੱਲੇ ਸਿਰਕਰਦਿਆਂ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਪਾਈ; ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਕੋ ਵਾਰ ਸੱਦ ਆਈ:-

'ਗੁਰ-ਗਾਦੀ ਪਰ ਬਿਰਾਜੀਏ, ਦਾਤਾ ਜੀਓ !'

ਸਭਿਹਿਨ ਕੀ ਆਇਸੁ ਕੋ ਪਾਇ।
ਭਏ ਅਰੂਢਨ ਗੁਰਨਿ ਮਨਾਇ॥੩੮॥
ਗੁਰਤਾ ਸਜੰਦਨ ਪਰ ਆਰੋਹੇ।
ਦਿਪਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਜੋਸਪਤਿ ਸੋਹੇ।
ਗਨ ਸੰਗਤ ਪੰਕਜ ਬਿਗਸੰਤੇ।
ਬਿਚ ਮਕਰੰਦ ਅਨੰਦ ਬਧੰਤੇ॥੩੯॥

(ਸੂ:ਪ੍ਰ:ਰੁਤ:੧ ਅੰਸੂ ੫)

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਦਿਦਾਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਚੌਰ ਬਰਦਾਰ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜੋਕੇ ਚੌਰ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਬਾਹਰ ਦੁੰਦਭੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਦਿਯਾਨਾ ਬਜਾਇਆ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਗਤ ਸਾਰੀ ਨੇ 'ਆਜ ਹਮਾਰੇ ਮੰਗਲਚਾਰ' ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਗਾਂਵਿਆਂ। ਫਿਰ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਹੋ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਕੇ ਟਿੱਕੇ ਦੀ ਵਾਰ ਗਾਂਵੀਂ। ਹੁਣ ਬ੍ਰਿਧ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਅੱਗੇ ਵਧੇ, ਨਾਲ ਸਾਹਿਬ ਰਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਆਏ। ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਨਿਮ੍ਰ ਹੋ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ, ਫੇਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੀ ਕੇਸਰ ਕਟੋਰੀ ਲੈ ਕੇ ਰਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਮਸਤਕ ਤੇ ਤਿਲਕ ਕਰਾਇਆ, ਫੇਰ ਨਾਲੀਏਰ ਤੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ, ਜੋ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਜਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਘੱਲੇ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਤੋਂ ਧਰਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ, ਰਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮੱਥਾ ਰੱਖ ਤੇ ਰਖਾ ਕੇ ਦੰਡੌਤ ਕੀਤੀ, ਫੇਰ ਸੰਗਤ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਅਵਾਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ:-

ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਦਸਵਾਂ ਗੁਰੂ, ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ,
ਜ਼ਾਹਰਾ ਜ਼ਹੂਰ ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ,
ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ!

ਇਸ ਵੇਲੇ ਫੇਰ ਸ਼ਦਿਯਾਨੇ ਵੱਜੇ ਤੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਨਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਗੂੰਜ ਉਠਿਆ। ਇਹ ਮਰਿਯਾਦਾ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਨਲੀਏਰ ਅੱਗੇ ਧਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਕਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦੀ ਆਦਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਰੀ

ਸੀ। ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪ ਕਰਦੇ ਸੇ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਆਗਜਾ ਵਿਚ ਭਾਹੀ ਬੁੱਢੇ ਕਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਲਕ ਦੇਣਾ ਇਹ ਮਰਿਯਾਦਾ 'ਆਦਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗਦੀ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਜ ਤਕ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਅਜ ਹੋਈ। ਤਿਲਕ ਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਮਿਲ ਚੁਕਣ ਮਗਰੋਂ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦਸ੍ਤਾਰ ਤੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਹਰੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢੇ ਕੇ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਮੂਜਬ :

ਕੋਰ ਦਾਰ ਚਹੂੰ ਓਰਨ ਚੀਰੇ।
ਜਰੇ ਬਿਕੀਮਤ ਜਿਸ ਮਹਿ ਹੀਰੇ॥੨॥
ਜ਼ਬਰ ਜ਼ੇਬ ਜੁਤਿ ਜਗਮਗ ਕਾਰੀ।
ਜਿਗਾ ਦਈ ਸਿਰ ਬੰਧਿ ਉਦਾਰੀ।
ਜੜੇ ਜਵਾਹਰ ਜਾਗਤਿ ਜੋਤੀ।
ਉੱਜਲ ਗੋਲ ਪੋਇ ਬਿਚ ਮੋਤੀ॥੩॥
ਕਲਗ਼ੀ ਚਾਰ ਉਤੰਗਹਿ ਕਰੀ।
ਸਤਿਗੁਰ ਸੀਸ ਧਰੀ ਬਿਧਿ ਖਰੀ।
ਬਹੁ ਮੋਲਾ ਇਕ ਦੀਨਸਿ ਬਾਜ਼।
ਕਰ ਬਿਠਾਇ ਦੇਖਜੋ ਮਹਾਰਾਜ॥੪॥
(ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਰੁਤ: ੧ ਅੰਸੂ ੬)

ਇਕ ਕਲਗੀ ਤੇ ਜਿਗਾ ਹੀਰਿਆਂ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਜੜਤ ਵਾਲੀ, ਇਕ ਦਸਤਾਰ ਸਮੇਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸੀਸ ਤੇ ਤ੍ਰੈਏ ਸ਼ੈਆਂ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਕ ਦੁਸ਼ਾਲਾ, ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ, ਇਕ ਕਮਾਨ, ਇਕ ਤਲਵਾਰ ਇਕ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਸਾਜ਼ ਦਾ ਘੋੜਾ, ਇਕ ਬਾਜ਼, ਪੰਜ ਮੁਹਰਾ ਅਰਪਨ ਕੀਤੀਆਂ[1]।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਭੈ ਬੈਠੇ, ਲੌਕੀ ਡਰਨ ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮੁਲਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰ ਲਵਾਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ ਫੇਰ ਕੌਣ ਕੁਸਕੂ ? ਪਰ ਏਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਪੁਰ

1. ਇਹ ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਘੋੜੇ, ਇਕ ਬਾਜ਼, ਪੰਜ ਸੌ ਮੋਹਰ ਤੇ ਇਕ ਪੁਸ਼ਾਕਾ।

ਉਹ ਨਿਰਭੈਤਾ ਵੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸਾਕੇ ਤੋਂ ਹੋਰ ਨਿਰਭੈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਤਿਲਕ ਪੂਰੀ ਰਾਜਸੀ ਤਖਤ ਨਸ਼ੀਨੀ ਦਾ ਠਾਠ ਬਾਠਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਕਲਗੀ ਜਿਗਾ ਬੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਘੋੜੇ ਤੇ ਬਾਜ਼ ਅਰਪਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਭੈ ਦਿੰਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਭੈ ਮੰਨਦੇ ਬੀ ਨਹੀਂ। ਤ੍ਰੈ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ ਕਿ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਜ ਉਸੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਖਾਏ ਉੱਜਲ ਮਤ ਵਾਲੇ ਆਨ ਸ਼ਾਨ, ਗ਼ੈਰਤ ਤੇ ਅਣਖ ਵਾਲੇ ਅਭੈ ਬੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥਾਪੇ ਅਸੂਲ,--'ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ, ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨਿ' ਮੂਜਬ ਨਿਰਭੈ ਤੇ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਸੁਰਤਿ ਵਾਲੇ ਗੁਰ ਗਾਦੀ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਬੁੱਢੇ ਕੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਰਸਮ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਬੇਦੀ, ਤ੍ਰੇਹਣ, ਭੱਲੇ ਗੁਰੂਵੰਸ਼ ਦੇ ਵਡਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਈਆਂ, ਫੇਰ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਮਸੰਦਾਂ, ਸੰਗਤਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਭੇਟਾ ਅਰਪਣ ਹੋਈਆਂ। ਮੇਵੜਾ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਮੁਸ਼ਨੀ ਲਿਖਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਤੇ ਸੇਵਕ ਸੰਭਾਲਦੇ ਸਨ। ਸੁਗਾਤਾਂ ਤੇ ਭੇਟਾਂ ਦੇ ਅੰਬਾਰ ਲਗ ਗਏ। ਇਸਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਰਾਗੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅੱਜ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ। ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਵਾਲੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਿਆ, ਇਸਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਸੰਗਤ ਆਈ ਹੋਊ।

ਫਿਰ ਰਾਗੀਆਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਭੇਟ ਅਰਦਾਸਾ ਮਿਲਿਆ, ਢਾਢੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕੀਰਤਨੀਆਂ, ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ, ਨਾਮ ਰਸੀਆਂ, ਗੁਰ ਅੰਸ਼ਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ, ਮਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤੇ। ਪਹਿਰ ਭਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਹੋਇਆ, ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਰੂਪਕ ਬੱਧਾ ਹੈ:-

ਕਲਗੀ ਰਹੀ ਬਿਰਾਜ ਉਤੰਗਾ।
ਦਮਕਤ ਮੁਕਤਾ ਹੀਰਨ ਸੰਗਾ।
ਚਮਰ ਢੁਰਤਿ ਸੁਠ ਬਾਰੰਬਾਰਾ॥
ਉੱਜਲ ਹੰਸ ਮਨਿੰਦ ਉਦਾਰਾ॥੧੩॥
ਦਰਸਹਿੰ ਸੋਭਾ ਖਰੇ ਕਿਤੇਕ।
ਬੈਠਿ ਬਿਲੋਕਤਿ ਸਿੱਖ ਅਨੇਕ।
ਸਭਿ ਕੇ ਦ੍ਰਿਗ ਇਕ ਟਕ ਲਗਿ ਐਸੇ।
ਗਨ ਚਕੋਰ ਸਤਿ ਕੇ ਦਿਸ਼ ਜੈਸੇ॥੧੪॥
ਮਨ ਬਰਬਸਹੀ ਸਰਬ ਚੁਰਾਏ।
ਜਨ ਸੂਰਜ ਮੁਖ ਕਮਲ ਖਿਰਾਏ।
ਏਕ ਜਾਮਲੌ ਥਿਰ ਤਹਿੰ ਭਏ।
ਸਭਿਨਿ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਨ ਕਏ॥੧੫॥

ਫੇਰ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਬਾਹਰ ਆਏ, ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦਿੰਦੇ, ਹੱਥ ਚਾਕੇ ਅਸ਼ੀਰਬਾਦ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਮਹਿਲੀਂ ਆਏ। ਪਹਿਲੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਤੇ ਫੇਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੀਸ ਨਿਵਾਕੇ ਮਿਲੇ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਲੰਗਰ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲਾ ਥਾਲ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਯਾ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀਣ ਲੱਗਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਇਹ ਵੇਲਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਗਈ ਤੱਕ ਲੰਗਰ ਵਰਤਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਕੁਛ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਦੀ ਗੇਣਤੀ ਦਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੇਣਤੀ ਤੋਂ ਉਸ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦੀ-ਔਰੰਗੇ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਭੈ ਹੋਣ ਦੀ--ਜਾਂਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜ਼ਾਲਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਹੈਂਕੜ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਐਸ੍ਵਰਜ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਮਦ ਵਿਚ ਕਦੇ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਕੀਕੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਮਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਖੋਖਲੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਮੁਖੀਏ ਸੱਜਣ ਮਸੰਦ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲਗੀਆਂ। ਸਭਨਾਂ ਜੋਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਮੂਜਬ ਮਾਮਾ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇਂਦੇ ਸਿਰਪਾਉ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਬਿਹਸਦੇ ਮੁਖ ਤੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਇਲਾਹੀ

ਰੰਗ ਲੈ ਕੇ ਵਿਦਾ ਹੁੰਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਲੋਕੀਂ ਟੁਰਦੇ ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਮਗਰੋਂ ਟੁਰੇ, ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਸੁਣਕੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਹੋਰ ਆਉਣ ਲਗੇ। ਹਰ ਦਿਨ ਨਵੇਂ ਸਿਖ, ਨਵੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ, ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਅੱਪੜਨ। ਐਉਂ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਓਹੋ ਰੌਣਕ, ਓਹੋ ਠਾਠ, ਓਹੋ ਮਰਿਯਾਦਾ ਤੇ ਰੌਣਕਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਲੱਗੇ ਰਹੇ ਤੇ ਲਗੇ ਰਹੇ, ਜੋ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਨ।

ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਨਗਰੀ ਰਾਜੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤਿਲਕ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੁਜੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਗੁਪਤ ਅਸਥਾਨ ਬੈਠਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ:--'ਮੰਤ੍ਰੀ ! ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਐਸਾ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਤਨੀ ਪਰਜਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਕੀ ਇਹ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਿੱਲੀ-ਪਤਿ ਨੂੰ ਨਾ ਅੱਪੜਨਗੀਆਂ ? ਅਤੇ ਜਿਸ ਔਰੰਗੇ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਕੰਬਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਪੁੱਛੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਐਸਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ?" ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਕਿਹਾ: "ਰਾਜਾ ! ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਭੇਸ ਵਟਾਕੇ ਓਥੇ ਘੱਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਠੀਕ ਸੁਧ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਸੋ ਉਹ ਅੱਖੀ ਦੇਖਕੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਲਿਆਇਆ ਹੈ। ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਉਹ ਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਖ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਤੱਕ ਦੱਖਣ ਵਲ, ਆਸਾਮ ਤਕ ਪੂਰਬਲੇ ਪਾਸੇ, ਬਲਖ ਬੁਖਾਰਾ ਤੱਕ ਪੱਛਮ ਦੇ ਪਾਸੇ ਤੇ ਲੱਦਾਖ ਤਿੱਬਤ ਤੱਕ ਉੱਤਰ ਵਲ ਫੈਲੇ ਪਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੇ ਤਿਲਕ ਵੇਲੇ ਭੀੜ ਹੋਣੀ ਹੀ ਸੀ, ਓਹ ਦੀਨ ਦੇ ਪੂਜ ਜੁ ਹੋਏ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ, ਓਹ ਨਿਰਭੈ ਹਨ। ਔਰੰਗੇ ਨੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਵਧੇਰੇ ਦਲੇਰ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਹਨ, ਦਬੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੇ ਮੈਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇੜ ਕੇ ਗਲ ਨਾ ਪਾਈਏ, ਜਿਵੇਂ ਔਰੰਗੇ ਨੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਆਪੇ ਜੇ ਇਹ ਵਧੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਸਮਝ ਲਏਗਾ। ਦਸਮਾਂ ਗੁਰੂ ਅਜੇ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਕੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਉਮਰਾ ਬੀ ਖ਼ਬਰੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਥੋਂ ਔਰੰਗਾ ਪੁੱਛੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ

ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਦੀ ਰਾਜਨੈਤਕ ਚਾਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸਾਂ ਆਪੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੇ ਰਾਜਨ! ਮੈਂ ਆਪ ਵਲੋਂ ਦਸਤਾਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਉਪਰਾਮਤਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੱਸ ਸਕਾਂਗੇ।" ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ।

ਇਧਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਰੌਣਕ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਿਖ ਸੇਵਕ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੇ। ਜੋ ਸੰਗਤਾਂ ਨਿਤਪ੍ਰਤ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲੁਬਾਣਿਆਂ ਜਾਂ ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸੰਗਤ ਆਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਲੱਖੀ ਵਣਜਾਰਾ ਵੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ, ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਭੇਟਾ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਤਾਂ "ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੂਰਤੀ" ਜੀ ਨੇ ਲੱਖੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਸਿਖਾ ! ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹਿ ਸੰਭਾਲੀ ਤੇ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ?" ਲੱਖੀ ਨੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ। ਕੀਕੁਣ ਊਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਕੀਕੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੱਡਿਆਂ ਦਾ ਵਹੀਰ ਲਈ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੀਕੁਣ ਊਦੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਤੇ ਕੀਕੁਣ ਹਨੇਰੀ ਗਰਦ ਤੇ ਉਸਦੇ ਅਪਣੇ ਗੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਕਲੀ ਦਾ ਗੁਬਾਰਾ ਉਡਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਲੋਂ ਹੋ ਲੰਘੇ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸ਼ਰੀਰ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਜਾ ਆਪਣੇ ਛੱਪਰਾਂ ਵਿਚ ਚਿਤਾ ਬਣਾਕੇ ਅੱਗ ਲਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਦੇਹੀ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਹਾਲ ਨੂੰ ਜੋ ਅੱਗੇ ਸਭ ਸੁਣ ਚੁਕੇ ਸੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੁੜ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣਕੇ ਸਾਰੇ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰ ਰਹੇ ਸੇ, ਕਿ 'ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੂਰਤੀ' ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਲੱਖੀ ! ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਈ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾ ਨਿਤਰਿਆ ?" ਲੱਖੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮਹਾਰਾਜ ! ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਉਪੱਦ੍ਰਵ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰਜਾ ਸਹਿਮੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤ੍ਰਾਸ ਬੜਾ ਹੈ; ਸਿੱਖ ਥੋੜੇ ਹਨ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਹਨ, ਡਰ ਬਿਠਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਪਹੁੰਚੇ ਬੀ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਹੌਸਲਾ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿੱਤਰਦਾ ਤੇ ਮੈਂ ਬੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਆਪ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਿਆ। ਸਿੱਖ ਦੁਖੀ ਸਾਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਭੈ ਵਿਚ

ਡੋਲ ਗਏ ਹਨ।" ਤਦ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਬੋਲੇ, ਜੋ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਐਉਂ ਦੱਸੇ ਹਨ:-

ਇਸ ਬਿਧਿ ਕੋ ਅਬਿ ਪੰਥ ਬਨਾਵੌਂ॥
ਸਕਲ ਜਗਤ ਮਹਿਂ ਬਹੁ ਬਿਦਤਾਵੌਂ॥੮॥
ਲਾਖੋਂ ਜਗ ਕੇ ਨਰ ਇਕ ਥਾਇੰ॥
ਤਿਨ ਮਹਿਂ ਮਿਲੇ ਏਕ ਸਿਖ ਜਾਇ॥
ਸਭ ਮਹਿ ਪ੍ਰਿਥਕ ਪਛਾਨਜੋ ਪਰੈ।
ਰਲੈ ਨ ਕਜੋਹੂੰ ਕੈਸਿਹੂੰ ਕਰੈ॥੯॥
ਜਥਾ ਬਕਨ ਮਹਿਂ ਹੰਸ ਨ ਛਪੈ।
ਗ੍ਰਿਝਨ ਬਿਖੈ ਮੋਰ ਜਿਮ ਦਿਪੈ।
ਜਿਉਂ ਖਰ ਗਨ ਮਹਿਂ ਬਲੀ ਤੁਰੰਗ।
ਜਥਾ ਮ੍ਰਿਗਨਿ ਮਹਿਂ ਕੇਹਰਿ ਅੰਗ।

(ਸੂ: ਪ੍ਰ: ਰੁਤ ੧-ਅੰਸੂ ੭)

ਇਹ ਅਚਾਨਕ ਨਿਕਲੇ ਵਾਕ ਸੁਣਕੇ ਸੰਗਤ ਅਚਰਜ ਰਹਿ ਗਈ। ਫੇਰ ਸਿਖ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤ੍ਰਾਮੇ ਦੀਆਂ ਗਾਗਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭੂਤੀ ਪਾਕੇ ਓਥੇ ਹੀ ਦਬਾ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਉਥੇ ਹਾਲੇ ਥੜਾ ਬਣਾ ਦਿਓ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿਓ, ਸਾਡਾ ਸਿਖ ਕਦੇ ਇਕ ਆਵੇਗਾ ਜੋ ਮੰਦਰ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ[1]।

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦੀ ਅਸਵਾਰੀ ਤੇ ਧਨੁਖ ਬਾਣ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਨਿੱਕੇ ਤੀਰ, ਨਿੱਕੇ ਕਮਾਨ, ਕਮਾਨਾਂ ਤੇ ਗੁਲੇਲਾਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਪਟਣੇ ਤੋਂ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਆਏ ਸੇ। ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਭੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਚੁਕੇ ਸੇ। ਹੁਣ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਰੰਗ

---

1. ਕੱਚਾ ਥੜਾ ਲਖੀ ਬਣਾਇਆ, ਪੱਕਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਗਿਰਾਂ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਇਹੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। 1972 ਈ ਵਿਚ ਪਹਲਾ ਢਾਹ ਕੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਨਿਆਂ ਤੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ 9-1-1973 ਈ ਦੇ ਮੱਤੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮੁਖੀ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦਿਤੇ ਗਏ।

ਦੇਖੋ! ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਤੇ ਅਚੱਲ ਬੈਠਦੇ ਕਈ ਵੇਰ ਕੀਤਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਨੈਣ ਵੀ ਭਰ ਆਉਂਦੇ, ਭੋਗ ਪਏ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸੁਹਣੀ ਕਰਦੇ, ਅਰਦਾਸਾਂ ਸੁਣਕੇ ਮਿਹਰਾਂ ਬੀ ਕਰਦੇ, ਉੱਠਕੇ ਘਰ ਜਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਦੁਪਹਿਰੇ ਧਨੁਖ ਬਾਣ ਦੇ ਰੰਗ ਵੇਖਦੇ, ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮੇਲ ਦੇ ਖਾਸ ਤੀਰ ਮੰਗਾਉਂਦੇ। ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦੇ ਬੇਟੇ, ਸੂਰਜ ਮਲ ਦੇ ਪੋਤਰੇ, ਹੋਰ ਹਮਜੋਲੀ ਤੇ ਵਡੇ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀ, ਜੋ ਜੋ ਤੀਰੰਦਾਜ਼ੀ, ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸਿਆਣੇ ਸਨ, ਪਾਸ ਰੱਖ ਲਏ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵੇਖਦੇ, ਆਪ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦੇ, ਦੂਰ ਦੂਰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚਲਵਾਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਗੋਲੀ ਵੱਜਦੀ ਤੱਕ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ। ਲੌਢੇ ਪਹਿਰ ਆਪ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੇਖਦੇ, ਘੋੜ ਦੌੜਾਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਤੱਕਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ। ਸਿਖ ਭੀ ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਹਥਿਆਰ ਭੇਟਾ ਲਿਆਉਂਦੇ। ਸੰਧਿਆ ਹੋਈ ਤੇ ਸੋਦਰ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਅਰ ਪਾਠ ਬੜੇ ਅਡੋਲ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਦੇ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਭੋਗ ਪਏ ਤੇ ਅਚਰਜ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ। ਕਦੇ, ਹੱਸਦੇ, ਖੇਲਦੇ, ਖਿੜਦੇ ਖਿੜਦੇ ਹੱਥ ਨਾ ਆਉਂਦੇ, ਪਰ ਕਦੇ ਐਸੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਗਾ ਉਠਦੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਤੇ ਉਪਰਾਮਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਛਾ ਜਾਦਾ।

ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰ: 1734ਬਿ: ਦੇ ਹਾੜ ਦੀ 23 ਪਰਵਿਸ਼ਟੇ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਖੱਤਰੀ ਭਿਖੀਏ ਦੀ ਕਾਕੀ ਜੀਤੋ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਵਾਹ ਹੋਇਆ। ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਤੋਂ ਕੁਛ ਮੀਲਾਂ ਤੇ ਨਵਾਂ ਨਗਰ ਲਾਹੌਰ ਰਚਿਆ ਗਿਆ। ਭਿੱਖੀਆ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਉਥੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਵਿਵਾਹ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਓਥੇ ਹੋਈ; ਪਰ-ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਭਿੱਖੀਏ ਜਾਤ ਦੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਹਰਜਸ ਰਾਇ ਦੀ ਸਪੁਤ੍ਰੀ ਨਾਲ 15 ਜੇਠ ਸੰਮਤ 1730 ਬਿ: ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਰਚਾਇਆ ਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਕੋਲ ਲਾਹੌਰ ਰਚਕੇ ਓਥੇ ਮਰਿਯਾਦਾ ਕੀਤੀ।

3.

ਹਾਕਮ ਮੁਲਤਾਨ ਕਚਹਿਰੀ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਅਹਿਲਕਾਰ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਬਸਤੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕਲਮਾਂ ਫੜੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਇਕ ਰੂਪੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਦਮੀ ਕੜੀ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬੱਧਾ ਖੜਾ ਹੈ ਤੇ ਉਗਾਹੀਆਂ ਭੁਗਤ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਦੇਰ ਤੱਕ ਉਗਾਹ ਭੁਗਤੇ; ਛੇਕੜ ਹਾਕਮ ਨੇ ਕੈਰੀਆਂ ਅਖਾਂ ਕਰਕੇ ਆਖਿਆ, "ਰੂਪੇ ! ਲੋੜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁਛ ਪੁੱਛੇ, ਐਸ ਵੇਲੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਚੌਕ ਵਿਚ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਪੜਵਾ ਦਿਆਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਭੀ ਨਿਆਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਵਾਂ; ਦੱਸ ਤੂੰ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਚੁਪ ਹੈਂ, ਦਸ ਇਸ ਭਾਰੀ ਤੇ ਪੱਕੀ ਉਗਾਹੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੂੰ ਬੀ ਕੁਛ ਆਖਣਾ ਹੈ ? (ਕਾਜ਼ੀ ਵਲ ਤਕ ਕੇ) ਕਿਉਂ ਕਾਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ?"

ਕਾਜ਼ੀ--ਹਾਂ ਜੀ, ਅਦਲ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਓ ਮੇਰਾ ਫਤਵਾ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੀ ਪਿਆ ਹੈ, ਸੁਨਾਉਣਾ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹੈ।

ਰੂਪਾ--ਮੈਂ ਬੇਕਸੂਰ ਹਾਂ, ਇਸ ਪਾਪ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਅਗਜਾਤ ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਬਚਨ ਸੱਤ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਹਾਕਮ--ਤੇਰਾ ਨਿਰਾ ਆਖਣਾ ਕੁਛ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਦੇਹ। ਜੇ ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇੰਨੇ ਉਗਾਹਾਂ ਤੋਂ, ਕੁਛ ਪੁੱਛਦਾ, ਕਿਧਰੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਬਰੀਅਤ ਦੀ ਕੋਈ ਅੱਕਰ ਕੱਢਦਾ। ਸਜ਼ਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਣੀ ਹੀ ਹੈ ਤੂੰ ਸਚ ਕਹਿ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਤਸਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਛਿਪਾਉ ਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ?

ਰੂਪੇ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਚਾਈ, ਨੈਣ ਮੁੰਦ ਲਏ, ਫੇਰ ਕੁਛ ਚਿਰ ਬਾਦ ਖੁਹਲੇ ਤੇ ਆਖਿਆ,-'ਮੈਂ ਸਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਕਸੂਰ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸਿਵਾ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਆਪ ਸਜ਼ਾ ਦਿਓ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗੀ। ਮਰਨਾ ਹੈ ਆਖਰ ਇਕ ਦਿਨ, ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ, ਰੋਗ, ਮੁਸੀਬਤ ਨਾਲ ਮਰਨਾ ਹੈ, ਚਲੋ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹਾਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ; ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ--'ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੇ ਨਾਨਕਾਂ ਓੜਕਿ ਸਚਿ ਰਹੀ॥' ਮੈਂ ਸੱਚਾ

ਹਾਂ, ਓੜਕ ਮੇਰਾ ਸਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਨਾ ਬੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ 'ਓੜਕ ਮੇਰਾ ਨਿਬੇੜਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹਥ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਮੈਂ ਸਚਾ ਥੀਵਾਂਗਾ।'

ਹਾਕਮ (ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ)--ਰੂਪੇ! ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿਖ ਹੈਂ? ਠੀਕ ਕਹੁ!;

ਰੂਪਾ--ਸਰਕਾਰ ! ਏਸੇ ਕੁਤਵਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਓ, ਆਪਣੇ ਅਮਲੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਕਰ ਲਓ।

ਇਸ ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ "ਹਾਂ ਜੀ ਇਹ ਸਿਖ ਹੈ[1]" ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਹਾਕਮ ਕਲਮ ਧਰ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ : ਇਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿੱਖ ਝੂਠ ਬੋਲੇ, ਇਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿਖ ਐਸਾ ਸਫਾਕੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇ, ਮੇਰਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ: ਸਿਖ ਕਦੇ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ।

ਕਾਜ਼ੀ--ਠੀਕ ਫੁਰਮਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਪੰਜੇ ਉਂਗਲਾਂ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ।

ਕੁਤਵਾਲ--ਮੈਂ ਭੀ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਪਰ ਕਰਾਂ ਕੀ ? ਮੈਂ ਆਪ ਪਕੜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਬੂਤ ਆਪ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹਨ।

ਹਾਕਮ--ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ (ਰੂਪੇ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਰੂਪਿਆ! ਤੂੰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾਕੇ ਕਹੁ ਖਾਂ ਸੱਚ ਕੀ ਹੈ ?

ਰੂਪਾ--ਮੈਂ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹਾਂ! ਕਸਮ ਮੈਂ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਸਿਖ ਹਾਂ, ਸਿਰ ਕਸਮਾਂ ਦੇ ਕਸਮ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੈਸੀਅਤ ਸਿਖ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹਾਂ।

ਹਾਕਮ--ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ! ਤੇਰੇ ਵਾਕ ਸਿਖਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਸਿਖ ਸਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੱਸ ਕਿ ਮੈਂ ਐਤਨੇ ਭਾਰੀ ਸਬੂਤ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਮੈਂ ਅਜ ਤਕ ਸਿੱਖ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ, ਤੈਨੂੰ ਝੂਠਾ ਸਮਝਣੋਂ ਝਕਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਰਾਂ ਕੀ ?

---

1. ਤਵਾ : ਖਾ: ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੂਪਾ ਧਾੜਵੀ ਸੀ।

ਕੁਤਵਾਲ--ਜੋ ਮਿਸਲ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਆਪਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਟੁਰਨਾ ਹੋਊ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਕੀਹ ਕਰੋ,

ਹਾਕਮ--ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਲਕੀਰ ਦਾ ਫਕੀਰ ਨਹੀਂ। ਆਈਨ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਈਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨਸਾਫ ਵਿਚ ਇਮਦਾਦ ਹੋਵੇ, ਸਚ ਲੱਭੇ, ਅਦਲ ਹੱਥ ਆਵੇ, ਨਾ ਕਿ 'ਇਨਸਾਫ' ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਤੇ 'ਆਈਨ' 'ਇਨਸਾਫ' ਦੀ ਥਾਂ ਮੱਲ ਲਵੇ ਤੇ ਨਤੀਜਾ ਬੇਅਦਲੀ ਹੋਵੇ।

ਕੁਤ:--ਬਜਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਧਨਾਢ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਇਸ ਪਾਸ ਸਬੂਤ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨਹੀਂ?

ਹਾਕਮ--ਰੂਪੇ! ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ? ਕੋਈ ਤੇਰੀ ਹਾਮੀ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ?

ਰੂਪਾ--ਜੇ ਲੋਕੀਂ ਨਿਰਭੈ ਹੋਣ, ਜੇ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਫਾਹੀਆਂ ਨਾ ਪੈਣ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਉਗਾਹ ਭੀ ਬਹੁਤ ਆ ਜਾਣ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਦਬ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ, ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਤਾਕਤਵਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਪਰਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਕਾਜ਼ੀ ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਇਸਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਦੀਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਫੁਰਮਾਓ ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪੇ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਪਾ ਲਵੇ?

ਇਸ ਵਾਕ ਪਰ ਕੁਤਵਾਲ ਨੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਟੁੱਕੇ ਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਕਸੀਸ ਵੱਟੀ, ਹਾਕਮ ਨੇ ਦੋਇ ਗੱਲਾਂ ਤਕੀਆਂ, ਫਿਰ ਇਨ੍ਹੀਂ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ: ਰੂਪਾ ਬੜਾ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਧਾੜਾ ਕਿਉਂ ਮਾਰਨਾ ਸੀ ? ਸਿੱਖ ਹੈ, ਜਾਨ ਪਰ ਆ ਬਣੀ ਹੈ; ਫਿਰ ਵੀ ਕਸਮ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਆਪਣੇ ਸਚ ਤੇ ਕੈਸੀ ਪੱਕੀ ਟੇਕ ਧਾਰੀ ਖੜਾ ਹੈ, ਉਧਰ ਸਬੂਤ ਕਮਾਹੱਕਾ (ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ) ਹਨ।

ਹਾਕਮ(ਰੂਪੇ ਨੂੰ)--ਰੂਪਿਆ ! ਨਿਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਬਣਦਾ, ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਟੋਹ ਟੇਕ ਅਪਣੀ ਅਸਮਤ(ਬੇਗੁਨਾਹੀ) ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ।

ਰੂਪਾ--'ਤੇਰੇ ਦਰ ਕਦੇ ਨਾ ਆਉਣਾ, ਜੇ ਆਉਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਝੂਠ ਨਾ ਬੋਲਣਾ। ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਜਦ ਡਰ ਹੇਠ ਆ ਨਾ ਬਹੁੜਣ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਕੂਕ ਕਰਨੀ ਇਹਾ ਸਿੱਖੀ ਹੈ; ਮੈਂ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ; ਹੋਰ ਤੇਰੇ ਅਗੇ ਇਕ ਰਹਿਮ ਲਈ ਪੁਕਾਰ ਹੈ, ਜੇ ਮਾਰਨਾ ਹਈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸੌਖੀ ਮੌਤੇ ਤਾਂ ਮਾਰ। ਮਰਨਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਮੋਹ ਨਹੀਂ, ਸੱਚ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹਨ, ਈਹਾ ਸਿੱਖੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੇ ਆਖਾਂ ?'

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਸਾਂਢਣੀਸਵਾਰ ਆਇਆ, ਛੇਤੀ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਤੇ ਇਕ ਰੁੱਕਾ ਹਾਕਮ ਦੇ ਹੱਥ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਰੁੱਕਾ ਤੁਲੰਬੇ ਦੇ ਕੋਤਵਾਲ ਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਕੋਤਵਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਥੋੜ੍ਹਾ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਸੀ; ਪਰ ਬੜਾ ਤਕੜਾ ਤੇ ਹਿੰਮਤੀ; ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ, ਪਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦਾ ਦੀਨਦਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਰੁੱਕਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਾਕਮ ਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਕਾਜ਼ੀ ਦਾ ਰੰਗ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਨੀਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਕੁਤਵਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਾਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ! ਜੇ ਪੋਸ਼ੀਦਾ ਅਮਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੁਣਾ ਦਿਓ। ਕਾਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਾਚਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸੀ,

"ਮੈਂ ਅਜ ਬੜੀ ਖ਼ਰਾਬੀ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਡਾਕੂਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਫੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਦੋਜ਼ ਘੁਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕਮ-ਅਜ਼-ਕਮ ਬੀਸ ਡਾਕਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲ ਬਰਾਮਦ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਨੇਕ ਅਮਲ ਅਹਿਦੀਏ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਰੂਪਾ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੈ ਡਕੈਤੀ ਵਿਚ। ਇਸ ਤਾਇਫੇ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੂਪਾ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹੈ, ਉਹ ਡਾਕਾ ਬੀ ਇਸ ਰੂਪੇ ਧਾੜਵੀ ਨੇ, ਜੋ ਮੈਂ ਫੜਿਆ ਹੈ, ਮਾਰਿਆ ਸੀ; ਮਾਲ ਬੀ ਉਸ ਡਾਕੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਬਰਾਮਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਰੂਪੇ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਤਾ-ਹਾਲ ਜ਼ੁਨਾਬ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਫੁਰਮਾਓ; ਮੈਂ ਇਹ ਮੁਲਜ਼ਮ ਜਲਦੀ ਘੱਲਾਂਗਾ।"

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਰੂਪੇ ਦੇ ਨੈਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮੱਧਮ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:-

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ !

ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਾਤਾ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ! ਤੂੰ ਧੰਨ! ਸਾਹਿਬ ਦਸਮੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੇਰੇ ਸਾਂਈਂ! ਤੂੰ ਧੰਨ!

ਕੁਤਵਾਲ ਦਾ ਰੰਗ ਸੁਣਦਿਆਂ ਫਿੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਚਿੱਟਾ ਫਟਕ, ਫੇਰ ਪੀਲਾ ਵਸਾਰ।

ਹਾਕਮ--ਫੁਰਮਾਈਏ ਕੁਤਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ?

ਕੁਤਵਾਲ--ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਾਕਮ ਤੁਲੰਬਾ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਾ ਹੈ; ਆਪ ਦਰਿਆਫਤ ਕਰ ਲਵੋ, ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਏ।

ਹਾਕਮ--ਜੇ ਸੱਚ ਨਿਕਲ ਆਇਆ, ਫੇਰ ਆਪ ਦੀ ਇਸ.....।

ਕੁਤਵਾਲ(ਗਲ ਟੁਕ ਕੇ)--ਮੈਨੂੰ ਉਮੈਦ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਖ਼ੈਰ ! ਗਲਤੀ ਭੀ ਇਨਸਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਐਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਬੇਈਮਾਨੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ? (ਕਾਜ਼ੀ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ)ਕਿਉਂ ਕਾਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ?

ਕਾਜ਼ੀ--ਜੀ ਹਾਂ, ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ, ਕਰੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਠੀਕ, ਗਲਤੀ ਅੱਲਾ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ।

ਰੂਪਾ--ਅੱਲਾ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਸਦਾ ਸੱਚ, ਸਾਡੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਅੱਲਾ ਮਾਫ਼ ਕਰੇ।

ਹ਼ਾਕਮ--ਰੂਪੇ ! ਜੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੂੰ ਆਪੇ ਉਸ ਦਿਨ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇਂਗਾ?

ਰੂਪਾ--ਜੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਜੁਨਾਬ !

ਕੁਤਵਾਲ--ਤਦ ਤਕ ਹਵਾਲੇ ਹਵਾਲਾਤ ਰਹੇ ! ਖਬਰੇ ਉਸ ਦਿਨ ਨਾ ਆਵੇ, ਮਫ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਹਾਕਮ(ਰੂਪੇ ਵਲ)--ਕੀ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਿਖ ਦੇ ਬਚਨ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਨੱਸੇਂ ਭਜੇਂਗਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਰੂਪਾ--ਪੱਕਾ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਕੁਤ:-ਜੇ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹਰਜ ਹੈ ?

ਹਾਕਮ--ਇਹ ਬੇਕਸੂਰ ਹੈ, ਆਪ ਦੇ ਸਬੂਤ ਸੱਚੇ ਨਹੀਂ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਵੱਡਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੇ ਆਪ ਹੀ ਮੁਕਾ ਛਡਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੇਗੁਨਾਹ

ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਦੂਸਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀ ਤਕ ਇਹ ਕਿਉਂ ਕੈਦ ਰਹੇ ? ਇਹ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਜੇ ਫਾਹੇ ਵੀ ਮਿਲਣਾ ਹੋਸੀ ਤਾਂ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਕੇ ਅੱਪੜ ਪਏਗਾ, ਆਜ਼ਾਦ ਕਰੋ ਗ਼ਰੀਬ ਨੂੰ, ਬਹੁਤ ਤਸੀਹਾ ਭੋਗ ਚੁਕਾ ਹੈ।

ਸੋ ਰੂਪੇ ਹੁਰੀਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਕੇ ਅੱਜ ਘਰ ਆਏ। ਜੋ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਉਸਦੇ ਘਰ ਹੋਈ ਉਸਨੂੰ ਕੌਣ ਵਰਣਨ ਕਰੇ ? ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਸਿਦਕ ਨੇ ਜੋ ਅੱਜ ਉਛਾਲਾ ਖਾਧਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਰਸ ਉਸੇ ਨੇ ਮਾਣਿਆਂ ਹੈ। ਆਖੇ 'ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜ਼ਾਹਰਾ ਜ਼ਹੂਰ, ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ !'

ਰੂਪਾ ਬੇਗੁਨਾਹ ਸੀ, ਕੁਤਵਾਲ ਨੇ ਖ਼ਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਫਾਹਿਆ ਸੀ, ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਕੇ ਲੋਕੀਂ ਦੂਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦੀਨ ਵਿਚ ਪੈਣੋਂ ਰੋਕ ਲੈਂਦੇ ਸੀ।

ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਰੂਪਾ-ਭਾਈ ਰੂਪਾ--ਫੇਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਧਾੜਵੀ ਰੂਪਾ ਪੇਸ਼ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਟੋਲਾ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਸੀ, ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਸਬੂਤ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ, ਹਾਕਮ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕਜ਼ੀਏ ਮਗਰੋਂ ਧਾੜਵੀ ਰੂਪੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਨੂੰ--ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਸੀ--ਸੁਰਖ਼ਰੋਈ ਨਾਲ ਬਰੀ ਕੀਤਾ।

ਰੂਪਾ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਘਰ ਆਇਆ। ਸ਼ੁਕਰ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਹੁਣ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਅੱਗੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬੀਮਾਰ ਸੀ।

ਤਿਲਕ ਵੇਲੇ, ਗੁਰ ਗਦੀ ਬਿਰਾਜਣ ਵੇਲੇ, ਤਖਤ ਨਸ਼ੀਨੀ ਵੇਲੇ ਬੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੂਰਤੀ ਜੀ ਦੇ, ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦੇ ਪੋਤਾ ਜੀ ਦੇ, ਅਪਣੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਾਂਈਂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਵੇ ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਜਾਣੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਮਸੰਦ ਦੂਲਚਾ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਰੂਪਾ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੌ ਮੋਤੀ ਸੁੱਚੇ ਦਸਤਾਰ ਲਈ, 50 ਮੋਹਰਾਂ, ਇਕ ਜੋੜੀ ਕੜੇ ਜੜਾਊ, ਇਕ ਖੰਜਰ ਜੜਾਊ, ਇਕ ਪੁਸ਼ਾਕ ਰੇਸ਼ਮੀ ਦਰਿਆਈ ਦੀ ਦੋ

ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪੱਟ ਦੇ, ਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਧਰਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਭੇਟਾ ਅੱਗੇ ਧਰਕੇ ਰੋ ਕੇ ਆਖੀਂ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਦਾਤਾ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ ! ਜਿਸਨੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਮ ਰੱਖੀ ! ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ ! ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹੋ, ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਧਰਾਂਦੇ ਨੈਣਾ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਹ। ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਬੇਮੁਖ ਹਾਂ, ਕਿ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਕੇ ਵੇਲੇ ਨਾ ਪੁੱਜਾ, ਆਪ ਦੇ ਤਖਤ ਬਹਿਣ ਵੇਲੇ ਨਾ ਅੱਪੜਿਆ, ਹੁਣ ਮੌਤ ਅਪਜਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਛੁਟਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਹਵਾਇਆ ਫੇਰ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਦਾਤਾ ! ਮਿਹਰ ਕਰ, ਅਰ ਦਰਸ਼ਨ ਬਖ਼ਸ਼।

4.

ਦੂਲਚਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਅੱਪੜ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਬੀ ਆਈ ਸੀ, ਸਾਰੇਂ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ 'ਨਾ ਆ ਸਕੇ ਸਿੱਖਾਂ' ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਭੇਟਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਈਆਂ, ਮੇਵੜੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਗੱਲ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਦੀਪਮਾਲਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲਾ ਹੋ ਚੁਕਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਤੇ ਦੂਲਚੇ ਦੇ ਫੇਰ ਏਕਾਂਤ ਮੇਲੇ ਹੋਏ ਤੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਚੱਲ ਪਏ। ਹਰਦਿੱਤਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿੰਨੀ ਨਿੱਕੀ ਆਰਬਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਜੰਗੀ ਸਾਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਦੂਲਚਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਵੈਰ ਨੂੰ ਰਗੜ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਏ। ਹਰਦਿੱਤਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮਾਮੂਲੀ ਬੱਚਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋ। ਦੂਲਚਾ ਜੀਓ ! ਤੁਸੀਂ ਗ਼ਲਤੀ ਤੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੀਵ ਹਨ, ਉਂਝ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਮਾਨਸ ਦੀ ਜਾਤ ਇਕੋ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਤਾਕਤ; ਲਿਆਕਤ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ਼ ਅੱਡ ਅੱਡ ਤਾਕਤਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਵਡਿਆਈ ਛੁਟਿਆਈ ਦਾ ਬੀਜ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਫੇਰ ਕੋਈ ਇਨਸਾਨ ਕਲਾਧਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਪੁਰਖ ਦੂਸਰਿਆਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਲਾਧਾਰੀ ਇਕ ਜੀਉਂਦੀ ਤਾਕਤ ਹੈ,

ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਦਾ ਮਣਕਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਲਦਾ ਭਬਾਕਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਅਲਾਂਬਾ ਹੈ।

ਦੂਲਚਾ--ਕੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਲਾਧਾਰੀ ਹਨ ?

ਹਰਦਿੱਤਾ--ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬੇਅਦਬੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਕਲਾਧਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨੀਵੀਂ ਸ਼ਰੇਣੀ ਹੈ, ਓਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਉੱਚੀ ਸ਼ੈ ਹਨ।

ਦੂਲਚਾ--ਕਰਾਮਾਤੀ ਹਨ ?

ਹਰਦਿੱਤਾ--ਕਰਾਮਾਤ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕਈ ਨਿੱਕੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਕਰਾਮਾਤ ਤੋਂ ਹੈ। ਦੇਖ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਗਿਰਾਂ ਤ੍ਰੈ ਬਰਛੇ ਮਾਰ ਕੇ ਤ੍ਰੈ ਸੁੰਮ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖੁਹਲੇ ਹਨ, ਇਸ ਅਚਰਜ ਕਾਰਜ ਪਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਭ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਆਦਮੀ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਰੋਂਦਾ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਥੈਲੀ ਚੋਰ ਚੁਰਾ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ ਕਿ ਆਪਦੇ ਘਰ ਆਇਆਂ ਬੀ ਚੋਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਆਪ ਨੇ ਚੋਰ ਦਾ ਘਰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਤਾਕੀ ਵਿਚ ਪਈ ਥੈਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਕੇ ਆਦਮੀ ਟੋਰੇ। ਠੀਕ ਉਥੋਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਛ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਈਮਾਨ ਬਨ੍ਹਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਦੂਲਚੇ ਦਾ ਰੰਗ ਕੁਛ ਫਿਰਿਆ, ਕੁਛ ਘਬਰਾ ਜਿਹਾ ਆਇਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਸੰਭਲਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, ਉਮਰ ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਹੈ, ਸਮਾਧੀ-ਧਿਆਨ ਜੋਗ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ--ਪਾਰ-ਦਰਸ਼ਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਹੋਣਾ, ਇਸ ਉਮਰੇ ਕਿੰਵ ?

ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ--ਦੂਲਚਿਆ ! ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਠਯੋਗੀ ਕਿ ਰਾਜਯੋਗੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ? ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਤੂੰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਯਾ ਹਠਾਂ ਨਾਲ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਕਰਦਾ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ? ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਗੰਮੀ ਘਰ ਹੈ ਇਥੇ ਰੂਹਾਨੀ ਤਾਕਤ ਅਗੰਮੀ ਹੈ। ਦੇਖ ! ਕਰਾਮਾਤ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਕਰਾਮਾਤ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਕਿਤੇ ਕਲਾਧਾਰੀ ਦੇ ਬਾਦ ਕਲਾਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਕਿਤੇ ਆਇਆ ਹੋਊ ਤਾਂ ਇਕ,

ਹੱਦ ਦੋ। ਇਥੇ ਦੇਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੋਂ ਲੈ ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇਂ ਤਕ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੂਆ ਰੂਹਾਨੀ ਕਲਾ ਦਾ ਕਲਾਵਾਨ, ਹਾਂ, ਕਲਾਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਆਯਾ ਹੈ। ਸੋਚ ਕੇ ਦੇਖ ਕਿ ਕਿਸ ਤੋਂ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਸੀ ? ਇਹ ਰੱਬੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ, ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਨਵਾ ਮਾਰਗ। ਮੋਏ ਜਿਵਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਰੂਹਾਂ ਭਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਮ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਾਨੋ ਮੂਰਤ ਦਿਲਾਂ ਉਤੇ ਖਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਕਰਾਮਾਤ। ਦੇਖ ! ਕੀਹ ਉਮਰ ਹੈ, ਕੀਕੂੰ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਹੈ, ਕੀਕੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਾਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਪੁੜਦਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਇਸ ਦੀਪਮਾਲਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਦੂਰੋਂ ਆਸ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਸਾਧ ਹੋਇਆ, ਮੈਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰ ਰੱਬ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਉਸ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕਾ ! ਮੈਂ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰ, ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਕੋਈ ਕਣੀ ਦਾਨ ਕਰ"। ਦੇਖੋ ਦੂਲਚਾ ਜੀ ! ਮੈਂ ਪਾਸ ਖੜਾ ਸਾਂ, ਸਤਿਗੁਰ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : "ਓਏ ਸਾਧ ਰਾਮ ! ਤਕ ਮੇਰੀ ਵੱਲ, ਹੱਛੂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੱਕ! ਤੱਕਿਆ ਈ? ਕਹੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!"

ਉਸ ਨੇ ਕਹਿਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰੇ ਦੇਖਦੇ ਨੈਣ ਮੁੰਦਕੇ ਖੜਾ ਰਿਹਾ, ਫੇਰ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢੈ ਪਿਆ, ਰੋ ਪਿਆ, ਫੇਰ ਬੋਲ ਪਿਆ; "ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਿੱਠਾ: ਇਹ ਰਸ, ਇਹ ਸੁਆਦ। ਨਾਮ ਮੈਂ ਜਪਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਗੱਲ੍ਹਾਂ, ਮੂੰਹ, ਸਿਰ ਥੱਕ ਵੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਨਾਮ ਹੈ ਰਸ ਵਾਲਾ, ਸੁਆਦ ਵਾਲਾ, ਨਾਮ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੈ" !

ਦੂਲਚਿਆ ! ਇਹ ਹੈ ਕਰਾਮਾਤ[1]।

ਦੂਲਚਾ (ਝਿਜਕ ਕੇ)—ਪਰ ਇਸ....ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਿਵ ?

---

1. ਸਤਿਨਾਮ ਬਿਨ ਬਾਦਰ ਛਾਈ॥ (ਵਾ:ਭਾ:ਗੁ) ਪੁਨਾ:ਬਾਝਹੁ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਾਮਾਤ ਅਸਾਥੇ ਨਹੀਂ॥ (ਵ:ਭਾ:ਗੁ:) ਪੁਨਾ:-ਸਾ ਸਿਧਿ ਸਾ ਕਰਮਾਤਿ ਹੈ ਅਚਿੰਤੁ ਕਰੇ ਜਿਸ ਦਾਤਿ॥ (ਸੋਰ:ਵਾ:ਮ:3-20)

ਹਰਦਿੱਤਾ--ਦਸਾਂ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਇਕੋ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਉਸ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੁਛ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਜੋਤਿ ਕੋਈ ਅਰੂਮੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ 'ਗੁਰੂ ਜਜੋਤੀ' ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਉਹੋ 'ਜਜੋਤੀ' ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਦਸਾਂ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਲਚੇ ਮਿੱਤਰਾ ! ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੋਹ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨੀਵਾਂ ਮੋਹ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਠੁਹਕਰ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੱਡੀ ਸੱਟ ਮਾਰੇਗਾ। ਤਕੜਾ ਹੋ ਮਿੱਤ੍ਰਾ ! ਗੁੱਸੇ ਨਾ ਹੋਵੀਂ, ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਦੂਲਚਾ--ਐਡੀ ਐਡੀ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਧਰਦੇ ਹਾਂ, ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਉਮਰਾ ਵਲ ਤੱਕਦੇ ਨਹੀਂ; ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਕਰ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਿਆਂ ਦੇ ਸਾਂ, ਅਜੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ! ਸਾਨੂੰ ਠੋਕਰਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਡਰਾਵੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈਂ? ਚੰਗਾ!

ਹਰਦਿੱਤਾ--ਵੀਰਾ ! ਮੈਂ ਦਾਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ 'ਕਿੰਤੂ' ਫੁਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖੀ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਸਾਡਾ ਸਤਿਗੁਰ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਨੌ ਜਾਮੇਂ ਅਸਾਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਡਿਆਂ ਨੇ ਤੱਕੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਵਡੇ ਅਜ਼ਮਤ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਇਸ ਦਰ ਦੇ ਦਾਸ ਤੇ ਪਿਆਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਕੇ ਜੀਉਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਮੂਰਤੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤਿ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਾਰ ਹਰਨਾ ਹੈ। ਸਫੁਟ ਲੱਛਣ ਹੈਨ ਕਿ ਏਹ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਜ ਦੁਖ ਭੀ ਦੂਰ ਕਰਨਗੇ, ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦਾ ਤੇਜ ਬੜਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਜ ਹਿਰ ਚਲਿਆ ਹੈ ਦੁਪਹਿਰ ਲੰਘ ਗਈ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਢਾਲੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ; ਚਾਹੇ ਦੁਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ ਉਂਵ ਢਲਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਜ਼ੁਲਮ ਅਤਿ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਕੁਹਾੜਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਾਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਪ ਤੇਜ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਵਡਾ ਬ੍ਰਿਛ ਡਿਗਦਿਆਂ, ਸੁਕਦਿਆਂ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਲੈਂਦਾ ਹੀ ਹੈ ਨਾ। ਇਹ ਕੁਮਾਰ

ਮੂਰਤੀ : ਮੇਰੀ ਆਸ ਹੈ, ਇਸ ਜ਼ੁਲਮ ਭਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਗਾਲੇਗੀ। ਅਗੋਂ ਭਾਈ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਦੂਲਚਾ--ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੂਰਤੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਨ।

ਹਰਦਿੱਤਾ (ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ)--ਇਹ ਤਾਂ ਡੰਕੇ ਦੀ ਚੋਟ ਆਖਦਾ ਹਾਂ, ਢੋਲ ਵਜਾ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਜੁੜੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦੇ 'ਬਲ ਤੇ ਬੁੱਧੀ' ਲਹਿਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਹਨ ਜੋ ਓਹ ਹਨ, ਓਹ ਪੂਰਨ ਹਨ ਤੇ ਪੂਰਨ ਦੇ ਹਨ। ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਕਹਿਣਾ ਕੋਈ ਬੜੀ ਵਡਿਆਈ ਦੇਣੀ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰਤਾਈ, ਰੂਹਾਨੀਅਤ, ਅਲੂਹੀਅਤ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਭਰਪੂਰ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰ ਰਹੇ, 'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ' ਹਨ : ਇਸ ਵਿਚ ਫ਼ਖ਼ਰ ਹੈ, ਸੁਖ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਸੱਚ ਹੈ। ਤੂੰ ਬੀ ਇਸੇ ਦਰ ਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬੀ ਇਹੋ ਜਾਣਦਾ ਹੋਸੇਂ, ਮੇਰੇ ਮਤੇ ਪਰਤਾਵੇ ਪਿਆ ਲੈਂਦਾ ਹੋਵੇਂ, ਹੈਂ?

ਦੂਲਚਾ ਹੱਸ ਕੇ ਉਠ ਗਿਆ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਚੁਕਾ, ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤੀਜ ਚੁਕਾ, ਤਾਂ 'ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੂਰਤੀ' ਜੀ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅੱਜ ਨਵੀਂ ਸੰਗਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ ਹੋਈ, ਅਗਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਗਹਗਟ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਨੈਣ ਖੁਹਲੇ ਤੇ ਬੋਲੇ: ਦੂਲਚਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ?

ਦੂਲਚਾ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਆ ਖਲੋਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਆਖਿਆ : ਭਾਈ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਜੋਗਾ ਕੀਹ ਲਿਆਇਆ ਹੈਂ ?

ਦੂਲਚਾ-ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਜੋ ਕੁਛ ਲਿਆਇਆ ਸਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰ-ਤੂੰ ਆਪ ਕੀਹ ਆਂਦਾ ਹੈ ?

ਦੂਲਚਾ--ਜੋ ਤਿਲ ਫੁਲ ਸਰਿਆ ਅਰਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰ-ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ, ਪਿਆਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਕੋਈ ਅਮਾਨ?

ਦੂਲਚਾ-ਸਭ ਆਪ ਜੋਗ ਅਰਪ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰ-ਕੋਈ ਭੁੱਲੀ ਭਟਕੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਚੇਤੇ ਕਰ ਲੈ, ਦੇਖ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਬੁੱਟੇ ਹਨ।

ਦੂਲਚਾ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਛ ਦੇ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। ਆਪ ਚੋਜ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਚੋਜ ਮੇਰੇ ਨਾਲ? ਆਪਦਾ ਬਾਲਕਪਣੇ ਦਾ ਚੋਜ, ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ....

ਸਤਿਗੁਰ-ਹਾਂ, ਦੂਲਚਿਆ! ਤੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਮੇਰਾ ਚੋਜ। ਚੋਜ ਵੇਖ ਉਸ ਸੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਦਾ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਉਛਲਕੇ ਉਸਦੀ ਪੱਗ ਲਾਹ ਸੁਟੀ।

ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਦੂਲਚੇ ਦੇ ਇਸ ਨਾ-ਮੁਨਾਸਬ ਦਲੇਰੀ ਵਾਲੇ ਉੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਚੌਕੰਨੇ ਹੋਏ ਹੀ ਸਨ ਕਿ 'ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੌਤਕ' ਇਹ ਵਰਤ ਗਿਆ। ਪੱਗ ਲੱਥੀ ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਮੇਚੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜੇਹੇ ਬਣੇ ਜੜਾਊ ਕੜਿਆਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਢੱਠੀ। ਇਹ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰੇ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਗੱਦੀ ਤੇ ਆਪ ਸ਼ਾਂਤਿ ਚਿਤ ਚੜ੍ਹਦੇ ਚੰਦ ਦੀ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਨਾਲ ਜਾ ਬੈਠੇ ਸੇ। ਦੂਲਚੇ ਨੇ ਉਹ ਲੱਥੀ ਪੱਗ ਚਾਈ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਜਾ ਧਰੀ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਕਿਹਾ : ਮੈਂ ਭੁੱਲਾ ਹਾਂ, ਬਖਸ਼ ਲੈ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਮਾਨ ਤੇ ਮਦ ਵਿਚ ਲਘਿਹ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਉਮਰਾ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਕੱਲ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸੰਭਲ, ਠੁਹਕਰ ਖਾਏਂਗਾ, ਮੈਂ ਨਾ ਸਮਝਿਆ, ਅਜ ਠੁਹਕਰ ਖਾਧੀ। ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੋਲਾ ਹਾਂ ਪਰ ਹੇ ਦਿਆਲੂ ਮੂਰਤੀ! ਹੇ ਪਰਤੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ !

ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦਾ ਕੋਮਲ ਮਨ ਦ੍ਰਵ ਗਿਆ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਖੜੋਤਾ 'ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਖਸ਼ੋ !'

ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੂਰਤੀ ਬੋਲੇ : ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਸਦਾ ਬਖਸ਼ੰਦ ਹੈ ! ਇਸ ਦਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸਭ ਲੁਟਾ ਦਿਓ ਤੇ ਭਾਂਡੇ ਮੂਧੇ ਮਾਰ

ਦਿਓ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਟੇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਤੱਕੋ ! ਆਖੋ ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ! ਦੁਲਚੇ ਨੂੰ ਆਖੋ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਪਰ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਣਾ ਦੇਵੇ ਉਹ ਦਰਦ ਸੁਣਾ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਾ ਦੇਵੇ ਜੋ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਸੁਣੀ ਹੈ,--ਕੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕਥਾ।

ਤਦ ਦੁਲਚੇ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਦੀ--ਉਸ ਧਨੀ ਸੇਠ ਦੀ, ਜੋ ਚੋਰਾਂ ਵਾਙੂ ਬੱਧਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ਉਸਦੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰ ਪੁਕਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ। ਉਸ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ, ਸਿਦਕ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ, ਉਸ ਦੇ ਸੱਚ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਬੱਧੇ ਛੁਟਣ ਦੀ, ਅੰਗਮੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਅੱਪੜਨ ਦੀ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰੋਂ ਸੁਰਖ਼ਰੂਈ ਤੇ ਬੰਧਨ ਕਟੀਣ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ। ਫੇਰ ਦੁਲਚੇ ਨੇ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ--ਸੰਦੇਸਾ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੁਣਾਇਆ ਤੇ ਆਪ ਮੰਨਿਆਂ ਕਿ ਰੂਪੇ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਅਠਵੰਜਾ ਵਧੀਆ ਮੋਤੀ ਤੇ 26 ਮੋਹਰਾਂ ਤਾਂ ਘਰ ਹੀ ਰੱਖ ਆਇਆ ਸਾਂ ਤੇ ਕੜਿਆਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਭਰਮ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਪੱਗ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਫਿਰਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਬਾਲ ਜਾਤਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਮੋਹ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਭਰੋਸਾ ਡੋਲ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਪਰਾਧੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਇਸੇ ਦਰਗਾਹ ਮੇਰਾ ਪਾਜ ਉੱਘੜ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸਾਂਈਆਂ ਜੀਓ ! ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਓ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ--ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਹੈ, ਦੁਲਚਿਆ ! ਇਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰੋ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਤੇ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੀੜਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਜਾ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਜਾਓ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਹਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ! ਪਿਆਰੇ ਜੀ ! ਦੁਲਚੇ ਦਾ ਅਵਗੁਣ ਕੋਈ ਨਾ ਚਿਤਾਰੇ, ਨਾ ਫਿਟਕਾਰੇ ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਮਾਇਆ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਰੂਪਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਰੂਪਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿਖ ਹੈ। 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ !' ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ! ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹੇ। ਦੀਵਾਨ ਸਾਰਾ ਇਸੇ ਧੁਨਿ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਨੈਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਉੱਤਰ ਦੀ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਵਾਂਙੂ ਸਹਿਜੇ ਰੁਮਕਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਲਪੇਟਾਂ ਦੇਂਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ।

ਇਧਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਉਧਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਖੇਲਕੂਦ, ਸ਼ਿਕਾਰ, ਤੀਰੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਕੌਤਕ ਅਚਰਜ ਸੇ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਬੀ ਜਾਂਦੇ, ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਬੀ ਕਰਦੇ, ਮਾਮਾ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸੰਸਾਰਕ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਵਿਦਜਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਸੋ ਬੀ ਆਖਾ ਨਾ ਮੋੜਦੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਤੇ ਸਹਿਸੁਭਾ ਨਿਕਲੇ ਆਤਮਵਾਕ ਯਾ ਕਦੇ ਕਦੇ ਰਬੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਵਲਵਲੇ ਸੰਸਾਰੀ ਵਿਦਜਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ।

ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜੋ ਜਲ ਕ੍ਰੀੜਾ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ, ਇਥੇ ਆਕੇ ਸਗੋਂ ਵਧਿਆ। ਕਈ ਵੇਰ ਆਪ ਨੇ ਦਰਿਯਾ ਵਿਚ ਜਾ ਊਧਮ ਮਚਾਏ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਸੰਗੀ ਤੇ ਖੇਲਾਂ ਦੇ ਸਖੇ ਨਾਲ ਲੈ, ਦੋ ਧੜੇ ਬਣਾ, ਜਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਉਛਾਲਣ ਦਾ ਜੰਗ ਜਾ ਮਚਾਉਂਦੇ। ਇਕ ਵੇਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਜਥੇ ਦੇ ਆਪ ਮੋਹਰੀ ਸਨ ਤੇ ਦੂਏ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ। ਦਰਿਯਾ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਭਜਾਉਂਦੇ ਐਸੇ ਭਾਰੂ ਹੋਏ ਕਿ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਭੱਜ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੱਗ ਚੁਕ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰਕੇ ਦੌੜਿਆ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੱਸਣ ਨਾਲ ਜਦ ਲਾਹੁਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਰਹਿਣ ਦੇ ਹੁਣ ਨਾ ਲਾਹ, ਕਦੇ ਤੂੰ ਬੀ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਅਗੁਵਾਨੀ ਕਰੇਂਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਪੱਗ ਵਾਲੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਦ ਨਾ ਵਾੜੀਂ [1]- ਮਦ ਆਇਆ ਤਾਂ ਗਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਡਾਢੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਮਾਈ ਦੇ ਰੁਦਨ ਦੀ ਆਈ। ਬੜੇ ਨਰਮ ਦਿਲ ਹੋ ਕੇ ਪਾਸ

---

1. ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੱਖਣ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਗਏ ਸਨ, ਸਮਾਂ ਪਾ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਨੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ। ਸੇਵਾ ਤੇ ਕਾਰਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਤੁਲ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਵਾ ਬੀ ਕੀਤਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਥਾਪੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਇਸ ਦਾਹਵੇ ਦਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸਿੱਕਾ ਨਾ ਟੁਰਿਆ ਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨਿਰਵੰਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਟੁਰ ਗਏ।

ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਦਿਲ ਡਾਢਾ ਦ੍ਰਵਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਮਾਈ! ਕਿਉਂ ਰੋਂਦੀ ਹੈਂ ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਸਦਾ ਜੀਓ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਆਹ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ ਇਕੋ ਇਕ, ਹੁਣੇ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਸੀ, ਹੁਣੇ ਲੇਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਦੇਖੋ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਹਿੱਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਉਸੇ ਨਰਮ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਸਹਿਸੁਭਾ ਬੋਲੇ : ਸਾਹ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਅੱਖਾਂ ਝਮਕਦਾ ਹੈ, ਆਹ ਦੇਖ; ਮਾਈ ! ਇਹ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੌਤਕ ਤੱਕ ਕੇ ਲੋਕ ਅਚਰਜ ਹੋ ਗਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਜਾਤਾ : ਉਹੋ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਵਾਲੀ ਦਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹੋ ਉਪਕਾਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈ:

"ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ॥
ਭੂਖੇ ਕਉ ਦੇਵਤ ਅਧਾਰ॥"
(ਸੁਖਮਨੀ)

ਹੁਣ ਆਪ ਦੀ ਵਰੇਸ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਚੌਧਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੰਗੀ ਸ਼ੌਕ ਤ੍ਰਿੱਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਿਚ ਆਪ ਤਕੜੇ ਨਿਸ਼ਾਨਚੀ ਹੋ ਗਏ। ਤੀਰੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਬੰਦੂਕ ਬੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਅਜੀਬ ਬੈਠਦਾ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਐਸੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿੱਧਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਸੀ, ਉਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਾਬਲ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸ਼ਾਮਿਯਾਨਾ ਦੋ ਕੁ ਲੱਖ ਦੇ ਖਰਚ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋਕੇ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਾ, ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਚਾਉ ਆਇਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਲਈ; ਜੋ ਰੂਹ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਸੁੰਦਰ ਡੇਰਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਏ।

ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਭੀ ਅਧਿਕ ਸੁਹਣਾ ਡੇਰਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ, ਢਾਈ ਤ੍ਰੈ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਪਰ ਖਰਚ ਆਇਆ, ਜ਼ਰੀ ਬਾਦਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਤੇ ਵਿਚ ਜੜਤਾਂ ਜਵਾਹਰਾਤ ਦੀਆਂ। ਕਾਬਲ ਦਾ ਇਕ ਧਨੀ ਸਿਖ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁਨੀਚੰਦ ਸੀ, ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਤੰਬੂ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਤੇ ਬਨਵਾਇਆ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਚੋਖੀ ਮਾਇਆ ਇਸ ਤੇ ਲਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੰਬੂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭਾਈ

ਦਿਆਲ ਦਾਸ ਕਾਬਲ ਦੇ ਮਸੰਦ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਰਿਹਾ। ਸੰਮਤ 1736 ਯਾ 37 ਬਿ: ਵਿਚ ਇਹ ਤੰਬੂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਆ ਕੇ ਤਣਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਤੇ ਉੱਤਮਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਈਆਂ।

ਏਹ ਨਮੂਨੇ ਤੇ ਵੰਨਗੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਟਾਂਵੀਆਂ ਟਾਂਵੀਆਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੱਦ ਟੱਪਕੇ ਯਾਦ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕੀਕੂੰ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕੀਕੂੰ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਰ ਕੀਕੂੰ ਮਦ ਭਰੇ ਔਰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਤੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

